

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»**

**ΟΙ ΚΑΘΕΣΤΩΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ
ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ : ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1211M042

**ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2013**

**Οι Καθεστωτικές Αλλαγές στις Χώρες της Μέσης Ανατολής
και οι Επιπτώσεις στην Ενεργειακή Ασφάλεια της
Ελλάδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

**Η διπλωματική εργασία κατατίθεται στο Πάντειο Πανεπιστήμιο για
τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων του Προγράμματος
Μεταπτυχιακών Σπουδών στις
«Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α/Α	ΤΜΗΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΕΛΙΔΑ
1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
2.	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:</u> Η Στρατηγική Σημασία της Ενέργειας Ο Ρόλος της Ενέργειας στην Παγκόσμια Οικονομία. Κύριοι Παίκτες στην Ενεργειακή Σκακιέρα. Αποθέματα – Παγκόσμια Παραγωγή. Διεθνείς Τιμές. Peak Oil. Η Γεωπολιτική της Ενέργειας. Η Διπλωματία των Αγωγών. Ενεργειακή Στρατηγική και Συμφέροντα των Κυρίων Παικτών.	6 6 10 12 14 14 18 23 24
5.	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:</u> Μέση Ανατολή και Αραβική Άνοιξη Γενικά. Ιστορική Αναδρομή. Στρατηγική Αξία του Μεσανατολικού Χώρου. Αραβική Άνοιξη και Πρόσφατες Εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.	26 26 28 31 33
6.	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:</u> Ενεργειακή Ασφάλεια Κίνδυνοι για τη Διεθνή Ασφάλεια. Νέες Απειλές για την Ενεργειακή Ασφάλεια και Αντιμετώπισή τους. Αρχές Ενεργειακής Ασφάλειας. Ενεργειακή Ασφάλεια Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης Επιπτώσεις Πρόσφατων Εξελίξεων στην Ενεργειακή Ασφάλεια της Ελλάδας και της ΕΕ	41 41 42 49 50 53
7.	<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ:</u> Σύνοψη – Συμπεράσματα – Προτάσεις Σύνοψη. Διαπιστώσεις - Συμπεράσματα. Προτάσεις.	57 57 58 62
8.	<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	64
9.	<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ “Α”:</u> Οδοί Μεταφοράς Υδρογονανθράκων Οδοί Μεταφοράς Πετρελαίου Αγωγοί Φυσικού Αερίου	71 71 74
10.	<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ “Β”:</u> Η Επιστολή Μπαλφούρ	80
11.	<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ “Γ”:</u> Χάρτες – Σχεδιαγράμματα	81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκοσμιοποίηση του διεθνούς εμπορίου έχει εισάγει νέο τρόπο σκέψης στις παραδοσιακές αντιλήψεις και ιδέες για το εμπόριο και την προμήθεια αγαθών, ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας. Επιπλέον, οι νέες απειλές ασφαλείας, που εμφανίσθηκαν κατά τον 21^ο αιώνα σε παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργούν καινούργιες προκλήσεις για την ενεργειακή ασφάλεια. Ενώ κατά το παρελθόν η παγκόσμια κοινωνία κρατούσε την ανάσα της μπροστά στις δυνητικές απειλές του Ψυχρού Πολέμου και τις επιπτώσεις τους στην παγκόσμια ασφάλεια, σήμερα παρατηρεί τις εξελίξεις σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα αυτές που λαμβάνουν χώρα στη Μέση Ανατολή, με ιδιαίτερη ανησυχία για τις πιθανές μελλοντικές επιπτώσεις τόσο στην παγκόσμια ασφάλεια, όσο και στην ασφάλεια στον τομέα παραγωγής και διανομής της ενέργειας. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 η παγκόσμια κοινότητα έχει καταστεί πιο ενήμερη για την ευπάθεια και τις τρωτότητες της ενεργειακής υποδομής, η οποία παράγει και διακινεί πετρέλαιο, φυσικό αέριο και ηλεκτρική ενέργεια σε όλο τον πλανήτη.

Οι πρόσφατες εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής με τις καθεστωτικές αλλαγές που επήλθαν σε ορισμένα από αυτά τα κράτη και τις λαϊκές εξεγέρσεις κατά των υφιστάμενων καθεστώτων που βρίσκονται σε εξέλιξη, δηλαδή η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη, σε συνδυασμό με την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου, καθώς και το εμπάργκο που επιβλήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στην προμήθεια πετρελαίου από το Ιράν, δημιουργούν νέα δεδομένα, προβλήματα και προοπτικές στον τομέα της ενεργειακής ασφάλειας. Πρωταρχικά, η ενεργειακή ασφάλεια αφορά στην δυνατότητα ικανοποίησης των άμεσων και βασικών αναγκών για ενέργεια. Αυτό απαιτεί την παραγωγή των απαραίτητων και ικανών ποσοτήτων πετρελαίου, αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας σε προσιτές και λογικές τιμές και την μεταφορά αυτών των ενεργειακών πόρων στις καταναλώτριες χώρες σε ποσότητες που χρειάζονται και όταν τις χρειάζονται, έτσι ώστε να εξασφαλισθεί η κάλυψη των αναγκών τους και η λειτουργία της οικονομίας τους.

Στη σύγχρονη εποχή η ενέργεια διαδραματίζει ένα σημαντικότατο ρόλο στην παγκόσμια οικονομία, καθώς επηρεάζει όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής των κρατών, ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων βιομηχανικά, αλλά ακόμη και τον κάθε πολίτη ξεχωριστά. Από την εξασφάλιση της αμυντικής ικανότητας και της εθνικής κυριαρχίας, που συνδέονται στενά με τα ζωτικά οικονομικά συμφέροντα κάθε κράτους,¹ μέχρι την συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία του κάθε κράτους, και τη βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών με τη δυνατότητα μετακινήσεων, θέρμανσης, ηλεκτρικού ρεύματος, η

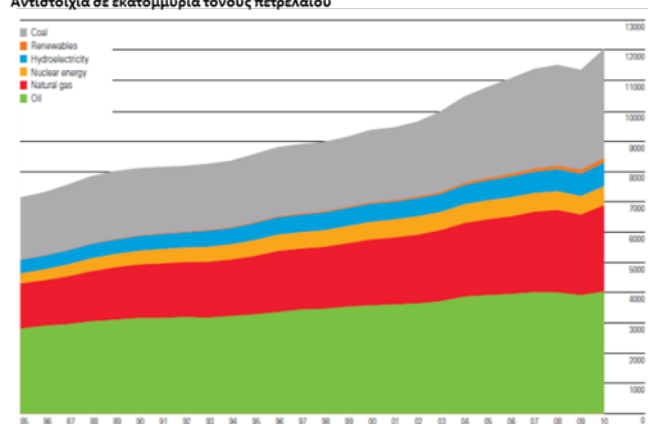
¹ Σύμφωνα με τον Γάλλο φιλόσοφο Simone Weil (1909-1943) "Αυτό που η κάθε χώρα ονομάζει ζωτικά οικονομικά συμφέροντα δεν είναι εκείνα τα πράγματα που δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες της να ζήσουν, αλλά εκείνα που δίνουν τη δυνατότητα στο κράτος να πολεμήσει" (Jay, A., "Dictionary of Political Quotations", Oxford University Press, 2^η έκδοση, New York, 2005, σελ.178)

ενέργεια συνιστά βασικό παράγοντα για την επιβίωση και την πρόοδο της ανθρωπότητας. Αποτυχία στην επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας έχει ως συνέπειες την οικονομική ύφεση, την ανακοπή της προόδου στους τομείς της βιομηχανίας και της τεχνολογίας και την απειλή ακόμη και αυτής της επιβίωσης των κρατών.

Η ενεργειακή ασφάλεια αποτελεί τη βάση της παγκόσμιας οικονομίας και ενεργειακής πολιτικής. Προβλήματα και κρίσεις, όπως αυτά που αφορούν στην ατμοσφαιρική μόλυνση, την ενεργειακή αποικιοκρατία, ακόμη και στην κλιματική αλλαγή δεν είναι οι σοβαρότερες και οι πιο επικίνδυνες που αντιμετωπίζει η ενεργειακή οικονομία. Όλα αυτά επισκιάζονται από το κύριο ζήτημα που είναι η ικανοποίηση της ενεργειακής ζήτησης, η οποία αυξάνεται με τόσο ταχείς ρυθμούς, ώστε μέχρι το έτος 2035 εκτιμάται ότι θα έχει διπλασιασθεί. Έτσι λοιπόν η παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας κατά το έτος 2010 αυξήθηκε κατά 5,6%, που αποτελεί την μεγαλύτερη αύξηση (επί ποσοστιαίας βάσης) από το 1973,² ενώ εκτιμάται ότι η παγκόσμια κατανάλωση το 2030 θα αυξηθεί κατά 36% σε σύγκριση με το 2011.³ Ωστόσο, η ενεργειακή ασφάλεια δεν έχει να κάνει μόνο με θέματα προσφοράς και ζήτησης. Η επάρκεια ενεργειακών πόρων δεν έχει καμία αξία, εφόσον δεν υπάρχει η δυνατότητα της μεταφοράς και διανομής της ενέργειας στα κράτη που την έχουν ανάγκη. Συνεπώς, προϋπόθεση για την ικανοποίηση των ενεργειακών απαιτήσεων των κρατών αποτελεί η ύπαρξη της απαραίτητης υποδομής εξόρυξης, μεταφοράς και διανομής της ενέργειας, η πολιτική σταθερότητα τόσο στις περιοχές παραγωγής, όσο και στις περιοχές από τις οποίες διέρχονται τα δίκτυα μεταφοράς και διανομής της ενέργειας, καθώς επίσης και οι αναγκαίοι οικονομικοί και τεχνολογικοί πόροι.

Παγκόσμια Κατανάλωση

Αντιστοιχία σε εκατομμύρια τόνους πετρελαίου

Πηγή: BP Statistical Review of World Energy

Οι πόροι φυσικής ενέργειας υπάρχουν σε διάφορες μορφές, από το φυσικό αέριο, τον άνθρακα και τον λιγνίτη, μέχρι την υδροηλεκτρική ενέργεια, τη γεωθερμική ενέργεια κλπ. Όμως, στη σύγχρονη εποχή το πετρέλαιο εξακολουθεί να παραμένει η κυριότερη και η πιο περιζήτητη μορφή φυσικής ενέργειας. Από τον 18^ο αιώνα, με τη βιομηχανική

επανάσταση, μέχρι και τη σημερινή εποχή, το πετρέλαιο χρησιμοποιείται με αυξανόμενους ρυθμούς. Πλέον της χρήσης του ως πηγή ενέργειας, η αξία του ως ορυκτό επαυξάνεται και από το μεγάλο εύρος χρησιμοποίησης των παραγώγων του στην σύγχρονη ανθρώπινη καθημερινότητα. Προϊόντα παράγωγα του πετρελαίου όπως πλαστικά, λάστιχα, ασφαλτος για την κατασκευή δρόμων, παραφίνες για την

² BP Statistical Review of World Energy, June 2011, σελ. 2 (Ανακτήθηκε την 26 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview)

³ BP Energy Outlook 2030, January 2013, σελ. 9 (Ανακτήθηκε την 18 Μαΐου 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/BP_World_Energy_Outlook_booklet_2013.pdf)

παρασκευή κεριών αλλά και καλλυντικών, λιπαντικά κινητήρων, χρώματα και πλήθος άλλων χρησιμοποιούνται καθημερινά σε όλους τους τομείς της σύγχρονης ζωής. Έτσι λοιπόν, παρά την αύξηση της χρήσης κατά τα τελευταία 10 χρόνια άλλων πηγών ενέργειας, όπως το φυσικό αέριο και οι γαιάνθρακες, όπως προκύπτει και από το διάγραμμα, το πετρέλαιο παραμένει η κύρια μορφή ενέργειας, κατέχοντας το 33,6% της παγκόσμιας κατανάλωσης ενέργειας.⁴

Εξαιτίας της μεγάλης σημασίας που διαδραματίζει η ενέργεια στην επιβίωση και την ανάπτυξη των κρατών, τόσο του αναπτυγμένου όσο και του αναπτυσσόμενου κόσμου και επειδή όλα τα κράτη της υδρογείου δεν έχουν το πλεονέκτημα της ύπαρξης κοιτασμάτων υδρογονανθράκων, ή άλλων πρώτων υλών, για την παραγωγή ενέργειας στο υπέδαφος ή στον υποθαλάσσιο χώρο τους, ο τομέας της εξόρυξης, μεταφοράς, διανομής και παραγωγής ενέργειας παρουσιάζει μοναδικές προκλήσεις τόσο στο πολιτικό, όσο και στο οικονομικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, η ύπαρξη υδρογονανθράκων και άλλων πρώτων υλών παραγωγής ενέργειας αυξάνει την γεωπολιτική αξία των αντίστοιχων κρατών και πλέον των πλεονεκτημάτων που τους παρέχει, πολλές φορές είναι δυνατό να αποτελεί και πηγή προβλημάτων για τα κράτη αυτά, λόγω του ανταγωνισμού των δυνάμεων που δεσπόζουν στο διεθνές σύστημα και περιφερειακά για την απόκτηση και διατήρηση της επιρροής τους.

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να αναδείξει τη στρατηγική σημασία της ενέργειας στην παγκόσμια πολιτική και το ρόλο της ενεργειακής ασφάλειας για την επιβίωση και ανάπτυξη τόσο των αναπτυγμένων, όσο και των αναπτυσσόμενων χωρών. Επιπλέον, θα προσπαθήσει να διερευνήσει και να αναδείξει τις επιπτώσεις που μπορεί να επέλθουν στην ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και της Ευρώπης από τις αποσταθεροποιητικές τάσεις που παρουσιάζονται έντονα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, οι οποίες οφείλονται τόσο στις καθεστωτικές αλλαγές και τις λαϊκές εξεγέρσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη, αλλά και στην ρευστή κατάσταση η οποία επικρατεί στις σχέσεις μεταξύ του Ιράν και των χωρών της Δύσης. Θα επιχειρηθεί επίσης η ανάλυση των πλεονεκτημάτων που πιθανόν να προκύψουν από την ανακάλυψη και μελλοντική εκμετάλλευση των νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στην Κύπρο και το Ισραήλ και από την τυχόν ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στον ελληνικό χώρο. Η εργασία αυτή δεν φιλοδοξεί να αναλύσει λεπτομερώς και να υποδείξει την ενεργειακή πολιτική που θα πρέπει να υιοθετηθεί και να εφαρμοσθεί από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά θα προσπαθήσει να εξαγάγει χρήσιμα συμπεράσματα για τις προοπτικές διανοίγονται και τα προβλήματα που πιθανόν να προκύψουν και απαιτείται να αντιμετωπισθούν και να επιλυθούν από τις εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

⁴ BP Statistical Review of World Energy, June 2011, σελ. 42 (Ανακτήθηκε την 26 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής καταναλώνουν περίπου το ένα πέμπτο της παγκόσμιας παραγωγής σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο⁵, ενώ ο πληθυσμός τους αποτελεί μόλις το πέντε τοις εκατό του πληθυσμού της γης, φανερώνει τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες από την εξάρτηση της χώρας αυτής από την ενέργεια. Συνεπώς οι Ηνωμένες Πολιτείες – με Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) 14,9 τρισεκατομμυρίων δολαρίων, με μερίδιο 8,09% των παγκόσμιων εξαγωγών και 12,26% των παγκόσμιων εισαγωγών⁶ - είναι μια χώρα με τεράστια ζήτηση και κατανάλωση ενέργειας και της οποίας η οικονομία είναι στενά συνδεδεμένη με τον παγκόσμιο ενεργειακό τομέα. Λαμβάνοντας υπόψη το δεδομένο ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες παράγουν μόλις το 9,6% της παγκόσμιας ημερήσιας παραγωγής πετρελαίου, ενώ αντίστοιχα η Ευρώπη/Ευρασία παράγει το 20,3% και η Μέση Ανατολή το 32,5%⁷, είναι θέμα απλών μαθηματικών το να διακρίνει ο οποιοσδήποτε το υψηλό επίπεδο της εξάρτησης των Ηνωμένων Πολιτειών από την εισαγόμενη από το εξωτερικό ενέργεια, που είναι το μεγαλύτερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα παγκοσμίως.

Κατά τον ίδιο τρόπο, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ενέργεια, καθόσον αποτελείται από κράτη τα οποία είναι αναπτυγμένα και με μεγάλο βιομηχανικό τομέα. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μερίδιο 14,8% στην παγκόσμια κατανάλωση πετρελαίου και 13,4% στην παγκόσμια κατανάλωση φυσικού αερίου⁸, ενώ το ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανέρχεται σε 16,4 τρισεκατομμύρια δολάρια περίπου.⁹ Επιπλέον, η χώρα μας με ΑΕΠ το οποίο ανέρχεται περίπου σε 290 δισεκατομμύρια δολάρια¹⁰, καταναλώνει το 0,4% και το 0,1% της παγκόσμιας κατανάλωσης πετρελαίου και φυσικού αερίου αντίστοιχα¹¹, ενώ η παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου είναι σχεδόν μηδενική.

⁵ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 9 και 23. (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλ 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf)

⁶ World Trade Organization, "United States Profile", Απρίλιος 2013. (Ανακτήθηκε την 12 Ιουν 2013 από την ιστοσελίδα: http://stat.wto.org/CountryProfiles/US_e.htm)

⁷ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 8 (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλ 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview). Θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι στα στατιστικά στοιχεία της η BP δεν περιλαμβάνει στη Μέση Ανατολή τις χώρες της Βορείου Αφρικής (Αίγυπτος, Λιβύη, Τυνησία, Αλγερία), οι οποίες παράγουν περίπου το 5% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου.

⁸ Όπως παραπάνω, σελ. 9 και 23.

⁹ World Trade Organization, "European Union Profile", Απρίλιος 2013 (Ανακτήθηκε την 12 Ιουνίου 2013 από την ιστοσελίδα: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=E27>)

¹⁰ World Trade Organization, "Greece Profile", Απρίλιος 2013 (Ανακτήθηκε την 12 Ιουνίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&Country=GR>)

¹¹ Όπως στην υποσημείωση με αριθμό 7. Διευκρινίζεται ότι για το έτος 2010 η κατανάλωση πετρελαίου για την Ελλάδα ήταν μειωμένη σε ποσοστό 8,7 έναντι του προηγούμενου έτους, ενώ η κατανάλωση φυσικού αερίου αυξήθηκε σε ποσοστό 8,2% σε σχέση με το 2009. Κατά την ίδια στιγμή η κατανάλωση πετρελαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση μειώθηκε κατά 1,1% σε σχέση με το 2009, ενώ η κατανάλωση φυσικού αερίου αυξήθηκε κατά 7,4%. Επιπρόσθετα κατά το 2012 η κατανάλωση πετρελαίου στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 9,5% σε σχέση με το 2011, ενώ αντίστοιχα η κατανάλωση φυσικού αερίου παρουσίασε μείωση 7,9%.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η εξάρτηση των Ηνωμένων Πολιτειών και των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τους ενεργειακούς πόρους είναι δεδομένη και αδιαμφισβήτητη. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Hogan και Mossarav-Rahmani, εξάρτηση για οποιοδήποτε κράτος - καταναλωτή μπορεί να καθορισθεί ως η κατάσταση κατά την οποία η χώρα αυτή δεν έχει τη δυνατότητα να παράγει το 100% των αναγκών της.¹² Όπως προκύπτει από τον παραπάνω ορισμό η συντριπτική πλειοψηφία όλων των κρατών εξαρτώνται στενά από τις εισαγωγές ενός ευρέως φάσματος προϊόντων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών και συνεπώς η εξάρτηση αυτή των κρατών δεν αποτελεί κάτι το ασυνήθιστο. Επιπλέον, τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάσθηκαν παραπάνω κάνουν φανερό το γεγονός ότι η ενέργεια διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομία και διαμορφώνει τις παγκόσμιες αγορές. Η παραγωγή, η μεταφορά και η κατανάλωση της ενέργειας διαπερνούν όλους τους τομείς, τόσο της οικονομίας της κάθε χώρας ξεχωριστά, όσο και της παγκόσμιας οικονομίας.

Όμως η ενέργεια, ιδιαίτερα μέσω της επίδρασής της στην οικονομία – κρατική και παγκόσμια – επηρεάζει σημαντικά την ασκούμενη από τα κράτη εξωτερική πολιτική και κατά συνέπεια τις σχέσεις των κρατών ως δρώντων στο διεθνές σύστημα. Άλλωστε αυτό γίνεται φανερό και από την ομιλία της Υπουργού Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Condoleezza Rice, την 5 Απριλίου 2006, στην Επιτροπή Διεθνών Σχέσεων της αμερικανικής Γερουσίας, η οποία μεταξύ των άλλων ανέφερε:

*“Πρέπει οπωσδήποτε να κάνουμε κάτι για το πρόβλημα της ενέργειας. Μπορώ να σας πω ότι τίποτε δεν με έχει ξαφνιάσει τόσο, ως Υπουργό Εξωτερικών, όσο ο τρόπος με τον οποίο η πολιτική της ενέργειας [...] ‘παραμορφώνει’ τη διπλωματία σε όλο τον κόσμο. Έχει δώσει εξαιρετική ισχύ σε μερικά κράτη, τα οποία χρησιμοποιούν αυτή την ισχύ με όχι τόσο καλούς για το διεθνές σύστημα τρόπους, κράτη τα οποία σε διαφορετική περίπτωση θα είχαν ελάχιστη ισχύ”.*¹³

Λαμβάνοντας υπόψη την μεγάλη εξάρτηση των αναπτυσσόμενων με ισχυρή βιομηχανία κρατών από την ενέργεια, αποδεικνύεται για μια φορά ακόμα η διαχρονικότητα και επικαιρότητα όσων υποστήριζε ο πρωτοπόρος της γεωπολιτικής, Sir Halford Mackinder, ο οποίος στις αρχές του εικοστού αιώνα έθεσε το παρακάτω αξίωμα:

“Αυτός που ελέγχει την Ανατολική Ευρώπη ελέγχει την Καρδιά της γης (Heartland). Αυτός που ελέγχει την Καρδιά της γης, ελέγχει την

¹² Austvic, O., “Strategic Gas Reserves and EU Security of Supply”, από το “Energy Studies Review”, Vol. 12, No 2, The Berkeley Electronic Press, 2004, σελ. 193 (Ανακτήθηκε την 26 Ιανουαρίου 2013, από την ιστοσελίδα <http://digitalcommons.mcmaster.ca/esr/vol12/iss2/6>)

¹³ Luft, G., “Dependence on Middle East Energy and its Impact on Global Security”, Institute for the Analysis of Global Security, Ιούνιος 2008 (Ανακτήθηκε την 12 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα http://iaqs.org/luft_dependence_on_middle_east_energy.pdf)

Παγκόσμιο Νήσο (World – Island). Αυτός που ελέγχει την Παγκόσμιο Νήσο, ελέγχει τον κόσμο όλο".¹⁴

Κατά το παρελθόν τόσο η Ρωσία, όσο και η Γερμανία έκαναν τεράστιες προσπάθειες για να ελέγξουν την Καρδιά της γης (Ευρασία) . Η μεν Ρωσία μέσω της στρατηγικής απόκτησης των Βαλτικών κρατών και της δημιουργίας της Σοβιετικής αυτοκρατορίας, η δε Γερμανία μέσω των επιδιώξεών της για την κατάκτηση όλου του κόσμου κατά την διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου. Η θεωρία του Mackinder επιβεβαιώνεται σήμερα και είναι πιο επίκαιρη όσο ποτέ, διότι στην σημερινή εποχή τα αναπτυσσόμενα κράτη είναι εξαρτημένα από την ενέργεια όσο ποτέ άλλοτε κατά την διάρκεια της ανθρώπινης ιστορικής διαδρομής. Οι απόψεις του Mackinder έχουν αντέξει στην φθορά του χρόνου και οι παρακάτω φράσεις που έγραψε πριν από εκατό περίπου χρόνια παραμένουν έγκυρες και επίκαιρες στη σημερινή σύγχρονη εποχή:

“Οι μεγάλοι πόλεμοι της ιστορίας είναι το αποτέλεσμα, άμεσο ή έμμεσο, της άνισης ανάπτυξης των κρατών και αυτή η άνιση ανάπτυξη...σε μεγάλο βαθμό...είναι το αποτέλεσμα της ανομοιογενούς κατανομής της ευφορίας και της στρατηγικής ευκαιρίας πάνω στην υδρόγειο. Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε αυτές τις γεωπολιτικές πραγματικότητες και να κάνουμε τα κατάλληλα βήματα για να αντιμετωπίσουμε την επιρροή τους”.¹⁵

Για να το θέσουμε απλά, στη σύγχρονη εποχή, αυτός ο οποίος ελέγχει τον εφοδιασμό σε ενέργεια κατέχει όλη την ισχύ. Και ασκεί τον έλεγχο μέσω αντιπροσώπων ή είναι ο κύριος δικαιούχος και κερδισμένος της παγκόσμιας οικονομίας. Η παραπάνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται πλήρως από την ανακήρυξη του δόγματος Carter την 23 Ιανουαρίου 1980, με σκοπό να αποτρέψει τη Σοβιετική Ένωση, στρατιωτικές δυνάμεις της οποίας είχαν εισβάλει στο Αφγανιστάν το 1979, από το να επιδιώξει την εγκαθίδρυση της ηγεμονίας της στην περιοχή του Περσικού κόλπου. Έτσι ο Πρόεδρος Carter δήλωσε ότι:

“Προσπάθεια από οποιαδήποτε εξωτερική δύναμη να κερδίσει τον έλεγχο της περιοχής του Περσικού κόλπου, θα θεωρηθεί ως επίθεση κατά των ζωτικών συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και μια τέτοια επίθεση θα αποκρουσθεί με οποιοδήποτε αναγκαίο μέσο, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής ισχύος”.¹⁶

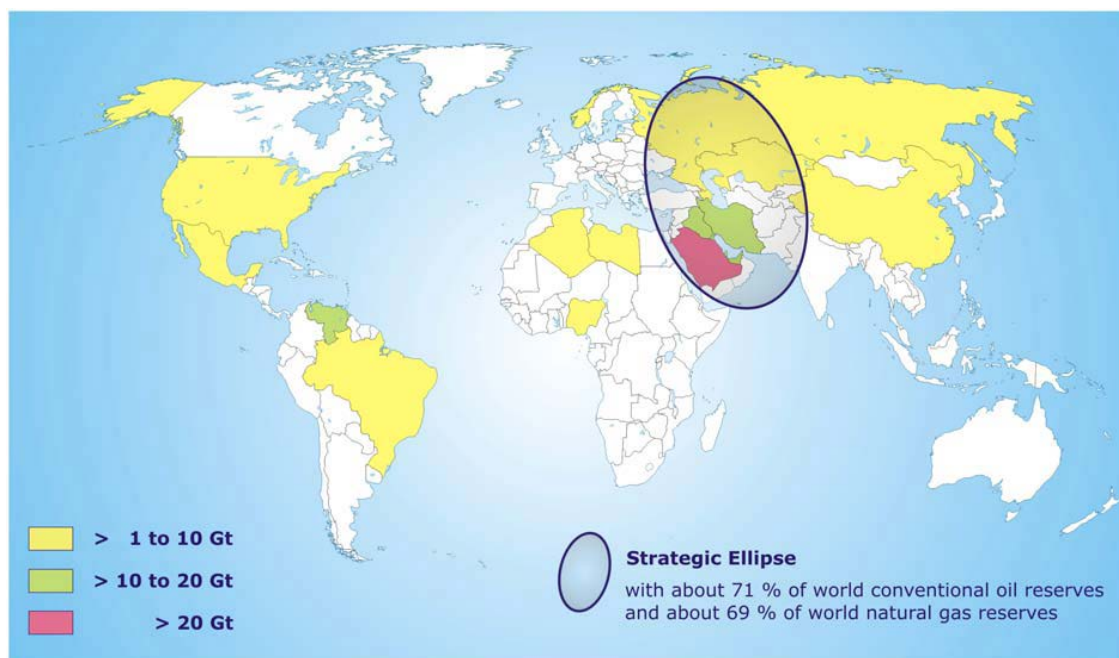
Σήμερα πάνω από το 70% των συνολικών αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου βρίσκονται στην περιοχή της ονομαζόμενης “Στρατηγικής Έλλειψης” (Strategic Ellipse), η οποία εκτείνεται, όπως φαίνεται και στο πιο κάτω σχήμα, από

¹⁴ Mackinder, J. (1919) “Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction.” London, Constable and Co. Ltd, σελ.186.

¹⁵ Όπως παραπάνω, σελ. 4

¹⁶ Levering, Ralph, “The Cold War 1945 – 1987”, Arlington Heights, 2nd Edition, IL: Harlan Davidson, 1988, σελ. 167

τη Μέση Ανατολή και βορειότερα μέχρι τη δυτική Σιβηρία.¹⁷ Επιπλέον, περισσότερο από το 48,4% των παγκοσμίων αποθεμάτων πετρελαίου ευρίσκονται στη Μέση Ανατολή, το 19,7% στη Νότια και Κεντρική Αμερική και το 8,4% στην Ευρώπη/Ευρασία, ενώ το 43% των παγκοσμίων αποθεμάτων φυσικού αερίου ευρίσκονται στη Μέση Ανατολή, ακολουθούμενη από την περιοχή Ευρώπης/Ευρασίας με 31,2%

και την περιοχή της Ασίας με ποσοστό 8,2%.¹⁸

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι τα αναπτυγμένα βιομηχανικά δυτικά κράτη είναι σε μεγάλο βαθμό ενεργειακά εξαρτημένα από τη Μέση Ανατολή, η οποία μέσω της εύνοιας των γεωλογικών δυνάμεων έχει την τύχη να κατέχει μεγάλα ενεργειακά αποθέματα. Τα σημαντικότερα από τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη της Μέσης Ανατολής συμμετέχουν σε ένα ισχυρό οργανισμό ο οποίος ουσιαστικά ελέγχει ένα μεγάλο μέρος της κινητήριας δύναμης της παγκόσμιας οικονομίας και αυτός ο οργανισμός είναι ο ΟΠΕΚ.¹⁹

Στη σημερινή εποχή οι ευρωπαϊκές χώρες προσπαθούν να ανεξαρτητοποιηθούν ενεργειακά από τις χώρες της Μέσης Ανατολής επενδύοντας σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Παρόλα αυτά όμως, μέχρι σήμερα, το πετρέλαιο παραμένει η κινητήρια δύναμη των οικονομιών τους. Ανακαλώντας στη μνήμη μας και αναλύοντας τις πετρελαϊκές κρίσεις του παρελθόντος, καταλήγουμε στο

¹⁷ Rempel, Hilmar, "Geographical Distribution of Oil and Natural Gas Deposits", από "Pipeline Technology 2006 Conference", Federal Institute of Geosciences and Natural Resources, Germany (Ανακτήθηκε την 26 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.pipeline-conference.com)

¹⁸ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 7 και 21 (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλίου 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview)

¹⁹ Ο Οργανισμός Πετρέλαιο – Εξαγωγικών Κρατών (ΟΠΕΚ) αποτελείται από 13 κράτη τα οποία είναι τα εξής: Ιράν, Ιράκ, Κουβέιτ, Κατάρ, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Αλγερία, Λιβύη, Αγκόλα, Νιγηρία, Ινδονησία, Βενεζουέλα, Εκουαδόρ. Η επίσημη διεθνής ονομασία του παραπάνω οργανισμού είναι OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries).

συμπέρασμα ότι ενώ το πετρέλαιο τροφοδοτεί και επιταχύνει τη δυναμική της ανάπτυξης της οικονομίας ενός κράτους, σε μερικές περιπτώσεις έχει τη δυνατότητα να μεταβληθεί σε θηλιά που μπορεί να στραγγαλίσει όλους τους τομείς της οικονομικής ζωής του κράτους. Αυτό το γεγονός εύκολα καταδεικνύει το στρατηγικό ρόλο του πετρελαίου στην οικονομία ενός κράτους.

Σήμερα βρισκόμαστε κοντά στο χείλος μιας νέας ενεργειακής κρίσης, σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία τεράστια προσπάθεια λαμβάνει χώρα για την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας από την υφιστάμενη οικονομική κρίση και ύφεση. Λαμβάνοντας υπόψη τις υφιστάμενες εξελίξεις και την πολιτική αστάθεια που επικρατεί στην περιοχή της Μέσης Ανατολής καθώς και σε άλλες περιοχές και χώρες με μεγάλα ενεργειακά αποθέματα, όπως Νιγηρία και Βενεζουέλα, μια νέα παγκόσμια ενεργειακή κρίση είναι πολύ πιθανό να εμφανισθεί στο κοντινό μέλλον.

ΚΥΡΙΟΙ ΠΑΙΚΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΣΚΑΚΙΕΡΑ

Στη σημερινή εποχή οι κύριοι παίκτες του ενεργειακού παιχνιδιού από την πλευρά της παραγωγής είναι η Μέση Ανατολή, η Ρωσία και οι χώρες της περιοχής της Κασπίας καθώς και ορισμένες χώρες της αφρικανικής ηπείρου. Από την πλευρά της ζήτησης κατά το έτος 2010 η Κίνα σημειώνοντας αύξηση κατά 11,2% στην κατανάλωση ενέργειας, ξεπέρασε τις Ηνωμένες Πολιτείες ως ο μεγαλύτερος καταναλωτής ενέργειας κατέχοντας μερίδιο 20,3% στην παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας.²⁰ Επιπρόσθετα, κατά το έτος 2012 η Κίνα ήταν ο μεγαλύτερος καταναλωτής γαιάνθρακα έχοντας μερίδιο 50,2% στην παγκόσμια κατανάλωση.²¹ Την Κίνα και τις Ηνωμένες Πολιτείες ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι κάτοχοι των ενεργειακών πόρων έχουν μια κατά κάποιο τρόπο πεπερασμένη δύναμη, καθόσον η ενέργεια, στις σημαντικότερες τουλάχιστον μορφές της, δεν είναι ανανεώσιμη. Από την άλλη πλευρά, οι καταναλωτές με κυριότερο παίκτη τις Ηνωμένες Πολιτείες αναζητούν απεγνωσμένα την απόκτηση και διατήρηση του ελέγχου των πηγών ενέργειας, ώστε να εξασφαλίσουν την ικανοποίηση της ζήτησής τους για ενέργεια. Στο μέτρο που οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν την βούληση να προχωρήσουν ακόμη και σε πολεμική αναμέτρηση ακόμη και χωρίς τη βοήθεια συμμάχων - όπως άλλωστε απέδειξε η περίπτωση της εισβολής στο Ιράκ επί προεδρίας του George W Bush - αποδεικνύεται η δύναμη και η επιρροή που ασκεί η ενέργεια στους δρώντες του διεθνούς συστήματος.

Οι εσωτερικές ασυμφωνίες και αψιμαχίες μεταξύ των μελών του ΟΠΕΚ δεν είναι οι μοναδικές στη διεθνή σκακιέρα. Μια ακόμη πολύ πιο σοβαρή διαμάχη είναι αυτή που λαμβάνει χώρα μεταξύ δύο από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς πετρελαίου

²⁰ BP Statistical Review of World Energy, June 2011, σελ. 2. (Ανακτήθηκε την 16 Ιανουαρίου 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/assets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_of_world_energy_full_report_2011.pdf).

²¹ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 5. (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλ 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf)

παγκοσμίως, τη Σαουδική Αραβία και τη Ρωσία.²² Σύμφωνα με τον Morse “Αυτή η μάχη θα έχει σημαντικότερες επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομία, την ενεργειακή ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών, τον παγκόσμιο ρόλο της Ρωσίας, τη μελλοντική σημασία της Σαουδικής Αραβίας και το μέλλον του ΟΠΕΚ”.²³ Έτσι, οποιοσδήποτε μπορεί να αντιληφθεί τη σημασία των μεγάλων παικτών στον τομέα της ενέργειας, οι οποίοι με τις ενέργειές τους προσπαθούν να διακηρύξουν και να αναδείξουν την αξία τους και έχουν τη δυνατότητα να επιφέρουν αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία. Για παράδειγμα η άνοδος της δύναμης της Ρωσίας συνέβη ταυτόχρονα με την μετατόπισή της στο επίκεντρο της παγκόσμιας οικονομίας. Επίσης, σε συνδυασμό με τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, η Ρωσία παρουσίασε τον εαυτό της ως τον κύριο – και φιλικότερο – ενεργειακό προμηθευτή της Δύσης. Παρουσιάζοντας λοιπόν τη χώρα τους ως τον αξιόπιστο και σταθερό ενεργειακό προμηθευτή, σε αντίθεση με το άστατο και ευμετάβλητο περιβάλλον της Μέσης Ανατολής, οι ηγέτες της Ρωσίας προσπάθησαν να επωφεληθούν τόσο οικονομικά, όσο και πολιτικά. Η γεωπολιτική της ενέργειας, στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω, βοηθά στην προώθηση της ρωσικής υπεροχής στην ενεργειακά πεινασμένη παγκόσμια αρένα. Οικονομικά, η ενεργειακή παραγωγή επιτρέπει στη Ρωσία να επιβάλει τον εαυτό της ως μέλος των προηγμένων βιομηχανικά κρατών της Δύσης. Πολιτικά, τα τεράστια ενεργειακά αποθέματα της Ρωσίας συμβάλουν στην ενεργειακή προσέγγιση με τις Ηνωμένες Πολιτείες.²⁴

Έχοντας κατανοήσει πλήρως τη μεγάλη επιρροή που εξασκεί ο ενεργειακός τομέας στην παγκόσμια οικονομία και με δεδομένο ότι η στρατηγική σχεδίαση σε αυτό το συνήθως βίαιο και ταραχώδες περιβάλλον είναι βασική για την ενεργειακή επιτυχία, ο Grant επεξηγεί τον κυρίαρχο ρόλο των μεγάλων εταιρειών του χώρου της ενέργειας στην παγκόσμια αγορά. Πρώτον, είναι από τις μεγαλύτερες και ισχυρότερες εταιρείες παγκοσμίως. Ακόμη και μετά από μια δεκαετία ύφεσης στον τομέα των εταιρειών και διακυμάνσεων της τιμής του πετρελαίου, οι 10 από τις μεγαλύτερες 40 εταιρείες παγκοσμίως, ήταν πετρελαϊκές εταιρείες. Δεύτερον, οι εταιρείες αυτές είναι εξαιρετικά σύνθετες. Είναι κάθετα δομημένες, εξειδικευμένες και πολυεθνικές. Τρίτο, οι εταιρείες αποτελούν κλασικό παράδειγμα της εξέλιξης και προόδου σε θέματα παγκόσμιου εταιρικού στρατηγικού σχεδιασμού. Τέλος, οι εταιρείες αυτές βίωσαν την σαρωτική μεταβολή του περιβάλλοντος της βιομηχανίας της ενέργειας από σχετικά σταθερό σε ένα περιβάλλον βίαιο και ταραχώδες.²⁵

Μετά από την πάροδο δεκαετιών σταθερότητας και επιχειρηματικής εξάπλωσης, το ανταγωνιστικό περιβάλλον των γιγάντων της ενέργειας σηματοδεύτηκε από τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 – 74 και 1979 – 80, την εθνικοποίηση των πετρελαιοπαραγωγών κρατών και την ανάδυση του καπιταλιστικού ανταγωνισμού. Σήμερα στη διεθνή πετρελαϊκή βιομηχανία κυριαρχούν πέντε πολυεθνικές εταιρείες,

²² Morse, E. and J. Richard (2002) “The Battle for Energy Dominance.” *Foreign Affairs* (Vol. 81, No. 2, Mar. - Apr.). Washington, D.C., Council on Foreign Relations, σελ.16

²³ Όπως παραπάνω, σελ.16.

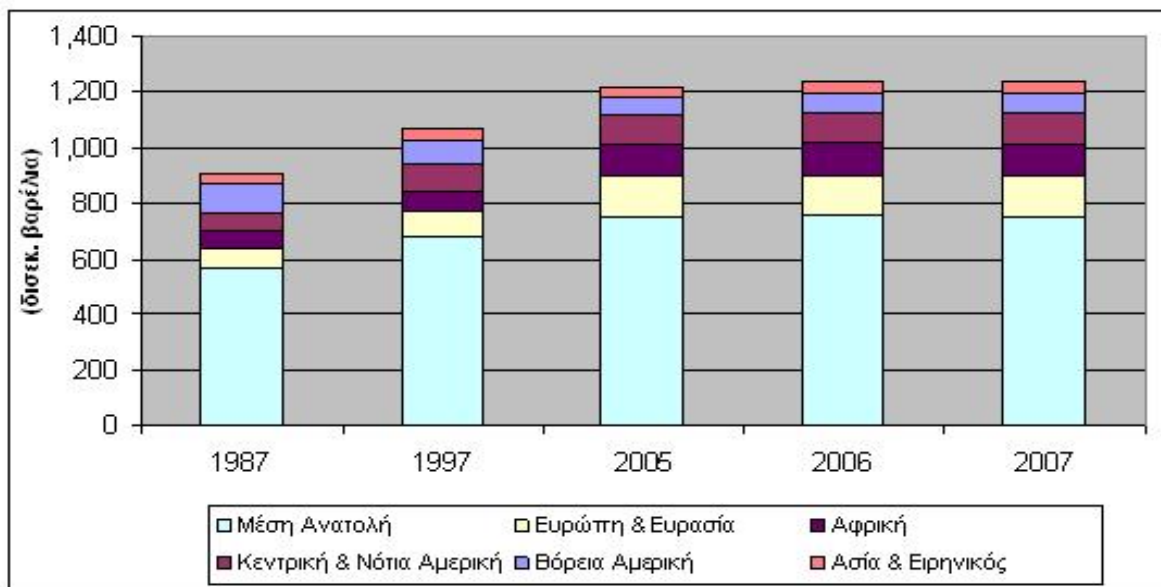
²⁴ Όπως παραπάνω, σελ. 17 – 18.

²⁵ Grant, R. “Strategic Planning in a Turbulent Environment: Evidence from the Oil Majors.” *Strategic Management Journal* (Vol. 24, No.6). Hoboken, John Wiley & Sons, Inc, 2003, σελ. 496

οι επονομαζόμενες πέντε αδελφές. Η μεγαλύτερη είναι η Exxon/Mobil (ΗΠΑ) και κατά σειρά μεγέθους ακολουθούν η BP/Amoco (Ηνωμένο Βασίλειο), η Royal Dutch/Shell (Ηνωμένο Βασίλειο), η Chevron/Texaco (ΗΠΑ) και η γαλλο-βελγική TotalFinaElf.²⁶ Τέτοια είναι η δύναμη αυτών των ενεργειακών κολοσσών ώστε ο καθένας από αυτούς έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει μεταβολές στην παγκόσμια οικονομία.

ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ – ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Με δεδομένο ότι το πετρέλαιο αποτελεί μη-ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, η μελέτη των διαθέσιμων αποθεμάτων του έχει μεγάλη σημασία. Στη βιβλιογραφία και τη βιομηχανία πετρελαίου χρησιμοποιείται ο όρος “αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου” για να περιγράψει εκείνες τις ποσότητες που σύμφωνα με τις γεωλογικές και τεχνικές μελέτες μπορούν – με σχετική βεβαιότητα – να αντληθούν στο μέλλον, σύμφωνα με τις υφιστάμενες οικονομικές συνθήκες και τεχνολογικές δυνατότητες. Όπως προκύπτει από το παρακάτω διάγραμμα, περισσότερο από το 60% των αποθεμάτων παγκοσμίως βρίσκονται στη Μέση Ανατολή, ακολουθούμενη από την Ευρώπη 11% και την Αφρική 10%.

Διάγραμμα 1: Αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου (επιλεγμένα έτη)

Πηγή: BP Statistical Review of World Energy – Ιούνιος 2008

Η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου για το έτος 2012 ανήλθε σε 86 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα από τα οποία το 43,2% παράχθηκε από χώρες μέλη του ΟΠΕΚ και το 16,3% από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Το 2010 η Ρωσία ήταν η μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα κατέχοντας το 12,9% της παγκόσμιας παραγωγής, ακολουθούμενη από τη Σαουδική Αραβία με μερίδιο 12%.²⁷ Το 2012 τα πρωτεία στην παραγωγή πετρελαίου είχε η Σαουδική Αραβία με το 13,3% της παγκόσμιας παραγωγής, με δεύτερη τη Ρωσία με ποσοστό 12,8%.

²⁶ Μάζης, Ι., “Η Γεωπολιτική της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία”, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2008, σελ.131

²⁷ BP Statistical Review of World Energy, June 2011, σελ. 8 (Ανακτήθηκε την 16 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview)

Στην τρίτη θέση κατατάσσονται οι ΗΠΑ (9,6%), στην τέταρτη ο Καναδάς (4,4%) και στην πέμπτη θέση το Ιράν (4,2%).²⁸ Η ικανοποίηση των αναγκών της παγκόσμιας οικονομίας σε ενέργεια εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη Μέση Ανατολή, όπου παράγεται το 32,5% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου και το 16,3% της παγκόσμιας παραγωγής φυσικού αερίου²⁹.

Κατά το έτος 2010 η παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε κατά 5,6% η οποία είναι η μεγαλύτερη αύξηση (σε ποσοστιαία βάση) από το 1973. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η κατανάλωση ενέργειας από την Κίνα για το έτος 2010 αυξήθηκε κατά 11,9% και συνεπώς η Κίνα αποτελεί πλέον τον μεγαλύτερο καταναλωτή ενέργειας παγκοσμίως, αφού ξεπέρασε τις Ηνωμένες Πολιτείες, με μερίδιο 20,3%. Επιπλέον, το πετρέλαιο εξακολουθεί να παραμένει το κύριο καύσιμο για την παραγωγή ενέργειας με μερίδιο 33,6% επί της συνολικής παγκόσμιας κατανάλωσης ενέργειας, αν και το μερίδιό του εξακολουθεί να μειώνεται για ενδέκατη συνεχή χρονιά. Κατά το έτος 2010 η κατανάλωση πετρελαίου αυξήθηκε κατά 3,1%, η οποία όμως είναι η μικρότερη αύξηση σε σχέση με τα άλλα είδη καυσίμων για παραγωγή ενέργειας.

Το φυσικό αέριο αποτελεί επίσης μια σημαντικότερη για την παγκόσμια οικονομία πηγή παραγωγής ενέργειας. Κατά το έτος 2010 η κατανάλωση φυσικού αερίου αυξήθηκε κατά 7,4%, η μεγαλύτερη αύξηση κατανάλωσης από το 1974.

Διάγραμμα 2: Αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου
Πηγή: BP Statistical Review of World Energy, June 2011

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από το διάγραμμα 2, το 40,5% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου ευρίσκονται στη Μέση Ανατολή, ενώ το 33,7% των αποθεμάτων ευρίσκονται σε χώρες της Ευρώπης και Ευρασίας. Συνεπώς, όπως και στην περίπτωση των αποθεμάτων πετρελαίου, είναι οι ίδιοι δρώντες του διεθνούς συστήματος οι οποίοι είναι κάτοχοι και των αποθεμάτων φυσικού αερίου.

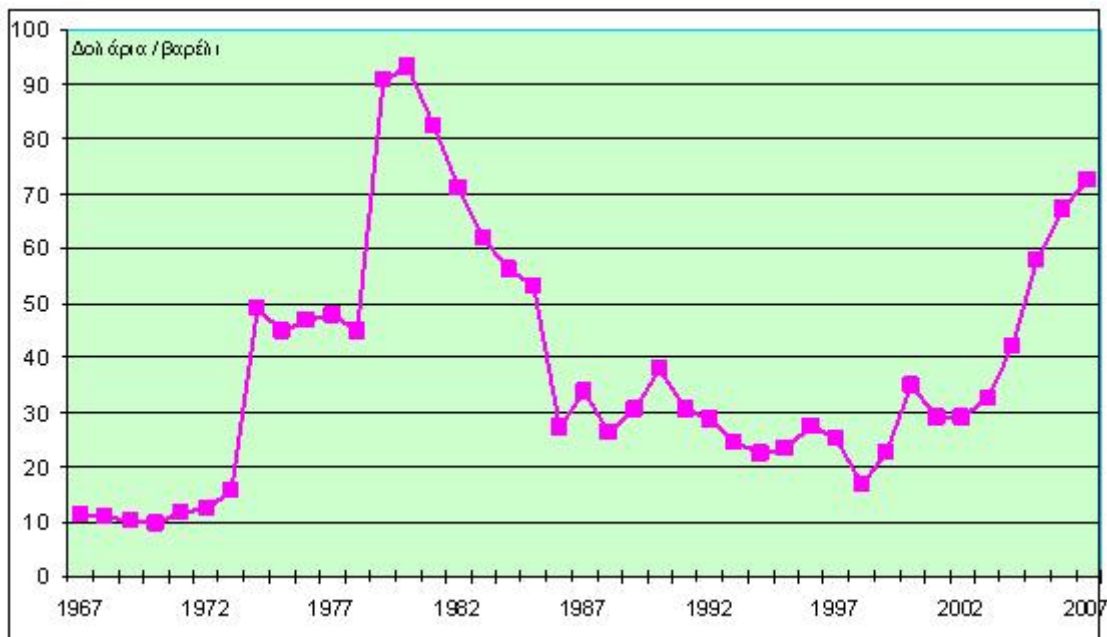
²⁸ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 8. (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλίου 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf)

²⁹ Όπως παραπάνω, σελ. 8 και 22.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΙΜΕΣ

Αν και οι διεθνείς τιμές του αργού πετρελαίου θα έπρεπε να καθορίζονται αποκλειστικά από τις συνθήκες προσφοράς και ζήτησης, η εντεινόμενη αβεβαιότητα για την προσφορά πετρελαίου λόγω των γεωπολιτικών συνθηκών έχει συμβάλει τόσο στην άνοδο των τιμών, όσο και στη διακύμανσή τους. Επίσης, η δραστηριότητα των κερδοσκοπικών κεφαλαίων (hedge funds) έχει κατηγορηθεί τα τελευταία έτη – χωρίς όμως να μπορεί να αποδειχθεί – ότι ωθεί μέσω της αγοραπωλησίας προθεσμιακών συμβολαίων αργού πετρελαίου, στη διόγκωση των τιμών του, σε επίπεδα που δεν μπορούν να ερμηνευθούν από τα θεμελιώδη μεγέθη της προσφοράς και ζήτησης.

Όπως διαπιστώνεται από το διάγραμμα 3, οι τιμές κατά τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση του 1979 ήταν υψηλότερες από αυτές του 2007. Ήδη όμως στο πρώτο οκτάμηνο του 2008, η μέση τιμή του πετρελαίου τύπου Brent έχει διαμορφωθεί στα επίπεδα των 115 δολαρίων ανά βαρέλι ξεπερνώντας αυτή του 1979.

Διάγραμμα 3: Εξέλιξη της τιμής του αργού πετρελαίου 1967 – 2007

Σημείωση: Οι τιμές έχουν αναπροσαρμοστεί (λόγω πληθωρισμού) και είναι εκφρασμένες σε ισοδύναμα δολάρια ΗΠΑ έτους 2007. Οι τιμές για την περίοδο 1967-1983 αφορούν το ελαφρύ Αραβικό πετρέλαιο με σημείο φόρτωσης το Ras Tanura, ενώ από το 1983 και μετά αφορούν το αργό πετρέλαιο τύπου Brent.

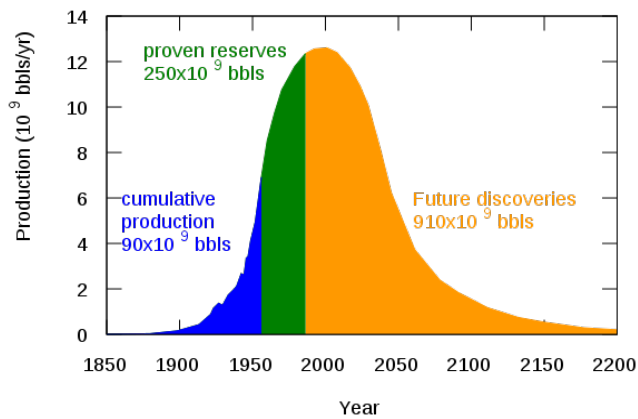
Πηγή: BP Statistical Review of World Energy, Ιουν 2008

PEAK OIL

Είναι υπαρκτός ο φόβος ότι η παγκόσμια παραγωγή έχει φθάσει ή σύντομα θα φθάσει στην κορύφωσή της. Η θεωρία **peak oil**³⁰ είναι με απλά λόγια η εκτίμηση ότι η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου θα αγγίξει σύντομα το σημείο κορύφωσής της. Ο όρος “**Peak Oil**” δεν σημαίνει την εξάντληση του πετρελαίου, αλλά την

³⁰ Roberts, Paul, “Το Τέλος του Πετρελαίου – Η Πτώση της Οικονομίας του Πετρελαίου και η Άνοδος μιας Νέας Ενεργειακής Τάξης”, Μετάφραση Πυθαγόρας Μπίκος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2006, σελ.342

εξάντληση του φθηνού πετρελαίου. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά

από τον M King Hubbert το 1956 στο έργο του “Nuclear Energy and Fossil Fuels”, στο οποίο υποστήριξε ότι θα έρθει μια χρονική στιγμή κατά την οποία ο μέγιστος ρυθμός εξαγωγής πετρελαίου θα επιτευχθεί. Αυτή η κατάσταση συμβολίζεται στο το υψηλότερο σημείο της καμπύλης του διαγράμματος 4. Όταν αυτό το μέγιστο θα έχει επιτευχθεί η παραγωγή του πετρελαίου θα παρουσιάσει μια ολέθρια μείωση

Διάγραμμα 4 - Hubbert's Peak Oil Bell Curve (1956:22).

όπως φαίνεται από την καμπύλη.³¹

Το πετρέλαιο που παράγεται από ένα κοιτάσμα έχει την τάση να αυξάνεται με το πέρασμα του χρόνου μετά την ανακάλυψη του κοιτάσματος. Η ποσότητα του παραγόμενου πετρελαίου αυξάνεται μέχρι την στιγμή της επίτευξης της μέγιστης παραγωγής η οποία είναι γνωστή με τον όρο “peak” (κορυφή) και ορίζεται από το υψηλότερο σημείο της καμπύλης του Hubbert. Μετά την επίτευξη της μέγιστης παραγωγής η απόδοση του κοιτάσματος αρχίζει να μειώνεται μέχρι την εξάντληση του αποθέματος. Ο Hubbert χρησιμοποίησε την καμπύλη για να προβλέψει ότι η παραγωγή πετρελαίου των Ηνωμένων Πολιτειών θα έφθανε στο μέγιστο σημείο (peak oil) μεταξύ των ετών 1965 και 1979. Σύμφωνα με το μοντέλο του Hubbert ο ρυθμός παραγωγής ενός πεπερασμένου φυσικού πόρου θα προσομοιάζει με μια σχεδόν συμμετρική καμπύλη η οποία βασίζεται σε παράγοντες όπως οι περιορισμοί της εκμετάλλευσης και οι συνθήκες της αγοράς. Παρά το γεγονός ότι εμφανίσθηκαν νέες παραλλαγές του μοντέλου κατά την διάρκεια των ετών που ακολούθησαν, η καμπύλη του Hubbert παραμένει μια ακριβής και αρκετά ρεαλιστική απεικόνιση της ζωής ενός κοιτάσματος.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το πετρέλαιο, μαζί με το φυσικό αέριο, κυριαρχεί στην παγκόσμια οικονομία και αντιστοιχεί στο 63% της ενέργειας που χρησιμοποιείται παγκοσμίως, το τέλος της παραγωγής πετρελαίου πιθανότατα θα οδηγήσει σε μια παγκόσμια οικονομική καταστροφή.³² Η απαισιόδοξη αυτή πρόβλεψη του Hubbert βρήκε απροετοίμαστες όλες τις εταιρείες που δραστηριοποιούνταν στον τομέα της εξόρυξης πετρελαίου. Ένας ειδήμονας της βιομηχανίας του πετρελαίου ο Deffeyes επισημαίνει ότι κατά τη δεκαετία του 1930 ανακαλύφθηκαν περισσότερα κοιτάσματα πετρελαίου και εκτίμησε ότι η παραγωγή

³¹ Hubbert, M., “Nuclear Energy and the Fossil Fuels.” San Antonio: American Petroleum Institute, 1956, σελ.23

³² Lloyd, B., “The End of Oil.” Otago, University of Otago, Department of Physics, 2005, σελ.2

θα έφθανε στο peak oil το 2005.³³ Επιπλέον, σχετικά με την αξιοπιστία της θεωρίας του Hubbert κάνει τα παρακάτω σχόλια:

*“Ένα είναι σίγουρο. Οποιαδήποτε πρωτοβουλία και να ληφθεί ακόμη και σήμερα δεν είναι δυνατό να επιφέρει κάποιο ουσιώδες αποτέλεσμα σχετικά με το έτος επίτευξης της μέγιστης παραγωγής (peak oil). Οποιαδήποτε έρευνα στην Κασπία, ή εξόρυξη στη θάλασσα της Νότιας Κίνας, ή οποιοδήποτε σχέδιο παραγωγής ανανεώσιμης ενέργειας δεν μπορεί να συμβάλει σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποφευχθεί πιθανός πόλεμος για τα απομένοντα κοιτάσματα. Τουλάχιστον ας ελπίσουμε ότι ο πόλεμος δεν θα διεξαχθεί με χρήση πυρηνικών κεφαλών”.*³⁴

Υπάρχουν όμως και πολλοί άλλοι οι οποίοι εκφράζουν μια διαφορετική άποψη και θεωρούν ότι η θεωρία του Hubbert δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια θεωρία. Έτσι ο πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος της πετρελαϊκής εταιρείας Aramco στη Σαουδική Αραβία, S. Jum'ah, κατά την 11^η διάσκεψη της Παγκόσμιας Επιτροπής Ενέργειας (World's Energy Council) το 2008 δήλωσε:

*“Έχουμε υποεκτιμήσει κατάφωρα τη δυνατότητα της ανθρωπότητας να ανακαλύψει καινούργια κοιτάσματα πετρελαίου, καθώς και την ικανότητά μας να εκμεταλλευθούμε κοιτάσματα τα οποία θεωρούνταν απρόσβαστα ή αδύνατο να δώσουν παραγωγή... Για να μιλήσουμε με νούμερα, μέχρι σήμερα έχουμε καταναλώσει μόνο 1,1 τρισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου ή το 7 μέχρι 9 τοις εκατό του υπάρχοντος πετρελαίου. Με ένα συντηρητικό σενάριο έχουμε ακόμα πετρέλαιο για περίπου 100 χρόνια ... και για 200 χρόνια σύμφωνα με το επεξεργαζόμενο σενάριο. Συνεπώς δεν νομίζω ότι ο κόσμος θα πρέπει να ανησυχεί για peak oil για αρκετό καιρό ακόμα”.*³⁵

Ίσως περισσότερο αξιόπιστα είναι τα σχόλια που έγιναν από τον Daniel Yergin, τον πρόεδρο του Cambridge Energy και συγγραφέα ο οποίος έχει κερδίσει το βραβείο Pulitzer:

*“Είναι η πέμπτη φορά που περάσαμε μια περίοδο κατά την οποία φαινόταν ότι το τέλος του πετρελαίου ήταν κοντά και ο κόσμος μιλούσε για την εξάντληση των αποθεμάτων... Ξαφνικά γινόταν ένα μπαμ και το πετρέλαιο πήγαινε στα 10 δολάρια αντί για τα 100 δολάρια”.*³⁶

Το υπουργείο Ενέργειας των Ηνωμένων Πολιτειών προέβηκε σε μια μελέτη σχετικά με το θέμα της εξάντλησης των αποθεμάτων του πετρελαίου και το σχετικό

³³ Deffeyes, K., "Hubbert's Peak: The Impending World Oil Shortage." Princeton, Princeton University Press, 2001, σελ.137

³⁴ Όπως παραπάνω, σελ. 149

³⁵ Glover, P., "Aramco Chief Debunks Peak Oil." *Energy Tribune*. Houston, Energy Tribune Press, 2008

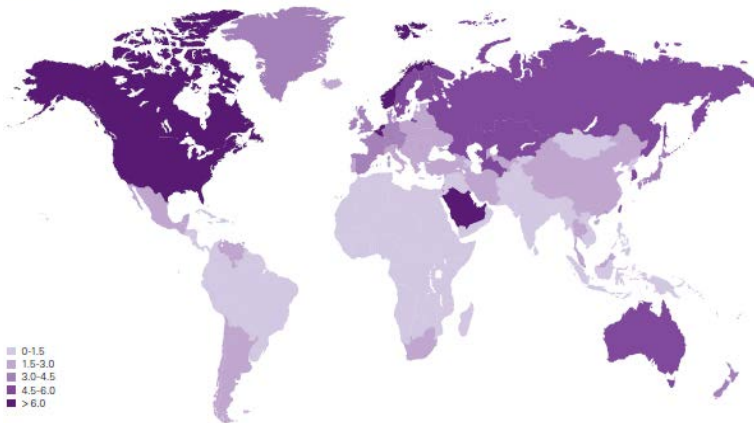
³⁶ Mouawad, J., "Oil Innovations Pump New Life into Old Wells." *New York Times*. New York: New York Times Company, 2007

έγγραφο εκδόθηκε το 2005 και έγινε γνωστό ως “The Hirsch Report”, λαμβάνοντας το όνομα του επικεφαλής της ομάδας εργασίας Robert L Hirsch. Η επίσημη σύνοψη της αναφοράς προειδοποιεί με δυσόιωνο τρόπο ότι:

*“Η κορύφωση της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου αποτελεί για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον όλο τον κόσμο ένα πρωτοφανές πρόβλημα διαχείρισης κρίσης. Καθώς η κορύφωση της παραγωγής πλησιάζει οι τιμές των υγρών καυσίμων και η αστάθεια των τιμών θα αυξηθούν δραματικά και αν δεν υπάρξει έγκαιρη επίλυση το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό κόστος θα είναι πρωτοφανές. Επιλογές για μια βιώσιμη επίλυση του προβλήματος υπάρχουν τόσο στην πλευρά της παραγωγής όσο και της ζήτησης, αλλά για να υπάρξει ουσιαστικό αποτέλεσμα τυχόν μέτρα θα πρέπει να ληφθούν τουλάχιστον μια δεκαετία πριν την κορύφωση της παραγωγής”.*³⁷

Ανεξάρτητα από το αν η κορύφωση της παραγωγής του πετρελαίου έχει φθάσει – η αναφορά Hirsch φαίνεται να θεωρεί ότι το φαινόμενο είναι πραγματικότητα και ότι η κορύφωση της παραγωγής έχει φθάσει ή πρόκειται γρήγορα να φθάσει – ο ρόλος της ενέργειας στην παγκόσμια αγορά είναι τεράστιας σημασίας.

Consumption per capita 2010
Tonnes oil equivalent

Παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας ανά κεφαλή
Πηγή: BP Statistical Review of World Energy June 2013

Σήμερα οι μεγαλύτεροι καταναλωτές ενέργειας είναι η Κίνα που καταναλώνει το 21,9% της παγκόσμιας ενέργειας και οι Ηνωμένες Πολιτείες με 17,7%.³⁸ Συγκρίνοντας τα παραπάνω δεδομένα και λαμβάνοντας υπόψη την κατανάλωση της ενέργειας ανά κεφαλή, που φαίνεται στην διπλανή εικόνα, συμπεραίνουμε ότι οι

Ηνωμένες Πολιτείες είναι η περισσότερο ενεργειακά εξαρτημένη χώρα παγκοσμίως. Θα είναι και η πρώτη χώρα που αν χρειασθεί θα χρησιμοποιήσει μονομερώς την ισχύ της για να προστατεύσει αυτή την αγορά και κατ' επέκταση τα συμφέροντά της. Επιπλέον, αν πραγματικά πλησιάζουμε στο peak oil, τότε η κατάρρευση αρκετών οικονομιών – και ιδιαίτερα της οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών αλλά και της Ευρωπαϊκής – είναι αρκετά πιθανή στο κοντινό μέλλον. Η πιθανότητα μελλοντικής κατάρρευσης της οικονομίας θα αναγκάσει τις Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά και τα

³⁷ Hirsch, R., και R. Bezdek, R. Wendling, “Peaking of World Oil Production: Impacts, Mitigation & Risk Management.” Washington, D.C., Department of Energy Publications, 2005, σελ.4

³⁸ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 40 (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλίου 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf)

κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναζητήσουν και να λάβουν δραστικά μέτρα για να αποφύγουν την σχεδόν ολική καταστροφή του υφιστάμενου δυτικού τρόπου ζωής.

Η ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Η μελέτη της γεωπολιτικής αφορά στην ανάλυση της γεωγραφίας, της ιστορίας και της πολιτικής κατάστασης σε κάποια δεδομένη χώρα. Ιδιαίτερης προσοχής και μελέτης τυγχάνουν οι διακρατικές σχέσεις στο πλαίσιο της παγκόσμιας ισχύος και των περιορισμένων φυσικών πόρων. Στην περίπτωση παραγωγής, προμήθειας και χρήσης της ενέργειας η γεωπολιτική αποτελεί βασικό εργαλείο για την κατανόηση της συμπεριφοράς των δρώντων του διεθνούς συστήματος και ιδιαίτερα των μεγάλων δυνάμεων.

Η θεωρία του Sir Halford Mackinder είναι θεμελιώδης για την κατανόηση των εννοιών της γεωπολιτικής. Ο Mackinder παρουσιάζει τη παγκόσμια γεωγραφία με τρεις βασικούς όρους. Ο ένας είναι αυτός του “μοχλού – άξονα”, που αποτελείται από τη χερσαία μάζα της Ευρασίας. Ο δεύτερος είναι το παράκτιο “εσωτερικό τόξο”, που αποτελείται από τις παράκτιες χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, ενώ ο τρίτος είναι το “εξωτερικό τόξο”, που αποτελείται από εδάφη της Αφρικής, της Ωκεανίας και της Αμερικανικής ηπείρου. Στη συνέχεια, με το έργο του “Δημοκρατικά Ιδεώδη και Πραγματικότητα”, ο Mackinder εισήγαγε δύο νέες έννοιες: την “Παγκόσμια Νήσο” (World Island) και την “Καρδιά της Γης”³⁹, (Heartland)., Ως “Παγκόσμια Νήσο” αντιλαμβάνονταν όλη τη χερσαία μάζα του πλανήτη, εκτός της ηπείρου της Ωκεανίας. Αντίστοιχα η “Καρδιά της Γης” οριζόνταν ως *“η περιοχή όπου μια χερσαία δύναμη, επικρατώντας τοπικά, μπορεί να απαγορεύσει οποιαδήποτε ενέργεια θαλάσσιας δύναμης”* και περιλαμβάνει την Ρωσία τμήμα της Κεντρικής Ευρώπης και την Ουκρανία. Γύρω από αυτή, μία “εσωτερική περίμετρος” λειτουργεί στρατηγικά, ως διαχωριστική ζώνη μεταξύ Χερσαίας και Ναυτικής Δύναμης. Σχεδόν 100 χρόνια μετά, η εργασία του Mackinder ακόμη προσδιορίζει γεωπολιτικό παιχνίδι για την ενέργεια.⁴⁰

Ως επιβεβαίωση της θεωρίας του Mackinder, οι Ηνωμένες Πολιτείες μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αναγκάστηκαν να απορρίψουν την πολιτική απομονωτισμού, μεταξύ των άλλων, εξαιτίας της ανάγκης τους να ικανοποιήσουν τις τεράστιες ενεργειακές ανάγκες τους. Κατέχοντας μεγάλο μέρος των ενεργειακών πόρων παγκοσμίως, οι οποίοι όμως δεν ήταν επαρκείς για κάλυψη των ενεργειακών αναγκών τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδίωξαν να εφαρμόσουν πολιτικές για την εξασφάλιση του συνεχούς εφοδιασμού τους με ενέργεια. Άλλωστε, ο ανεφοδιασμός με επαρκή ποσότητα ενέργειας και σε λογική τιμή, αποτελεί στόχο της οικονομίας κάθε χώρας. Χωρίς επαρκή και φθηνή ενέργεια, η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και η ποιότητα ζωής των πολιτών μιας χώρας, είναι στόχοι ανέφικτοι. Η αντιμετώπιση

³⁹ Βλέπε σχετικό χάρτη στο Παράρτημα “Γ”

⁴⁰ Downs, R. (2004) “Books That Changed History.” City, Signet Classics, 2004, σελ. 314 - 317

των ενεργειακών προβλημάτων σε εθνικό και μόνο επίπεδο αποτελεί στις σημερινές συνθήκες ουτοπία. Τόσο η φυσική γεωλογική κατανομή των πηγών πρωτογενούς ενέργειας, όσο και η σύγχρονη οργάνωση των κοινωνιών με την έντονη αλληλεξάρτηση των οικονομιών και τον καίριο ρόλο της τεχνολογίας, προσδίδουν στα ενεργειακά προβλήματα και πολιτικές, μια παγκόσμια διάσταση. Με μια πρώτη ματιά, κάποιος μπορεί να απέρριπτε ως αναξιόπιστη την θεωρία του Mackinder, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες έθεσαν ως στόχο της εξωτερικής τους πολιτικής τον έλεγχο της Μέσης Ανατολής, η οποία δεν ανήκει στην Καρδιά της Γης. Όμως, με μια πιο προσεκτική ματιά θα διαπιστώσουμε ότι η Μέση Ανατολή παρέχει άφθονες δυνατότητες για ικανοποίηση των απαιτήσεων της υπερδύναμης.

Σχετική περίπτωση αποτελεί η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, μια μικρή αλλά πλούσια σε πετρέλαιο χώρα, το 1991. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντέδρασαν άμεσα με πρόσχημα την απελευθέρωση της χώρας, αλλά όπως υποστήριξαν κάποιοι κυνικοί το πραγματικό κίνητρο αφορούσε την εξασφάλιση της ροής του πετρελαίου.⁴¹ Ο Sallinger, ένας δημοσιογράφος ο οποίος στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή εργαζόταν στη Μέση Ανατολή έγραψε ότι ο ηγέτης του Ιράκ Saddam Houssein σε λόγο του στο Αραβικό Συμβούλιο Συνεργασίας (Arab Cooperation Council), μέλη του οποίου ήταν η Αίγυπτος, το Ιράκ, η Ιορδανία και η Υεμένη, λίγο πριν την εισβολή δήλωσε:

*“Η χώρα η οποία ασκεί την μεγαλύτερη επιρροή στην περιοχή, στον Κόλπο και στα πετρέλαιά του, θα σταθεροποιήσει την υπεροχή της ως η αδιαμφισβήτητη υπερδύναμη. Αυτό καταδεικνύει ότι αν ο πληθυσμός του Κόλπου – και ολόκληρου του αραβικού κόσμου – δεν είναι άγρυπνος, αυτή η περιοχή θα εξουσιάζεται σύμφωνα με τις επιθυμίες των Ηνωμένων Πολιτειών. Για παράδειγμα, η τιμή του πετρελαίου θα καθορισθεί προς όφελος των αμερικανικών συμφερόντων και τα συμφέροντα οποιουδήποτε άλλου θα αγνοηθούν”.*⁴²

Ο Pierre Salinger σημειώνει ότι αυτή η δήλωση εκνεύρισε σε τέτοιο βαθμό τον Πρόεδρο της Αιγύπτου Hosni Mubarak, ώστε απείλησε να εγκαταλείψει τη σύνοδο.⁴³ Τελικά πείσθηκε να μείνει, αφού προηγουμένως είχε προσωπική συνάντηση με τον Hussein, ο οποίος διαμαρτυρήθηκε ότι ο πόλεμος της χώρας του με το Ιράν είχε εξαθλιώσει το Ιράκ, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατό να αποπληρωθεί ένα δάνειο 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων που είχε λάβει η χώρα το από το Κουβέιτ και τη Σαουδική Αραβία. Η κατάσταση ήταν τόσο άσχημη, σύμφωνα με τους υποτιθέμενους ισχυρισμούς του Hussein, ώστε ήταν αναγκαίο να διαγραφεί το χρέος και να δανεισθούν στη χώρα άλλα 30 δισεκατομμύρια δολάρια. Ο Hussein δήλωσε ότι σε διαφορετική περίπτωση θα αναγκαζόταν να επιτεθεί. Η κυβέρνηση της Σαουδικής Αραβίας, της οποίας αντιπρόσωπος παρευρίσκονταν μυστικά στη

⁴¹ Salinger, P., “The United States, the United Nations, and the Gulf War.” *Middle East Journal* (Vol. 49, No. 4) Washington, D.C., Middle East Institute, 1995, σελ. 595.

⁴² Όπως παραπάνω, σελ. 596

⁴³ Όπως παραπάνω, σελ. 596 - 599

σύσκεψη, που ήταν, φαινομενικά τουλάχιστον, σύμμαχος των Ηνωμένων Πολιτειών – αν και κάποιος θα μπορούσε να υποθέσει ότι τα κίνητρα για την πράξη τους ήταν περισσότερο θέμα αυτοσυντήρησης και όχι συμμαχίας – φέρεται να ανέφερε τα συμβάντα στην CIA. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, παρά το γεγονός ότι είχαν πρότερη γνώση, δεν αντέδρασαν – τουλάχιστον δημόσια – και δεν ειδοποίησαν τον ΟΗΕ. Ο λόγος της μη αντίδρασης γίνεται φανερός στα πλαίσια της γεωπολιτικής της ενέργειας, καθώς επίσης και η άμεση δράση από την πλευρά των Ηνωμένων Πολιτειών για να “απελευθερώσει” το Κουβέιτ αμέσως μετά την εισβολή.

Το Αύγουστο και στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1990 οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέπτυξαν περίπου δυνάμεις 200.000 περίπου στη Σαουδική Αραβία, υποστηριζόμενες από στρατεύματα και άλλων χωρών, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία. Στρατιωτικοί αναλυτές χαρακτήρισαν τις ενέργειες αυτές ως αμυντικές για την προστασία της Σαουδικής Αραβίας. Όμως, μέχρι το Νοέμβριο, άλλες 200.000 στρατευμάτων είχαν αναπτυχθεί στην περιοχή. Πλέον η κατάσταση ξεκαθάρισε. Η εξήγηση της άμυνας της Σαουδικής Αραβίας δεν ήταν πλέον πειστική. Επρόκειτο περί επίθεσης. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με την απόφαση 678 απαίτησε από το Ιράκ να συμμορφωθεί με προηγούμενη απόφαση για την πλήρη απόσυρσή του από το Κουβέιτ.⁴⁴ Επιπρόσθετα το Συμβούλιο Ασφαλείας εξουσιοδότησε “Τις χώρες – μέλη που συνεργαζόταν με την κυβέρνηση του Κουβέιτ να χρησιμοποιήσουν όλα τα αναγκαία μέσα για την επιβολή της απόφασης 660 και όλων των επόμενων σχετικών αποφάσεων για την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας σε αυτή την περιοχή , εκτός αν το Ιράκ πριν ή στις 15 Ιανουαρίου 1991 εφαρμόσει πλήρως τις σχετικές αποφάσεις”. Αυτή ήταν, αν και όχι εκτεφρασμένη, μια καθαρά υπονοούμενη έγκριση για στρατιωτική δράση. Θα αναρωτηθεί κανείς γιατί το Συμβούλιο Ασφαλείας πιέσθηκε τόσο πολύ από τις Ηνωμένες Πολιτείες να πάρει τέτοια απόφαση και γιατί οι Ηνωμένες Πολιτείες τόσο ξαφνικά επέδειξαν ενδιαφέρον να “απελευθερώσουν” το Κουβέιτ.⁴⁵ Τελικά οι Ηνωμένες Πολιτείες με μια ταχεία επίδειξη σκληρής δύναμης “ελευθέρωσαν” το Κουβέιτ, δημιουργώντας μια όψη και αίσθηση σταθερότητας στην περιοχή των πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Μέσης Ανατολής.

Οι ίδιες σκέψεις θα μπορούσαν να γίνουν και για την περίπτωση της επόμενης εισβολής των Ηνωμένων Πολιτειών στο Ιράκ το 2003. Επίσημα, σκοπός της επέμβασης ήταν η καταστροφή των όπλων μαζικής καταστροφής που είχε στην κατοχή του αυτό το επικίνδυνο κράτος παρίας. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 σίγουρα έδωσαν στις Ηνωμένες Πολιτείες την νομιμοποίηση που χρειαζόταν για την εισβολή. Γεγονός είναι ότι εντός της επικράτειας του Ιράκ, μιας χώρας πλούσιας σε ενεργειακές πηγές, δεν βρέθηκαν όπλα μαζικής καταστροφής.

Ένα άλλο σημείο τριβής στην ατζέντα της γεωπολιτικής αφορά στις Βαλτικές

⁴⁴ United Nations, Resolution 678 (1990). (Ανακτήθηκε την 05 Ιουλίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.fas.org/news/un/iraq/sres/sres0678.htm>). Η απόφαση αυτή λήφθηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την 29 Νοεμβρίου 1990, κατά την 2963^η συνεδρίασή του.

⁴⁵ Salinger, P., “The United States, the United Nations, and the Gulf War.” *Middle East Journal* (Vol. 49, No. 4) Washington, D.C., Middle East Institute, 1995, σελ. 606 - 607

χώρες που προέκυψαν μετά από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, χώρες οι οποίες είναι πλούσιες σε φυσικούς ενεργειακούς πόρους και ιδιαίτερα σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Και εδώ οι Ηνωμένες Πολιτείες εμφανίζονται ως η προστάτρια δύναμη των φυσικών ενεργειακών πόρων τους, όπως γενικότερα για όλες τις χώρες της πρώην σοβιετικής αυτοκρατορίας και ειδικά για τη Γεωργία. Το γιατί οι ΗΠΑ εμπλέκονται τόσο ενεργά στην προστασία της κυριαρχίας ορισμένων χωρών (για παράδειγμα της Γεωργίας) δεν εξηγείται με όρους εξασφάλισης της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας τους, αλλά ικανοποίησης των συμφερόντων των ΗΠΑ.

Ο Kuniholm παραδέχεται ότι αυτό το “μεγάλο παιχνίδι” δεν διαφέρει σε τίποτα από αυτό που παιζόταν από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις του παρελθόντος.⁴⁶ Επιπλέον διατυπώνει τις σκέψεις του για τις σημαντικότερες ενεργειακές πηγές της Κασπίας προσθέτοντας:

*“Κατά το χρόνο της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης εκτιμούνταν ότι η Ρωσία κατείχε το 86% των αποδεδειγμένων αποθεμάτων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, το 86% από τα αποθέματα φυσικού αερίου και το 70% των αποθεμάτων γαιάνθρακα. Οποιαδήποτε και αν ήταν τα ενεργειακά αποθέματα των νέων ανεξάρτητων χωρών το 1991, αυτά ωχριούσαν εμπρός σ’ αυτά της Ρωσίας, της οποίας το 40% των εξαγωγικών εσόδων προέρχονταν από την ενέργεια”.*⁴⁷

Επιπλέον, το αμερικανικό Υπουργείο Ενέργειας κάνει ένα βήμα παραπάνω αποσαφηνίζοντας το ενδιαφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών για την περιοχή:

*“[Εκτιμούμε ότι] ακόμα και αν κάποιος δεν υπολογίσει τα αποθέματα της Ρωσίας και του Ιράν, η περιοχή έχει 16 έως 32 δισεκατομμύρια βαρέλια αποδεδειγμένων αποθεμάτων, άλλα 206 δισεκατομμύρια βαρέλια από πιθανά κοιτάσματα πετρελαίου, 236 έως 337 τρισεκατομμύρια κυβικών ποδιών αποδεδειγμένων αποθεμάτων φυσικού αερίου και άλλα 319 τρισεκατομμύρια κυβικών ποδιών από πιθανά κοιτάσματα φυσικού αερίου”.*⁴⁸

Από τα παραπάνω εξηγείται το μεγάλο ενδιαφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιοχή, με την τελευταία να είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής των ρωσικών ενεργειακών πόρων και κυρίως του φυσικού αερίου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει και να προστατεύσει τον απρόσκοπτο εφοδιασμό της με ενέργεια, εφάρμοσε πολιτική που αρκετές φορές ήταν αντίθετη με αυτή της μεγάλης συμμάχου της, των Ηνωμένων Πολιτειών. Αποδεικνύεται ότι στο παιχνίδι της ενέργειας κάθε κράτος πρωτίστως ενδιαφέρεται για την ικανοποίηση των αναγκών του, ακόμη και αν αυτό αποβαίνει σε

⁴⁶ Kuniholm, B., “The Geopolitics of the Caspian Basin.” Middle East Journal. (Vol. 54, No. 4, Autumn) Washington, D.C., Middle East Institute, 2000, σελ.546

⁴⁷ Όπως παραπάνω, σελ.549

⁴⁸ Όπως παραπάνω, σελ.550

ορισμένες περιπτώσεις σε βάρος των συμμάχων του.

Το Κέντρο Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών, το οποίο εδρεύει στην Ουάσινγκτον των Ηνωμένων Πολιτειών και είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός με σκοπό την εξέταση θεμάτων της διεθνούς πολιτικής, εξέτασε μεταξύ των άλλων και το θέμα των Ρωσικών σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις επιπτώσεις τους για την αμερικανική εξωτερική και ενεργειακή πολιτική. Ο Κ. Smith θέτει το θέμα όπως παρακάτω:

*“Τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι εκείνα τα οποία έχουν ελάχιστες πιθανότητες να δεχθούν δεσμευτικές ενεργειακές πολιτικές για όλα τα μέλη. Αυτά τα κράτη έχουν την μικρότερη εξάρτηση από τις ρωσικές ενεργειακές πηγές από ότι οι εταίροι τους της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης που εξαρτώνται σε ποσοστό 70 μέχρι 99% από το ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη – μέλη από την πλευρά τους, έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν στη Ρωσία μεγάλες αγορές, χρηματοδότηση, τεχνολογία και έχουν δυνατές και σύγχρονες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον ενεργειακό τομέα. Τα ανατολικοευρωπαϊκά κράτη – μέλη της ΕΕ δείχνουν προτίμηση προς μια κοινή αγορά, ενώ το δυτικοευρωπαϊκά κράτη – μέλη όχι. Φυσικά οι Ηνωμένες Πολιτείες συμφωνούν με το τελευταίο γκρούπ”.*⁴⁹

Επιπλέον τα ανατολικοευρωπαϊκά κράτη – μέλη της ΕΕ επιζητούν την προστασία των ΗΠΑ και του NATO ως μια ειρηνική ασπίδα από την επιρροή της Ρωσίας, από την οποία είναι εξαρτημένα σε μεγάλο βαθμό. Από την πλευρά τους τα κράτη της δυτικής Ευρώπης, μέλη της ΕΕ δεν έχουν πλέον τόσο μεγάλη ανάγκη για την προστασία των ΗΠΑ και του NATO μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.⁵⁰ Επιπρόσθετα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο έχει μειώσει την πολιτική συνεργασία της με τις Ηνωμένες Πολιτείες, εφόσον οι υφιστάμενες περιστάσεις το επιτρέπουν. Στο μεταξύ οι Ηνωμένες Πολιτείες διατηρούν ζωηρό γεωπολιτικό ενδιαφέρον για την περιοχή, διότι είναι στενά συνδεδεμένη με την ενεργειακή τους πολιτική.

Από την πλευρά της η Ρωσία έχει αναδειχθεί σε ένα από τα βασικότερα και πιο δραστήρια μέλη του Φόρουμ των Εξαγωγικών Χωρών Φυσικού Αερίου (Gas Exporting Countries Forum), το οποίο είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός με μέλη 13 κράτη, τα οποία είναι οι μεγαλύτεροι στον κόσμο παραγωγοί φυσικού αερίου.⁵¹ Τα κράτη του οργανισμού αυτού ελέγχουν πάνω από το 70% των

⁴⁹ Smith K., “Russia-Europe Energy Relations: Implications for U.S. Policy.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.6

⁵⁰ Smith, K., “Bringing Energy Security to East Central Europe.” Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, σελ.7

⁵¹ Τα κράτη μέλη του οργανισμού αυτού είναι: Αλγερία, Βολιβία, Αίγυπτος, Γουινέα, Ιράν, Λιβύη, Νιγηρία, Κατάρ, Ομάν, Ρωσία, Τρινιδάδ – Τομπάκο, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Βενεζουέλα. Επιπρόσθετα, το Καζακστάν, το Ιράκ, η Ολλανδία και Νορβηγία συμμετέχουν στον οργανισμό ως παρατηρητές. Λοιπές πληροφορίες για τον οργανισμό περιέχονται στην ιστοσελίδα www.gecf.org

παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου, το 38% του εμπορίου μέσω των αγωγών και το 85% της παραγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Αξιοσημείωτο είναι ότι τα τρία κράτη με τα μεγαλύτερα αποθέματα (Ρωσία, Ιράν και Κατάρ) κατέχουν το 57% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου.⁵² Για πολλούς ο οργανισμός αυτός είναι ένα καρτέλ, αντίστοιχο με τον ΟΠΕΚ, για τη ρύθμιση της εξαγωγικής πολιτικής του φυσικού αερίου.

Το Ιράν είναι μια χώρα με αποθέματα πετρελαίου που εκτιμώνται ότι ανέρχονται σε 138 δισεκατομμύρια βαρέλια. Το Ιράν κατά το έτος 2010 παρήγαγε περίπου 3,8 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως και είχε ανακοινώσει τα σχέδιά του για αύξηση της παραγωγής του σε 4,5 εκατομμύρια βαρέλια για το 2012 και σε 5,3 εκατομμύρια βαρέλια για το έτος 2014.⁵³ Για το έτος 2010 το Ιράν παρήγαγε το 5,2% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου και το 4,3% της παγκόσμιας παραγωγής φυσικού αερίου.⁵⁴ Λόγω των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στο Ιράν εξαιτίας της συνέχισης του πυρηνικού του προγράμματος, σύμφωνα με ανακοίνωση της Διεθνούς Οργάνωσης Ενέργειας (IEA), η ημερήσια παραγωγή πετρελαίου του Ιράν κατά τον Φεβρουάριο 2012 έπεσε στα 3,38 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως, η μικρότερη από το τέλος του 2002.⁵⁵ Ανάμεσα στους κύριους εξαγωγικούς προορισμούς των ενεργειακών προϊόντων του Ιράν, η Ιαπωνία κατέχει την πρώτη θέση και ακολουθούν η Κίνα, η Ινδία και η Νότιος Κορέα.⁵⁶ Για την Ελλάδα, μέχρι την πλήρη επιβολή του εμπάργκο από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ιράν αποτελούσε τον μεγαλύτερο προμηθευτή σε πετρέλαιο.

Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΩΝ ΑΓΩΓΩΝ

Ρωσικοί αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου προς την Ευρώπη Πηγή:(Blinick 2008.)

Όπως φαίνεται και στο διπλανό σχήμα, οι αγωγοί μεταφοράς ενέργειας της Ρωσίας εκτείνονται σχεδόν σε όλη την Ευρώπη διαμορφώνοντας έτσι και την αντίστοιχη σφαίρα επιρροής. Πραγματικά, ένα παράδειγμα της επονομαζόμενης “διπλωματίας των αγωγών” είναι η προσπάθεια της Ρωσίας να επιβάλει την κυριαρχία της στα κράτη που παλαιότερα ήταν δορυφόροι της, χρησιμοποιώντας τους ενεργειακούς τους πόρους. Το 2006 η Ρωσία προέβηκε σε μια επίδειξη δύναμης βασιζόμενη στην ισχύ που της προσδίδουν

⁵² Dietsch, Marcel, “The Next Global Energy Cartel”, Forbes, (Ανακτήθηκε την 16 Μαΐου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.forbes.com/2009/12/10/natural-gas-exporting-trade-opinions-contributors-marcel-dietsch.html?sp=true>)

⁵³ Ebel, R, “Geopolitics of the Iranian Nuclear Energy Program.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.35

⁵⁴ BP Statistical Review of World Energy, June 2011, σελ.8 και 22 (Ανακτήθηκε την 16 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.bp.com/statisticalreview)

⁵⁵ International Energy Agency, (Ανακτήθηκε την 15 Μαρτίου 2013 από την ιστοσελίδα http://www.iea.org/index_info.asp?id=2397)

⁵⁶ Ebel, R, “Geopolitics of the Iranian Nuclear Energy Program.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.37

οι καθόλου ευκαταφρόνητοι ενεργειακοί πόροι της, διακόπτοντας την προμήθεια της Ουκρανίας με φυσικό αέριο μέσω της μοναδικής εξαγωγικής εταιρείας της, της Gazprom. Η Ουκρανία αντέδρασε “κλέβοντας” από το σύστημα φυσικό αέριο που προοριζόταν για τις αγορές της δυτικής Ευρώπης, μειώνοντας έτσι τις ποσότητες φυσικού αερίου που έφθαναν στις ευρωπαϊκές χώρες κατά 30% στο μέσο ενός ψυχρού χειμώνα.⁵⁷ Το παραπάνω γεγονός κατέστησε σαφές σε όλο τον κόσμο το μέγεθος της σημασίας των αγωγών για τη μεταφορά της ενέργειας στις χώρες που την χρειάζονται, αλλά και για τη δυνατότητα που δίνουν στις χώρες παραγωγής να επηρεάζουν και να ρυθμίζουν το ενεργειακό παιχνίδι.

Σε αντίθεση με το πετρέλαιο, δεν υπάρχει διεθνώς καθοριζόμενη τιμή για το φυσικό αέριο και αυτό οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στη μεγάλη δυσκολία μεταφοράς του. Οι αγωγοί μεταφοράς φυσικού αερίου είναι πραγματικά σημαντικοί και από τη στιγμή που η Ευρώπη γίνεται όλο και περισσότερο εξαρτημένη από τη μεταφορά φυσικού αερίου μέσω αυτών των αγωγών, ο Blinick υποστηρίζει ότι “*Η απλή λογική δείχνει ότι η Ρωσία έχει την Ευρώπη σκυμμένη πάνω από το βαρέλι*”⁵⁸

Η διπλωματία των αγωγών χρησιμοποιείται με μεγάλη ένταση από τους μεγάλους παίκτες με κύριο σκοπό τον έλεγχο, την εκμετάλλευση και την εξαγωγή των ενεργειακών αποθεμάτων της Ευρασίας και με απώτερο σκοπό την επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας, που αποτελεί τη βάση για την οικονομική ανάπτυξη την αύξηση του βιοτικού επιπέδου αλλά και την υλοποίηση των γεωπολιτικών τους στόχων.

Αποτέλεσμα την διπλωματίας των αγωγών είναι η δημιουργία συμμαχιών και συνασπισμών κρατών και η ανάμιξη των μη κρατικών παικτών, αλλά και των μικρών κρατών, σε ένα γεωπολιτικό παιχνίδι, το οποίο έχει σημαντικές συνέπειες τόσο στην ανάπτυξή τους, όσο και στην μελλοντική τους ανεξαρτησία. Επιπλέον, η ένταση του φαινομένου προκαλεί την ανάγκη χρησιμοποίησης οργανισμών συλλογικής ασφάλειας για την αντιμετώπισή του.

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΠΑΙΚΤΩΝ

Παρά τη γενική εντύπωση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η μοναδική υπερδύναμη, ο κόσμος δεν μπορεί να αγνοήσει την εμφάνιση της Κίνας ως μια αναδύομενη παγκόσμια δύναμη. Οι Κινέζοι είναι μεγάλοι καταναλωτές ενέργειας επίσης και θα προστατεύσουν τα συμφέροντά τους ακόμα και στην περίπτωση που αντιτίθεται με τα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι ταχύτατα αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες της Κίνας είναι πολύ πιθανό να αντιπεθούν με τις αντίστοιχες ανάγκες των Ηνωμένων Πολιτειών και αυτό μπορεί να καταστήσει μια δυναμική αναμέτρηση αναπόφευκτη. Πραγματικά, ο David Zweig και ο Jianhai Bi στο έργο

⁵⁷ Blinick, A., “Pipeline Diplomacy: Russian Gas and Putin’s Power.” The New Atlantis. Washington, D.C., Ethics and Public Policy Center, 2008, σελ.123

⁵⁸ Όπως παραπάνω, σελ.124

τους προειδοποιούν για το πιθανό μελλοντικό κυνήγι ενεργειακών πόρων από την πλευρά της Κίνας:

*“Αν και οι νέες ενεργειακές απαιτήσεις της Κίνας δεν θα πρέπει να είναι πηγή σοβαρής σύγκρουσης με τη Δύση μακροπρόθεσμα, προς το παρόν το Πεκίνο και η Ουάσινγκτον δεν αισθάνονται άνετα με τη δεδομένη κατάσταση. Ενώ η Κίνα παλεύει να διαχειρισθεί τα αυξανόμενα προβλήματά της, οι Ηνωμένες Πολιτείες ως ο παγκόσμιος ηγεμόνας, πρέπει με κάποιο τρόπο να κάνει χώρο για τον αναδυόμενο γίγαντα. Διαφορετικά η πρόκληση πολέμου θα αποτελέσει μια σοβαρή πιθανότητα”.*⁵⁹

Έτσι λοιπόν ο Tang ισχυρίζεται ότι “Ο σινο-αμερικανικός ανταγωνισμός για πόρους θα γίνει πολύ πιο έντονος” και προβλέπει ότι ο επόμενος μεγάλος πόλεμος για την ανθρώπινη κοινωνία “είναι πολύ πιθανό να είναι ένας πόλεμος για ενεργειακούς πόρους, παρά ένας πόλεμος που είναι αποτέλεσμα σύγκρουσης πολιτισμών”.⁶⁰ Πραγματικά, η φάση του “μήνα του μέλιτος” με την ύπαρξη βελτιωμένων σχέσεων μετά την επανασύσφιξη των διπλωματικών σχέσεων με την Κίνα στη δεκαετία του 1970 από τον Πρόεδρο Νίξον, φαίνεται να κατευθύνεται προς τη διάλυσή του εξαιτίας της ενεργειακής διπλωματίας της Κίνας.⁶¹

⁵⁹ Zweig, D. and J. Bi “China’s Global Hunt for Energy” Foreign Affairs (September/October 2005) Washington, D.C., Council on Foreign Relations, σελ.57

⁶⁰ Tang, J., “With the Grain or Against the Grain? Energy Security and Chinese Foreign Policy in the Hu Jinto Era.” Washington, D.C., The Brookings Institution, 2006, σελ.2

⁶¹ Όπως παραπάνω, σελ.3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Ο όρος Μέση Ανατολή εισήχθη για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο της διεθνούς διπλωματίας και των διεθνών σχέσεων το 1902 από τον αμερικανό αξιωματικό του Ναυτικού και ιστορικό Alfred Thayer Mahan.⁶² Με τον όρο “Μέση Ανατολή” ορίζεται εκείνη η περιοχή που εκτείνεται από την Αίγυπτο μέχρι το Ιράν και από την Τουρκία μέχρι την Υεμένη. Συνεπώς, δεν συμπεριλαμβάνονται τα λοιπά κράτη της Βόρειας Αφρικής καθώς επίσης και το Αφγανιστάν, καθόσον οι γεωπολιτικές εξελίξεις στις περιοχές αυτές δεν συνδέονται άμεσα με εκείνες της Μέσης Ανατολής. Η περιοχή της Μέσης Ανατολής παρά το ότι αντιμετωπίζει ορισμένα διαρκή προβλήματα που μαστίζουν τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, όπως αυτά της αποαποικιοποίησης, της κρατικής ολοκλήρωσης και του πολιτικού εκσυγχρονισμού, διακρίνεται για τα ιδιαίτερα και μοναδικά χαρακτηριστικά της. Καταρχήν είναι η κοιτίδα του ισλαμικού πολιτισμού. Δεύτερο, διαθέτει τα μεγαλύτερα κοιτάσματα πετρελαίου στον κόσμο. Τρίτο, ελέγχει τους σημαντικότερους θαλάσσιους διαύλους του διεθνούς εμπορίου. Τέταρτον, είναι το θέατρο της πιο πολύπλοκης διεθνούς κρίσης του 20ου αιώνα, που συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, δηλαδή της αραβοϊσραηλινής διένεξης.⁶³

Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται αρκετά συχνά και ο όρος “Ευρύτερη Μέση Ανατολή” (Greater Middle East)⁶⁴, ο οποίος περιλαμβάνει κυρίως τις χώρες του Μαγκρέμπ στη Βόρεια Αφρική (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Λιβύη) και το Σουδάν, αλλά και χώρες που βρίσκονται ανατολικότερα από το Ιράν (Αφγανιστάν αλλά και Πακιστάν). Σύμφωνα με τον Hillel Fradkin, η Ευρύτερη Μέση Ανατολή εκτείνεται από τις ανατολικές ακτές της Μεσογείου και την αραβική Μέση Ανατολή, στην περιοχή του Περσικού Κόλπου, περιλαμβάνει το Ιράν, το Αφγανιστάν και το Πακιστάν και φθάνει μέχρι την Ινδία.⁶⁵ Ο όρος αυτός, γνωστός και ως “Νέα Μέση Ανατολή”⁶⁶, επινοήθηκε από την κυβέρνηση Μπους και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στη σύνοδο κορυφής των κυβερνήσεων των πλουσιότερων χωρών του κόσμου (G8) τον Ιούνιο του 2004, με σκοπό να συμπεριλάβει διάφορες χώρες που σχετίζονται με τον αραβικό κόσμο. Επίσης, στον όρο περιλαμβάνονται μερικές φορές οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, της Υπερκαυκασίας (Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Γεωργία), η Κύπρος και η Ελλάδα.

⁶² Παπανδρέου, Δ., “Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ.35-36

⁶³ Κούτσης, Αλέξανδρος, “Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη”, Τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992, σελ.10

⁶⁴ <http://www.worldatlas.com/webimage/countrys/asia/lqcolor/middleeastmap.htm>. (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 18 Αυγ 2013).

⁶⁵ Fradkin, Hillel, “The Greater Middle East: The New Geopolitical Environment and its Implications for Obama Administration Policies”, Hudson Institute, Washington DC, σελ. 2. (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 17 Απριλίου 2013, από την ιστοσελίδα [http://www.hudson.org/files/publications/Fradkin%20-%20final%20lo-res%20\(2\).pdf](http://www.hudson.org/files/publications/Fradkin%20-%20final%20lo-res%20(2).pdf))

⁶⁶ Nazemroaya, Mahdi Darius (18 Νοε 2006). “Plans for Redrawing the Middle East: The Project for a “New Middle East”. Global Research. (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 18 Φεβ 2013).

Η γαλλική εφημερίδα “Le Monde Diplomatique”⁶⁷ αποδίδει στον όρο “Ευρύτερη Μέση Ανατολή” ένα διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο, σύμφωνα με το οποίο η Κυβέρνηση Μπους στην προσπάθειά της να εξαλείψει το φαινόμενο της τρομοκρατίας, μέσω της αναδιάρθρωσης των καθεστωτικών και κοινωνικών δομών των χωρών της Μέσης Ανατολής, επέλεξε αυτό τον καινούργιο γεωγραφικό όρο για να συμπεριλάβει στην περιοχή αυτή όλες τις χώρες που σχετίζονται στενά με τον αραβικό κόσμο, από το Μαρόκο έως το Πακιστάν. Στις χώρες αυτές δεν συμπεριελήφθησαν το Ισραήλ, που είναι ήδη μια δημοκρατική χώρα, καθώς και το Ιράν και η Συρία που κατετάγησαν στις χώρες του επονομαζόμενου “Άξονα του Κακού”.

Σύμφωνα με τον Δημήτρη Παπανδρέου, η Μέση Ανατολή παρουσιάζει μια ενότητα που τη νομιμοποιεί να διεκδικεί το δικό της ξεχωριστό ρόλο. Σαν ανεξάρτητη γεωπολιτική οντότητα, η περιοχή αυτή καταλαμβάνει τον χώρο που βρίσκεται μεταξύ Ευρώπης και Νοτιοανατολικής Ασίας ενώ, από το 1991, την κίνησή της προς τα ανατολικά παρακολουθεί, μια νέα γεωπολιτική οντότητα που είναι το Κεντροασιατικό σύστημα κρατών. Την δυτική είσοδο της Μέσης Ανατολής ελέγχει η Τουρκία, ενώ την ανατολική της έξοδο ελέγχει ένα άλλο ισχυρό κράτος, το Πακιστάν, ενώ στο μέσον παρεμβάλλεται ακόμη ένα κράτος με ιδιαίτερο πολιτικό βάρος, το Ιράν. Αυτή η γεωπολιτική ενότητα έχει διανύσει μέχρι σήμερα πέντε μεγάλες περιόδους πολιτικής και πολιτισμικής ενοποίησης, τις οποίες με τη σειρά τους διαδέχθηκαν αντίστοιχες φάσεις κατακερματισμού. Αυτές είναι οι παρακάτω:

Η πρώτη ενοποίηση έγινε από το Μέγα Αλέξανδρο, ο οποίος επέκτεινε το μακεδονικό κράτος μέχρι τις Ινδίες, που αποτελεί ίσως το ανατολικότερο σημείο του μεσανατολικού χώρου. Η ενοποίηση αυτή είχε χαρακτήρα εκπολιτιστικό και ήταν αρκετά βραχύβια.

Η δεύτερη ενοποίηση επιβλήθηκε από τους Ρωμαίους και είχε μεγαλύτερη χρονική διάρκεια από την πρώτη.

Η τρίτη έγινε από το Βυζάντιο και υπήρξε σταθμός για την καθιέρωση της Μέσης Ανατολής ως περιοχής με τεράστια στρατηγική αξία. Η ενοποίηση αυτή υπήρξε η μακροβιότερη και σε αντίθεση με την ρωμαϊκή που είχε χαρακτήρα αποκλειστικά στρατιωτικό, απέκτησε πολιτισμικό προσανατολισμό διότι αν και βασιζόνταν σε μια κυρίαρχη θρησκεία έδειξε μεγάλη ανοχή απέναντι στις διαφορετικές εθνότητες που απάρτιζαν την αυτοκρατορία.

Η τέταρτη ενοποίηση επήλθε με την εμφάνιση των Αράβων και ο μεσανατολικός χώρος διασπάσθηκε σε δύο ανταγωνιζόμενες μεταξύ τους περιοχές, την Βυζαντινή και την Αραβική, που η καθεμιά προσπαθούσε να επεκταθεί σε βάρος της άλλης. Η αραβική ενοποίηση χρησιμοποίησε σαν μέσο για την επέκτασή της το Ισλάμ και συνεπώς ήταν η πρώτη ενοποίηση θρησκευτικού χαρακτήρα.

⁶⁷ Thierry Meyssan, άρθρο στην εφημερίδα «Le Monde Diplomatique», με τίτλο: Colonialisme démocratique-Bush invente le « Grand Moyen-Orient », φύλλο 22 Απρ 2004.

Η πέμπτη ενοποίηση επιβλήθηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και διήρκησε περίπου για τέσσερις αιώνες και είχε χαρακτήρα στρατιωτικό, όπως και η ρωμαϊκή. Μετά τον κατακερματισμό που ακολούθησε την Πέμπτη ενοποίηση η Μέση Ανατολή διαμορφώθηκε στην σημερινή της κατάσταση.⁶⁸

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Μέση Ανατολή υπήρξε ο χώρος που άκμασαν οι αρχαιότεροι πολιτισμοί του πλανήτη μας. Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας της, από τους αρχαίους χρόνους μέχρι τη σημερινή εποχή, η Μέση Ανατολή αποτέλεσε το κέντρο των διεθνών εξελίξεων. Επιπρόσθετα, είναι η κοιτίδα των μεγαλύτερων θρησκειών, του Ιουδαϊσμού, του Χριστιανισμού και του Ισλαμισμού. Η σπουδαιότητα του χώρου αυτού, προσέλκυσε τις κατά καιρούς μεγάλες αυτοκρατορίες για την εκμετάλλευσή του, πράγμα που άσκησε υπερβολικές πιέσεις στους λαούς της περιοχής και λειτούργησε αποσυνθετικά στις κοινωνίες τους.

Κατά τη διάρκεια της μακράιωνης ιστορίας της πολλοί μεγάλοι πολιτισμοί αναπτύχθηκαν ή επιβλήθηκαν στην περιοχή. Τον αρχαίο Αιγυπτιακό πολιτισμό (3000 – 1000π.Χ.) διαδέχθηκαν οι πολιτισμοί των Ασσυρίων και των Βαβυλωνίων (1000 – 500π.Χ.) και στη συνέχεια η Περσική Αυτοκρατορία (550 – 330 π.Χ.), και ο Μέγας Αλέξανδρος (330 – 60π.Χ.) κατακτούν την περιοχή. Ακολουθούν οι Ρωμαίοι (60π.Χ – 140μ.Χ.), που εντάσσουν όλη την περιοχή στην επικράτειά τους. Τότε εμφανίζεται η Χριστιανική θρησκεία, την οποία ακολουθεί μία από τις σοβαρότερες καταστροφές των Εβραίων λόγω της αποτυχημένης επανάστασής τους εναντίον των Ρωμαίων και η αναγκαστική διασπορά τους στον τότε γνωστό κόσμο. Στη συνέχεια αρχίζει η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και για χίλια χρόνια κυριαρχεί στην Μέση Ανατολή η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, που είναι γνωστή και ως Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Ο 7^{ος} μ.Χ. αιώνας αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της Μέσης Ανατολής με την γένεση και την εξάπλωση του Ισλάμ και την δημιουργία των διαδοχικών ένδοξων αραβο-ισλαμικών χαλιφάτων (με κυριότερα κέντρα αυτά της Δαμασκού και της Βαγδάτης). Οι γηγενείς πληθυσμοί ενσωματώθηκαν στην νέα αυτή δύναμη, προερχόμενη από την Αραβική Χερσόνησο, και η περιοχή “αραβοποιήθηκε”.

Τον 13^ο μ.Χ. αιώνα δημιουργείται η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία εξελίχθηκε στην μεγαλύτερη πολιτική οντότητα στην Ευρώπη και τη δυτική Ασία και η οποία κυριάρχησε στην περιοχή της Μέσης Ανατολής για 6 περίπου αιώνες. Στο ζενίθ της δόξας της, γύρω στο 1680, η Οθωμανική Αυτοκρατορία εκτεινόταν πλέον από το Δούναβη μέχρι τον Περσικό κόλπο και από την Κασπία Θάλασσα μέχρι το Μαρόκο. Στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που αυτοχαρακτηριζόταν ως

⁶⁸ Παπανδρέου, Δ., “Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ.21-26

η κληρονόμος των χαλιφάτων, οι αραβόφωνες περιοχές θα διασπαστούν σε πολλαπλές διοικητικές περιφέρειες⁶⁹. Εξαιρέση θα αποτελέσει το Ιράν, το οποίο λόγω της ιστορίας του, του ισχυρού πολιτισμού του, αλλά και της αναβίωσης του αποσχιστικού Σιΐτισμού, θα διατηρήσει την ανεξαρτησία του, αλλά και τον περσικό του χαρακτήρα.

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα αρχίζει η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η σταδιακή αποχώρησή της από τα περισσότερα εδάφη της Μέσης Ανατολής. Η άνοδος των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, η αποικιοκρατική τους πολιτική, και η πτώση των Οθωμανών, επέφερε αλλαγές στο σκηνικό στην περιοχή, πρώτα στην Βόρειο Αφρική και Αίγυπτο και στην συνέχεια στις υπόλοιπες περιοχές. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου η Οθωμανική Αυτοκρατορία τάχθηκε στο πλευρό των Γερμανών και από την άλλη πλευρά οι Βρετανοί υποστήριξαν μια Αραβική εξέγερση εναντίον των Τούρκων με την υπόσχεση της αυτοδιάθεσης.

Στη συνέχεια όμως η Βρετανική εξωτερική πολιτική έστρεψε το ενδιαφέρον της στη δημιουργία πατρίδας για τους Εβραίους στην περιοχή της Παλαιστίνης, προδίδοντας τις υποσχέσεις που είχαν δοθεί στους Άραβες συμμάχους. Μετά από συζητήσεις μεταξύ της Βρετανικής κυβέρνησης και των επικεφαλής του σιωνιστικού κινήματος, η απόφαση δημιουργίας ενός τέτοιου κράτους διατυπώθηκε για πρώτη φορά επίσημα το 1917, μέσω μιας επιστολής του λόρδου Balfour (Μπαλφούρ)⁷⁰ προς το λόρδο Rothschild (Ρόθτσαϊλντ). Η επιστολή αυτή γνωστή και ως διακήρυξη του Μπαλφούρ απετέλεσε ουσιαστικά την πρώτη επίσημη αναγνώριση των σιωνιστικών βλέψεων από μια μεγάλη δύναμη.⁷¹

Μετά τον Μεγάλο Πόλεμο η Βρετανία και η Γαλλία, είτε ως εντολοδόχες δυνάμεις, είτε με την μορφή προτεκτοράτων/αποικιών, ελέγχουν το σύνολο της περιοχής. Το 1918 η Βρετανία ελέγχει την Αίγυπτο, τη Συρία, την Μεσοποταμία και την Παλαιστίνη και η Γαλλία το Λίβανο. Μέχρι το 1923 η Βρετανία οργανώνει την ισορροπία στην περιοχή, με επίκεντρο την Αίγυπτο ως κεφαλή του αραβικού κόσμου. Όμως, με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το υφιστάμενο σύστημα ισορροπίας ανατρέπεται. Το τέλος του πολέμου βρίσκει την Υπεριορδανία να είναι ανεξάρτητη, δεσμευμένη όμως με συνθήκη που την έκανε Βρετανικό προτεκτοράτο.

⁶⁹ Με την εξαίρεση ορισμένων περιοχών που δεν αποτέλεσαν ποτέ τμήματά της, όπως το μεγαλύτερο τμήμα της Αραβικής Χερσονήσου.

⁷⁰ Το περιεχόμενο της επιστολής μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο Παράρτημα "B" της παρούσας εργασίας. Επιπρόσθετα, ο αναγνώστης μπορεί να αναζητήσει την συγκεκριμένη επιστολή στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.fordham.edu/halsall/mod/balfour.asp>

⁷¹ Η συγκεκριμένη προδοσία που διέπραξαν οι Άγγλοι κατά των Αράβων συμμάχων τους ήταν η δεύτερη. Η πρώτη προδοσία είχε συντελεσθεί με τη συμφωνία Sykes-Picot, η οποία ήταν μυστική συμφωνία που υπογράφηκε την 16 Μαΐου 1916, δηλαδή ένα μήνα πριν την κήρυξη της αραβικής επανάστασης κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μεταξύ της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας. Με αυτή τη μυστική συμφωνία αθετήθηκαν όλες οι υποσχέσεις που είχαν δοθεί από τους Άγγλους κατά τις γνωστές διαπραγματεύσεις μεταξύ Χουσεΐν και Μακμάρουμ, που είχαν λάβει χώρα κατά την περίοδο 1915-1916. Έτσι με τη συμφωνία αυτή διαιρέθηκαν η Μεγάλη Συρία και το Ιράκ σε περιοχές υπό την επιρροή των Γάλλων και των Βρετανών. Το σχέδιο της συμφωνίας εγκρίθηκε και τέθηκε σε ισχύ με την συνθήκη του Σαν Ρέμο, τον Απρίλιο του 1920. Στο Παράρτημα "Γ" υπάρχει σχετικός χάρτης. Βλ. Αλ. Κούτσης, Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη, τομ. Α' (εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1992), στο 2^ο κεφάλαιο, σελ. 65-118.

Ενώ το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σήμανε και τον τερματισμό των συγκρούσεων στον ευρωπαϊκό χώρο, στη Μέση Ανατολή τα πράγματα θα ακολουθούσαν διαφορετική πορεία. Με αρχή την αραβο-ισραηλινή διένεξη του 1948, η οποία διεξήχθη αμέσως μετά την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, εκδηλώθηκαν μέχρι σήμερα 15 πολεμικές συγκρούσεις, γεγονός που αποδεικνύει την δυσκολία για τα κράτη της περιοχής αυτής να εξέλθουν από την πολιτική αστάθεια. Την σύρραξη του 1948, με τη λήξη της οποίας το Ισραήλ επεκτάθηκε σε εδάφη πέρα από εκείνα που του είχαν παραχωρηθεί με την απόφαση του ΟΗΕ για την ίδρυση του ισραηλινού κράτους, ακολούθησε η σύγκρουση στο Σουέζ το 1956 και μετά από δύο χρόνια ξέσπασε η μικρής διάρκειας εμφύλια διαμάχη στο Λίβανο που τερματίστηκε με αμερικανική επέμβαση.⁷²

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1950 αρχίζει και η διαμάχη των δύο υπερδυνάμεων για την κυριαρχία στην περιοχή. Έχουμε λοιπόν την προσπάθεια των Ηνωμένων Πολιτειών να αντιμετωπίσουν αυτό που αντιλήφθηκαν ως προσπάθεια της Σοβιετικής Ένωσης να εκμεταλλευθεί για δικό της όφελος την αντίθεση των Αράβων προς την παρουσία των ευρωπαϊκών αποικιακών δυνάμεων στην περιοχή και προς την ύπαρξη του κράτους του Ισραήλ. Μετά την κρίση του Σουέζ και την αμερικανική άρνηση να υποστηρίξει την προσπάθειά τους να διατηρήσουν την επιρροή τους στην περιοχή, η Βρετανία και η Γαλλία αναγκάστηκαν να περιορισθούν και να ακολουθήσουν τις Ηνωμένες Πολιτείες στην προσπάθειά τους να εκδιώξουν την Σοβιετική Ένωση από αυτή τη στρατηγικής σημασίας πλούσια σε πετρέλαιο περιοχή του κόσμου. Αυτή η μεταφορά της επιρροής επισημοποιήθηκε στις 5 Ιανουαρίου 1957 με τη διακήρυξη του Δόγματος του Αϊζενχάουερ, με το οποίο επιβεβαιώθηκε η δέσμευση των ΗΠΑ να βοηθήσουν οποιοδήποτε κράτος της περιοχής το οποίο απειλούταν από την κομμουνιστική επιθετικότητα.⁷³ Επειδή την εποχή εκείνη η Σοβιετική Ένωση δεν είχε ούτε τη δυνατότητα ούτε, σύμφωνα με όσα είναι γνωστά, την πρόθεση να εξαπλωθεί στρατιωτικά στην περιοχή, το δόγμα Αϊζενχάουερ είχε ως σκοπό να νομιμοποιήσει τυχόν αμερικανική δράση κατά του μόνου κράτους της περιοχής που τυχόν θα είχε επεκτατικές βλέψεις, δηλαδή της Αιγύπτου του Νάσερ.⁷⁴

Το 1961 ξεκίνησε ο πόλεμος της Υεμένης, όπου η Αίγυπτος θέλησε να παίξει το ρόλο του καθοδηγητή των εκεί αντικαθεστωτικών, και στη συνέχεια ακολούθησε το 1967 ο πόλεμος των Έξι Ημερών, που είχε ως αποτέλεσμα εδαφικές ανακατατάξεις σε όφελος του Ισραήλ.⁷⁵ Τον Οκτώβριο του 1973 σημειώνεται νέα νίκη του Ισραήλ εναντίον της Αιγύπτου, με τις ισραηλινές δυνάμεις να φθάνουν μέσα στην Αίγυπτο, μέχρι την οδό Κάιρο-Ισμαηλία και δύο χρόνια αργότερα ξεσπά η δεκαπενταετής ενδολιβανική κρίση. Το 1979 αναβιώνει ο Ισλαμισμός στο Ιράν, που συγκλονίζεται από ταραχές και υποχρεώνεται ο Σάχης της Περσίας να εγκαταλείψει

⁷² Παπανδρέου, Δ., "Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή", Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ.155

⁷³ Συνοπτικά στοιχεία για το Δόγμα Eisenhower μπορούν να αντληθούν από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ <http://history.state.gov/milestones/1953-1960/EisenhowerDoctrine>

⁷⁴ Keylor, W., "The Twentieth Century World and Beyond", 5th Edition, Oxford University Press. Oxford – New York, 2006, σελ.315-316

⁷⁵ Βλέπε σχετικό χάρτη στο Παράρτημα "Γ"

τη χώρα, με την εξουσία να περιέρχεται στα χέρια των θρησκευτικών ηγετών. Το 1979 Αίγυπτος και Ισραήλ επικυρώνουν τη συμφωνία του Κάμπ-Ντέιβιντ που σηματοδοτεί την απαλλαγή της Αιγύπτου από τη σοβιετική επιρροή και την πρόσδεσή της στο αμερικανικό άρμα.

Στις 4 Σεπτεμβρίου 1980 ξεσπά ο Περσο-Ιρακινός πόλεμος που διαρκεί 8 έτη εξαντλώντας οικονομικά τις δύο χώρες και στις 20 Αυγούστου 1990 ακολουθεί η Ιρακινή εισβολή στο Κουβέιτ που το καταλαμβάνει και το προσαρτά ως την 19^η επαρχία του Ιράκ. Μετά την καταδίκη της εισβολής από τον ΟΗΕ, ακολουθεί την 17 Ιανουαρίου 1991 η δυτική επιχείρηση εκδίωξης του Ιράκ από το Κουβέιτ, η οποία τερματίζεται επιτυχώς την 28 Φεβ 1991.⁷⁶

Το 2002 ξεσπούν νέες εντάσεις μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων στα πλαίσια του μεσανατολικού προβλήματος που περνά στην τρίτη φάση με τη μεταφορά του θεάτρου των συγκρούσεων στο Ισραηλινό κράτος (μετά την Ιορδανία και τον Λίβανο). Το 2003 ξεσπά η πιο πρόσφατη σύγκρουση στη μεσανατολική ζώνη, ο δεύτερος αμερικανοιρακινός πόλεμος που είχε ως αποτέλεσμα την ήττα, την καθεστωτική αλλαγή και την κατοχή του Ιράκ από ξένες δυνάμεις.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Χάρτης της Μέσης Ανατολής

Πηγή: <http://www.mappersy.com/map-of/Middle-East-Map>

Η Μέση Ανατολή αποτελεί μια ξεχωριστή γεωπολιτική περιοχή, η οποία διακρίνεται για τα ιδιαίτερα και μοναδικά χαρακτηριστικά της. Αποτελεί ένα ψηφιδωτό διαφορετικών λαών, πολιτισμών και θρησκειών. Είναι η κοιτίδα τριών θρησκειών, του Ιουδαϊσμού, του Χριστιανισμού και του Ισλαμισμού. Αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ τριών ηπείρων και συνδέει τη Μεσόγειο Θάλασσα με την Μαύρη Θάλασσα, καθώς επίσης και

με την Ερυθρά Θάλασσα, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο. Όπως

φαίνεται και από το χάρτη, ελέγχει τους σημαντικότερους θαλάσσιους διαύλους του διεθνούς εμπορίου, που είναι η διώρυγα του Σουέζ, τα στενά της Υεμένης – Σομαλίας, τα στενά του Ορμούζ και τα στενά Βοσπόρου και Δαρδανελίων, τα οποία προσδίδουν στην περιοχή ιδιαίτερη στρατηγική σημασία. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η διώρυγα του Σουέζ παρουσιάζει υπερδιπλάσια κίνηση από αυτή της διώρυγας του Παναμά. Επιπρόσθετα, η Μέση Ανατολή διαθέτει τα μεγαλύτερα κοιτάσματα πετρελαίου στον κόσμο και είναι το θέατρο της πιο πολύπλοκης διεθνούς κρίσης του 20ού αιώνα –της αραβοϊσραηλινής διένεξης.

⁷⁶ Παπανδρέου, Δ., “Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ.155-226

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου ο χώρος της Μέσης Ανατολής θεωρούνταν ως μέτωπο δευτερεύουσας σημασίας, διότι ως πρωταρχική αποστολή του NATO σε περίπτωση συμβατικής σύγκρουσης θεωρούνταν η άμυνα του μετώπου της Κεντρικής Ευρώπης. Η αντίληψη αυτή, αν και ουσιαστικά ορθή, δεν αποδίδει πλήρως την πραγματικότητα. Η Μέση Ανατολή είναι χώρος μείζονος στρατηγικής και πολιτικής σημασίας. Τα αποθέματά της σε πετρέλαιο, τόσο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όσο και σήμερα θεωρούνται ζωτικής σημασίας για την επιβίωση και την οικονομική πρόοδο του δυτικού κόσμου, και για αυτό το λόγο ο έλεγχός τους θα πρέπει να παραμείνει στη Δύση.

Κατά τον Ψυχρό Πόλεμο υπήρξε έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των δύο μεγάλων υπερδυνάμεων, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης, ο οποίος ήταν ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, καθώς οι απώλειες της μιας πλευράς ήταν τα κέρδη της άλλης.⁷⁷ Ο ανταγωνισμός όμως των δύο υπερδυνάμεων αυτή τη περίοδο, δημιούργησε πολλές παρενέργειες μέχρι και σήμερα. Η ίδρυση και η υποστήριξη του Εβραϊκού κράτους από τις ΗΠΑ εις βάρος των Παλαιστινίων σε ένα άκρως εχθρικό έδαφος, η υποστήριξη του πατερναλιστικού-ολιγαρχικού καθεστώτος στη Σαουδική Αραβία, προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα δυτικά γεωπολιτικά συμφέροντα και η υποστήριξη κρατών και ισλαμικών οργανώσεων που τροφοδοτούσαν υπογείως τον ισλαμικό φονταμεταλισμό, είναι ορισμένα από τα κατάλοιπα του Ψυχρού Πολέμου που σήμερα τείνουν να προκαλέσουν ανεξέλεγκτες μεταβολές στο γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής.⁷⁸

Κλειδί για την επιτυχία οποιασδήποτε αμερικανικής επεμβατικής πολιτικής ή πολιτικής καταναγκασμού στην περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτέλεσε η ύπαρξη φιλο-αμερικανικών καθεστώτων, τα οποία παρείχαν, είτε στρατιωτικές βάσεις στους Αμερικανούς, είτε στρατιωτικές διευκολύνσεις και προσπελασιμότητα στο στόχο. Σε περιπτώσεις μάλιστα που οι γεωγραφικοί αυτοί χώροι ελέγχονταν από εχθρικά καθεστώτα (π.χ. Συρία), μη φιλικά ή ουδέτερα (π.χ. Αίγυπτος, Κύπρος), η αμερικανική πολιτική αποσκοπούσε στην ανατροπή των καθεστώτων αυτών ή, στην καλύτερη περίπτωση, στην πολιτική τους «εξουδετέρωση», ώστε να καθίσταται πρακτικά αδύνατη η χρησιμοποίησή τους από τους Σοβιετικούς για την καταπολέμηση των αμερικανικών συμφερόντων.

Η κατάρρευση του διπολισμού αναμφίβολα δημιούργησε πλήθος γεωπολιτικών ευκαιριών για την μοναδική υπερδύναμη. Ωστόσο, το ενδιαφέρον άλλων εξωτερικών παραγόντων για γεωπολιτικά κέρδη στην περιοχή της Μέσης Ανατολής όλο και περισσότερο αυξάνεται. Η ΕΕ ενδιαφέρεται όλο και πιο πολύ για την περιοχή αυτή λόγω εγγύτητας (συνθήκες ανασφάλειας για διάφορα θέματα και ενεργειακή εξάρτηση), η αναδυόμενη κινέζικη υπερδύναμη είναι ένα από τα μεγάλα κράτη που η αναβάθμιση του ρόλου του στο διεθνές σύστημα εξαρτάται άμεσα από την απρόσκοπτη πρόσβαση στις ενεργειακές πηγές της περιοχής, ενώ η Ρωσία

⁷⁷ Peter L. Hahn, "Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945", Potomacbooks, Inc. Issues in the history of American foreign relations.

⁷⁸ Yezid Sayich-Avi Shlaim, "The Cold War and the Middle East", Oxford, Clarendon Press, 1996,σελ. 63.

παρότι ενδιαφέρεται κυρίως για το γειτονικό υποσύστημα Καυκάσου- Κασπίας, φαίνεται ότι προσπαθεί να αυξήσει την επιρροή της στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, «εξαργυρώνοντας» την πυρηνική της τεχνογνωσία και το συμβατικό της οπλοστάσιο.⁷⁹

Σύμφωνα με τον Brzezinski, η περιοχή της ευρύτερης Μέσης Ανατολής είναι μια από τις τρεις περιοχές, στην οποία η μοναδική υπερδύναμη θα πρέπει να διασφαλίσει τα συμφέροντά της, ώστε να αποτρέψει την ανάδυση παραγόντων που θα απειλήσουν την πρωτοκαθεδρία της. Το σημερινό μονοπολικό σύστημα ενδέχεται να μεταβληθεί μελλοντικά και αυτό εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, καθώς από τη μία τα τεράστια αποθέματα ενέργειας της περιοχής δίνουν το συγκριτικό πλεονέκτημα σε αυτόν που τα ελέγχει, δεδομένου ότι η λειτουργία του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος εξαρτάται από τη διαχείριση των αποθεμάτων πετρελαίου, και από την άλλη οι συνθήκες ανασφάλειας που επικρατούν στην περιοχή ευνοούν την ανάπτυξη ασύμμετρων απειλών,⁸⁰ προκαλώντας ισχυρούς κλυδωνισμούς στο παγκόσμιο σύστημα.

ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Ο όρος “Αραβική Άνοιξη” είναι ένας νέος όρος ο οποίος εμφανίσθηκε στο διεθνές πολιτικό προσκήνιο πριν από δύομισι χρόνια περίπου, για να περιγράψει τις πολιτικές εξελίξεις στον αραβικό κόσμο, που ξεκίνησαν από την Τυνησία. Σύμφωνα με τον Βασίλη Γιαννακόπουλο, με τον όρο “Αραβική Άνοιξη” εννοούμε το σύνολο των γεωπολιτικών εξελίξεων εντός των αραβικών χωρών και όχι μόνο, από τα μέσα Δεκεμβρίου του 2010 μέχρι σήμερα, με σκοπό την εκθρόνιση των αυταρχικών καθεστώτων, τα οποία ευθύνονται για το μακροχρόνιο έλλειμμα της δημοκρατίας και γενικότερα τη σημαντική υποβάθμιση της καθημερινότητας των Αράβων πολιτών.⁸¹

Αφορμή για την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης συνιστά η αυτοπυρπόληση ενός νεαρού Τυνησίου πλανόδιου οπωροπώλη, του Muhammad Bouazizi στις 17 Δεκεμβρίου του 2010, όταν η αστυνομία του απαγόρευσε να πουλήσει χωρίς άδεια φρούτα και λαχανικά στους δρόμους της πόλης Sidi Bouzid της κεντρικής Τυνησίας και του κατέσχεσε τα εμπορεύματά του αξίας 200 δολαρίων. Φυσικά, η αυτοπυρπόληση και ο θάνατος του νεαρού Bouazizi λειτούργησε ως ο

⁷⁹Ιωάννης Μάζης, επ., “Η μεταψυχροπολεμική πολιτική της Ρωσίας στην Μέση Ανατολή”, Υπηρεσιακό Σημείωμα ΙΑΑ, 2005, σελ.85.

⁸⁰«Ως ασύμμετρες απειλές ορίζονται οι απειλές εκείνες που στοχεύουν στην υπονόμευση της ισχύος ενός αντιπάλου και οι οποίες στηρίζονται στην εκμετάλλευση των αδυναμιών του με χρήση μέσων που διαφέρουν σημαντικά από τον συνήθη συμβατικό τρόπο διεξαγωγής επιχειρήσεων του αντιπάλου. Ο όρος 'ασύμμετρη απειλή' έκανε την εμφάνισή του στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και συνιστά την μη-παραδοσιακή απειλή προς κυβερνήσεις και συλλογικούς οργανισμούς άμυνας και ασφάλειας. Οι απειλές αυτές δεν ενέχουν τον κίνδυνο ενός μεγάλου συμβατικού πολέμου εναντίον των δυνάμεων του ανεπτυγμένου κόσμου, ωστόσο ενέχουν ισάξιους, ίσως και μεγαλύτερους, κινδύνους για τους πληθυσμούς και τις κυβερνήσεις τους. Οι βασικότερες μορφές ασύμμετρης απειλής είναι: η διεθνής τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής (Weapons of Mass Destruction - WMD), το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, τα αποσαθρωμένα κράτη και η λαθρομετανάστευση». <http://www.mod.mil.gr/Pages/MainAnalysisPage3.asp?HyperLinkID=3&MainLinkID=12&SubLinkID=15>

⁸¹ Γιαννακόπουλος, Β., “Αραβική Άνοιξη και Μετανάστευση” (Ανακτήθηκε την 10 Μαρ 2013 από την ιστοσελίδα www.geostrategy.com)

πυροκροτητής για την έκρηξη της λαϊκής επανάστασης και την απελευθέρωση της συσσωρευμένης αγανάκτησης και οργής του αραβικού λαού κατά των αυταρχικών καθεστώτων που τον κυβερνούσαν τις τελευταίες δεκαετίες.

Από τότε, ένα κύμα κοινωνικών εκρήξεων με εξεγέρσεις που σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Λιβύης και της Συρίας κατέληξαν σε εμφύλιο πόλεμο, διαπέρασε το σύνολο σχεδόν των χωρών της Βόρειας Αφρικής και την πλειοψηφία των χωρών της Μέσης Ανατολής, που είχε ως αποτέλεσμα σε πολιτικό επίπεδο την πτώση ορισμένων καθεστώτων (Τυνησία, Αίγυπτος, Λιβύη, Υεμένη), την προώθηση ορισμένων δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων, όπως στο Μαρόκο, την Αλγερία, την Αίγυπτο και Ιορδανία, αλλά και την συνέχιση της εξέγερσης σε ορισμένες αραβικές χώρες (Αίγυπτος, Συρία, Μπαχρέιν, Σαουδική Αραβία, Μαρόκο, Αλγερία, Υεμένη). Κοινό γνώρισμα των διαδηλώσεων ήταν η αντίσταση με καμπάνιες, απεργίες, πορείες, καθώς και η χρήση όλων των δικτύων του Internet, για την οργάνωση, επικοινωνία, την ενημέρωση, και την εξέγερση των λαϊκών μαζών, ώστε να μετέχουν στις διαδηλώσεις, για τη καταπίεση και λογοκρισία των δικτατορικών καθεστώτων. Επιπρόσθετα, έγινε εκμετάλλευση των δυνατοτήτων των δικτύων της κινητής τηλεφωνίας καθώς και των δορυφορικών καναλιών, όπως το Al Jazeera και Al Arabiya. Από την άλλη πλευρά, αρκετοί υποστηρίζουν ότι η άποψη ότι οι εξεγέρσεις προκλήθηκαν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Γεγονός είναι ότι ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ποικίλει σε μεγάλο βαθμό από χώρα σε χώρα. Έτσι, ενώ οι εξεγέρσεις αυτές ονομάστηκαν και ως “Facebook revolutions”, η πραγματικότητα είναι ότι σε χώρες όπως η Συρία μόνο το 0,1% του πληθυσμού έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Τα αίτια, που οδήγησαν τους Άραβες πολίτες να εξεγερθούν ενάντια στα αυταρχικά τους καθεστώτα, ποικίλουν. Ωστόσο, ως κυριότερα αίτια θα μπορούσαμε να ορίσουμε την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα απολυταρχικά καθεστώτα, τον αναλφαριθμητισμό (ο οποίος για ορισμένα καθεστώτα αποτελούσε επιδίωξη), την διαφθορά που σε ορισμένες περιπτώσεις είχε ξεπεράσει κάθε όριο και τη φτώχεια. Επιπρόσθετα, η ανεργία, το μονοπώλιο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης από το κράτος, καθώς και η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού (περίπου κατά 4,7%) αποτελούν σημαντικότερους παράγοντες που συνετέλεσαν στις εξεγέρσεις.⁸² Ωστόσο, το υψηλό έλλειμμα δημοκρατίας συνιστά την κύρια αιτία, που προκάλεσε τις εξεγέρσεις αυτές. Αν μελετήσει κάποιος το “ποσοστό του δημοκρατικού ελλείμματος” του πολιτικού συστήματος των χωρών της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, τότε αφενός θα αντιληφθεί τη σημασία των συνθημάτων που κυριάρχησαν κατά τη διάρκεια των αιματηρών διαδηλώσεων και αφετέρου θα οδηγηθεί σε σχεδόν ασφαλή συμπεράσματα για τις αραβικές χώρες στις οποίες αναμένεται να συνεχισθεί η αραβική εξέγερση.

Αρκετοί πολιτικοί επιστήμονες, οι οποίοι ασχολούνται με τα διαδραματιζόμενα στην Βόρειο Αφρική και στη Μέση Ανατολή, υποστήριξαν ότι η διαδικασία των

⁸² Σημειώσεις από παρουσίαση σχετικού αντικείμενου στη ΣΕΘΑ από τον καθηγητή κύριο Αρέφ Αλομπέιντ.

δομικών αλλαγών που άρχισε πριν από δύομισι χρόνια περίπου με τις κοινωνικές εξεγέρσεις, τις ανατροπές των τυραννικών και απολυταρχικών καθεστώτων και τις δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις δεν πρόκειται να τερματισθεί σύντομα, αλλά η διαδικασία προς τον εκδημοκρατισμό θα είναι δύσκολη, επίπονη και μακροχρόνια. Ωστόσο, άλλοι ελπίζουν και αναμένουν ότι το τελικό αποτέλεσμα θα είναι θετικό για τον αραβικό λαό καθώς και για την ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή. Όμως, μέχρι την ευτυχή κατάληξη αυτής της διαδικασίας αλλαγών θα προκληθεί ένας μεγάλος αριθμός αρνητικών συνεπειών. Πρώτον, μεγάλος αριθμός ανθρώπινων απωλειών. Σύμφωνα με τις υφιστάμενες εκτιμήσεις ο αριθμός των νεκρών υπολογίζεται σε 30.000 ανθρώπους. Δεύτερο, η αύξηση της ροής των μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR), η Αραβική Άνοιξη προκάλεσε σημαντικές κινήσεις πληθυσμού λόγω των γεωπολιτικών εξελίξεων κυρίως στη Λιβύη, τη Συρία και την Υεμένη. Όπως αναφέρει η σχετική έκθεση της Ύπατης Αρμοστείας, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο από τη Ακτή Ελεφαντοστού, τη Λιβύη, τη Συρία και άλλες χώρες, έφθασε σε επίπεδα ρεκόρ κατά το 2011 με 16.700 περισσότερες αιτήσεις από το 2010.⁸³ Τρίτον, η κατάσταση ασφαλείας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο αναμένεται να επιδεινωθεί, καθόσον θεωρείται πολύ πιθανό να σημειωθούν περιφερειακές συρράξεις, καθώς και δημιουργία προβλημάτων στην διεθνή ναυτιλία. Μια τέταρτη συνέπεια, στενά συνδεδεμένη με την προηγούμενη είναι η επιδείνωση της ενεργειακής ασφάλειας και την ύπαρξη ανοδικών τάσεων στις τιμές των υδρογονανθράκων, αναλόγων με την κατάσταση ασφαλείας στις χώρες παραγωγής. Μια τελευταία και σημαντικότερη συνέπεια είναι η περεταίρω συρρίκνωση των αραβικών χωρών.⁸⁴

Από την άλλη πλευρά, το κόστος των συνεπειών που αναφέρθηκαν παραπάνω αναμένεται να αντισταθμισθεί από το όφελος που θα προκύψει με βάση τις αναμενόμενες επιπτώσεις μετά την επιτυχή ολοκλήρωση των δομικών αυτών αλλαγών στον αραβικό κόσμο. Αυτές οι θετικές επιπτώσεις μπορεί να είναι: Πρώτον, η δημιουργία κάποιων νέων δημοκρατικών καθεστώτων και η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και συνθηκών διαβίωσης του αραβικού πληθυσμού. Δεύτερο, η αποδυνάμωση των ακραίων ισλαμικών οργανώσεων τύπου Αλ Κάιντα και Αλ Τζιχάντ. Οι ακραίες αυτές οργανώσεις εκμεταλλεύονταν την ύπαρξη των απολυταρχικών καθεστώτων και των άθλιων συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού για να στρατολογήσουν μέλη. Είναι λοιπόν βάσιμη η ελπίδα ότι η επικράτηση δημοκρατικών καθεστώτων και η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης θα έχουν ως αποτέλεσμα την παρακμή και την εξαφάνιση των ακραίων αυτών οργανώσεων. Τρίτο, η ανάδειξη νέων πολιτικών ισλαμικών κινημάτων τα οποία θα διακρίνονται από μετριοπάθεια. Τέταρτο, η δημιουργία νέου οδικού χάρτη για την Μέση Ανατολή με την προσέγγιση των αραβικών και ισραηλινών συμφερόντων και πέμπτο, η μείωση του μεταναστευτικού ρεύματος που υπήρξε πριν την έκρηξη της αραβικής

⁸³ Τα στοιχεία έχουν ληφθεί την 28 Μαρτίου 2013 από την ιστοσελίδα του UNHCR <http://www.unhcr.gr/ypati-armosteia-toy-oie-gia-toys-prosfyges.html>

⁸⁴ Γιαννακόπουλος, Β., "Αραβική Άνοιξη και Μετανάστευση" (Ανακτήθηκε την 10 Μαρτίου 2013 από την ιστοσελίδα www.geostrategy.com)

επανάστασης, λόγω της απολυταρχικής διακυβέρνησης και της οικονομικής ανέχειας και γιγαντώθηκε με το κύμα βίας που προέκυψε κατά τη διάρκεια της εξέγερσης.

Η εξέγερση τον Ιανουάριο 2011, η λαϊκή επανάσταση και ο εμφύλιος πόλεμος στη Λιβύη αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις στο πλαίσιο των γεγονότων που συνιστούν την ονομαζόμενη Αραβική Άνοιξη. Από τα μέσα Φεβρουαρίου 2011 οι αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις σε πολλές πόλεις της χώρας άρχισαν να έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή και να γίνονται πιο δυναμικές. Το καθεστώς αρχικά επέβαλε περιορισμούς και στην συνέχεια μπλόκαρε εντελώς την πρόσβαση στο διαδίκτυο. Η κρατική τηλεόραση της Λιβύης στην αρχή δεν έκανε καμία αναφορά στις αντικαθεστωτικές διαδηλώσεις. Από την 17^η Φεβρουαρίου και μετά η ένταση των αντικαθεστωτικών διαδηλώσεων αυξήθηκε, ενώ ταυτόχρονα αυξάνονταν συνεχώς και ο αριθμός των νεκρών οι οποίοι έπεφταν θύματα των καθεστωτικών δυνάμεων που είχαν ως σκοπό να καταστείλουν τις διαδηλώσεις. Μετά την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ την 17 Μαρτίου 2011 για την επιβολή εναέριου αποκλεισμού στη Λιβύη⁸⁵, την 31 Μαρτίου 2011 το ΝΑΤΟ ανέλαβε την διοίκηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις τερματίστηκαν τον Οκτώβριο του ίδιου έτους με την επικράτηση των αντικαθεστωτικών δυνάμεων και τον θάνατο του Συνταγματάρχη Καντάφι.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του υπουργείου Εξωτερικών, η Λιβύη το 2008 ήταν ο δεύτερος σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Ελλάδας μεταξύ των αραβικών χωρών. Οι διμερείς εμπορικές σχέσεις παρουσιάζουν έντονες αυξομειώσεις, το δε εμπορικό ισοζύγιο είναι μόνιμα ελλειμματικό σε βάρος της Ελλάδος, γεγονός που οφείλεται αποκλειστικά στις εισαγωγές αργού πετρελαίου. Οι εισαγωγές πετρελαίου από τη Λιβύη, κατά το 2008, ξεπέρασαν τις αντίστοιχες από τη Σ. Αραβία. Επιπρόσθετα, λίγο καιρό πριν την έναρξη των εξεγέρσεων η ελληνική κυβέρνηση είχε υπογράψει με την αντίστοιχη λιβυκή, ένα Μνημόνιο Στρατηγικής Συνεργασίας, σύμφωνα με το οποίο προβλεπόταν η κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου, ο οποίος θα ακολουθούσε τη διαδρομή Λιβύη, Κρήτη, Πελοπόννησος, Αστακός, Ιταλία, Ευρώπη. Τα σχέδια ήταν τόσο μεγαλεπήβολα, ώστε υπήρξαν συζητήσεις και για μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας που θα παραγόταν στην έρημο Σαχάρα από ηλιακή ενέργεια και θα μεταφερόταν στην Ελλάδα και κατ' επέκταση στην Ευρώπη. Τον Δεκέμβριο του 2009, Έλληνες επιχειρηματίες είχαν μεταβεί στην Λιβύη όπου και συζήτησαν τα σχετικά θέματα με τους Λίβυους ομολόγους τους, στα πλαίσια της προετοιμασίας των αντίστοιχων επαφών σε υψηλό επίπεδο που ακολούθησαν.

Η συνεχιζόμενη εκρηκτική κατάσταση στη Συρία με τις συγκρούσεις μεταξύ των αντικαθεστωτικών και του καθεστώτος του Μπασάρ αλ Άσαντ είναι ένας ακόμη αποσταθεροποιητικός παράγοντας για την Μέση Ανατολή. Η εξέγερση στη Συρία

⁸⁵ Το βράδυ της 17^{ης} Μαρτίου 2011, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ κατά την 6498^η συνεδρίασή του υιοθέτησε την απόφαση 1973 για την απαγόρευση πτήσεων στον εναέριο χώρο της Λιβύης. Για περισσότερες λεπτομέρειες ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στην ιστοσελίδα <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

ξεκίνησε την 26 Ιανουαρίου 2011 υπό την μορφή διαδηλώσεων κάτω από την επιρροή άλλων παράλληλων εξεγέρσεων στην περιοχή. Όμως σύντομα η κατάσταση στη χώρα αυτή εξελίχθηκε σε πραγματική εξέγερση, η οποία βρίσκεται στα όρια του εμφυλίου πολέμου. Αιτίες των διαδηλώσεων αποτέλεσαν η έλλειψη αποτελεσματικού συντάγματος και η κυβερνητική διαφθορά. Στόχοι των διαδηλώσεων αποτελούν η άρση της κατάστασης εκτάκτου ανάγκης που υφίσταται στη χώρα από το 1962, η αλλαγή του καθεστώτος με την παραίτηση του Προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ, η νομιμοποίηση της λειτουργίας άλλων κομμάτων εκτός του κυβερνώντος Μπαάθ, ίσα δικαιώματα στους Κούρδους και πολιτικές ελευθερίες όπως ελευθερία του λόγου, του τύπου και των συγκεντρώσεων.

Οι προσπάθειες καταστολής και οι ενέργειες των καθεστωτικών δυνάμεων του Άσαντ εναντίον των διαδηλωτών διακρίνονται από τέτοιο βαθμό βιαιότητας, ώστε να μπορούν να θεωρηθούν ως εγκλήματα πολέμου. Το καθεστώς επιτίθεται εσκεμμένα σε άοπλους ανθρώπους με τις τακτικές δυνάμεις, και όπλα που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν σε ένα σύγχρονο πεδίο της μάχης - μέθοδοι που ανταποκρίνονται στον ορισμό των εγκλημάτων πολέμου. Το καθεστώς για να δικαιολογήσει τις ενέργειές του υποστηρίζει ότι βρίσκεται σε “νόμιμη άμυνα”, καθόσον το κράτος δέχεται επίθεση από ένοπλες ομάδες τρομοκρατών οι οποίοι καταστρέφουν τις ιδιωτικές περιουσίες και δολοφονούν εκείνους οι οποίοι βρίσκονται στο πλευρό της κυβέρνησης. Πολιτικά, ο Άσαντ έχει απομονωθεί, καθώς η συμμετοχή του στον Αραβικό Σύνδεσμο έχει ανασταλεί. Πρόσφατα, χιλιάδες Σύριοι βγήκαν στους δρόμους όταν έληξε το τελεσίγραφο του Αραβικού Συνδέσμου, που καλούσε τη Δαμασκό να δεχτεί ξένους παρατηρητές στη χώρα. Μάλιστα, η Τουρκία είπε ότι η Συρία δεν αξιοποίησε την “νέα και τελευταία ευκαιρία” που της προσέφερε ο Αραβικός Σύνδεσμος. Εκτός από το Ιράν και την Χεζμπολλάχ, ο Άσαντ δεν έχει στην περιοχή άλλους φίλους, στους οποίους να μπορεί να βασιστεί. Έχει ωστόσο μέχρι στιγμής την υποστήριξη της Ρωσίας και της Κίνας, οι οποίες έθεσαν βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, σχετικά με την καταδίκη του Σύρου προέδρου Μπασάρ αλ Άσαντ για την βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων.

Η οικονομική κατάσταση του καθεστώτος επιδεινώνεται με την πάροδο του χρόνου. Αυτό οφείλεται στις σκληρές και στοχευμένες κυρώσεις από τις Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρωπαϊκή Ένωση, που έχουν περιορίσει την ροή κεφαλαίων προς το καθεστώς. Έσοδα από το πετρέλαιο, τα οποία αποτελούν περίπου το ένα τρίτο των κρατικών εσόδων, έχουν παγώσει. Η Ευρώπη στο παρελθόν αγόραζε περισσότερο από το 90% του αργού πετρελαίου της Συρίας, ενώ σήμερα δεν αγοράζει κανένα. Αποτέλεσμα αυτών είναι ότι η κυβέρνηση της Συρίας αναγκάστηκε να μειώσει δραστικά την παραγωγή πετρελαίου. Παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες για την προσέλκυση νέων αγοραστών με προσφορές σημαντικών εκπτώσεων, το καθεστώς δεν μπόρεσε να βρει εναλλακτικούς πελάτες.

Πέρα από τις γεωπολιτικές εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής που συνιστούν αυτό που έχει ονομασθεί ως Αραβική Άνοιξη, την συνεχιζόμενη εκρηκτική κατάσταση στη Συρία και την υφιστάμενη αραβοϊσραηλινή

διένεξη, ένας άλλος αποσταθεροποιητικός παράγοντας στη Μέση Ανατολή, ο οποίος έχει και σημαντικότερες επιπτώσεις στον ενεργειακό τομέα, είναι και η υπαρκτή κρίση με το Ιράν. Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθούν να διαμορφώσουν και να επιβάλουν μια διπλωματική στρατηγική με σκοπό να σταματήσουν το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, η χώρα αυτή εμφανίζεται αποφασισμένη να ολοκληρώσει τις πυρηνικές επιδιώξεις της. Το Ιράν στα πλαίσια της προσπάθειάς του να αντιμετωπίσει τις δυτικές διπλωματικές προσπάθειες που έχουν ως στόχο την διεθνή απομόνωσή του έχει ενδυναμώσει τις διπλωματικές σχέσεις του με τη Ρωσία και άλλες χώρες παραγωγούς ενέργειας της κεντρικής Ασίας και έχει χρησιμοποιήσει τους ενεργειακούς του πόρους ώστε να κερδίσει τη διπλωματική προστασία της Κίνας αλλά και της Ινδίας, χωρών που αποτελούν το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού. Έτσι το Ιράν βασίζει πολλά στους διπλωματικούς δεσμούς του με την Κίνα, η οποία άλλωστε είναι ο μεγαλύτερος εισαγωγέας του ιρανικού πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι δύο χώρες είναι συνδεδεμένες με ενεργειακές συμφωνίες που ανέρχονται σε 100 δισεκατομμύρια δολάρια και με αυτό τον τρόπο διασφαλίζεται το ότι η Κίνα θα χρησιμοποιήσει το δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, ώστε να μπλοκαρισθεί κάθε αμερικανική προσπάθεια για την επιβολή σκληρών οικονομικών κυρώσεων σε βάρος του Ιράν.⁸⁶

Με βάση τα παραπάνω εύκολα μπορεί να εξηγηθεί η στάση της Ρωσίας και οι αντίστοιχες δηλώσεις του Ρώσου υπουργού Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ μετά την απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης την 23 Ιανουαρίου 2012 για την επιβολή απαγόρευσης εισαγωγών ιρανικού πετρελαίου στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα ο Ρώσος υπουργός καταδίκασε τις “μονομερείς κυρώσεις” σε βάρος του Ιράν, αναφερόμενος στην απόφαση των ΥΠΕΞ της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επιβληθεί εμπάργκο στις εισαγωγές πετρελαίου, θεωρώντας ότι υπάρχουν πιθανότητες να ξαναρχίσουν συνομιλίες ανάμεσα στις διεθνείς δυνάμεις και το Ιράν για το πυρηνικό πρόγραμμά του, παρά το εμπάργκο και τις άλλες αιτίες έντασης.⁸⁷

Η επιμονή του Ιράν στην συνέχιση του πυρηνικού του προγράμματος είναι πιθανό να προκαλέσει δύο ειδών ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Καταρχήν, η υφιστάμενη αντιπαράθεση μεταξύ Ιράν και Ηνωμένων Πολιτειών είναι πιθανό στο κοντινό μέλλον να εξελιχθεί σε μια στρατιωτική σύρραξη μεταξύ των δύο χωρών, γεγονός που χωρίς αμφιβολία θα δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στην ελεύθερη ροή του πετρελαίου διαμέσου των στενών του Ορμούζ με συνέπεια την εκτίναξη της τιμής του πετρελαίου σε δυσθεώρητα ύψη. Από την άλλη πλευρά, σε περίπτωση που το Ιράν πραγματικά καταφέρει να γίνει πυρηνική δύναμη, οι μακροπρόθεσμες συνέπειες θα είναι πολύ πιο σοβαρές. Ένα πυρηνικό Ιράκ δεν θα είναι απλά και μόνο μια απειλή στην περιοχή - άλλωστε ο πρόεδρος του Ιράν Mahmoud Ahmadinejad είναι σθεναρός υποστηρικτής της καταστροφής του Ισραήλ - αλλά θα

⁸⁶ Luft, G., “Dependence on Middle East Energy and its Impact on Global Security”, Institute for the Analysis of Global Security, Ιούνιος 2008. (Ανακτήθηκε την 12 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα http://iags.org/luft_dependence_on_middle_east_energy.pdf)

⁸⁷ Εφημερίδα “Καθημερινή” της 23 Ιανουαρίου 2012 (Ανακτήθηκε την 20 Μαρτίου 2013, από την ιστοσελίδα www.kathimerini.gr)

αποτελέσει και παράδειγμα το οποίο θα προσπαθήσουν να ακολουθήσουν και άλλες χώρες της περιοχής. Αρκετοί περιφερειακοί δρώντες, όπως η Αίγυπτος, η Υεμένη, η Ιορδανία και το Μαρόκο έχουν ήδη ανακοινώσει την πρόθεσή τους να αναπτύξουν πυρηνικές δυνατότητες για “ειρηνικούς σκοπούς”. Αλλά όμως, όπως έχει αποδειχτεί στην πράξη, τα πυρηνικά προγράμματα για ειρηνικούς σκοπούς συνήθως υποκρύπτουν και την στρατιωτική διάσταση του θέματος. Βέβαια αρκετοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η πυρηνικοποίηση της Μέσης Ανατολής θα είχε ως αποτέλεσμα την πιο συγκρατημένη συμπεριφορά και την πιο μετριοπαθή εξωτερική πολιτική από τις χώρες της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη το προηγούμενο της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Παρόλα αυτά, αν ληφθεί υπόψη η προϊστορία των καθεστώτων της περιοχής με τις ακραίες συμπεριφορές, τις παρανοήσεις και παρεξηγήσεις σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, θα πρέπει να είναι κανείς τουλάχιστον υπεραισιόδοξος για να αναμένει ότι την ίδια συμπεριφορά με αυτή των δύο υπερδυνάμεων. Από τα παραπάνω εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι η απόκτηση πυρηνικών δυνατοτήτων από το Ιράν, μιας χώρας με σχέσεις στενής ενεργειακής εξάρτησης με χώρες όπως είναι η Κίνα και η Ινδία, αποτελεί τον κυριότερο αποσταθεροποιητικό παράγοντα όχι μόνο για την περιοχή της Μέσης Ανατολής, αλλά και για ολόκληρη την Ευρασία.

Είναι σίγουρο ότι τα γεγονότα στις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής επηρεάζουν τις αγορές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Στις χώρες της περιοχής αυτής βρίσκεται το 60% περίπου των αποθεμάτων πετρελαίου και παράγεται το 35% της παγκόσμιας παραγωγής. Είναι λοιπόν σημαντικό να εξετασθούν οι επιπτώσεις της υφιστάμενης αστάθειας στην παραγωγή και στις τιμές τόσο του πετρελαίου όσο και του φυσικού αερίου. Όπως είναι γνωστό οι τιμές του πετρελαίου εξαρτώνται από την υπάρχουσα και την αναμενόμενη ζήτηση του πετρελαίου. Λαμβάνοντας υπόψη το τεράστιο μερίδιο των χωρών αυτών στην παγκόσμια αγορά πετρελαίου, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι πολιτικές αναταραχές να οδηγήσουν τις τιμές του πετρελαίου όλο και πιο ψηλά. Στο διάστημα μεταξύ του Δεκεμβρίου 2011, όταν άρχισαν οι ταραχές, και Μαΐου 2011, η τιμή του πετρελαίου Brent αυξήθηκε από τα 89 δολάρια ανά βαρέλι στα 125 δολάρια. Έτσι παρά το γεγονός ότι η Σαουδική Αραβία αύξησε την παραγωγή της η ζήτηση συνεχίζει να είναι μεγαλύτερη. Για παράδειγμα τον Απρίλιο 2011 αν και η Σαουδική Αραβία αύξησε την παραγωγή πετρελαίου κατά 44.000 βαρέλια ημερησίως, η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου είχε μειωθεί κατά 700.000 βαρέλια.⁸⁸

Παρά τις αναμφισβήτητες επιτυχίες της Αραβικής Άνοιξης με τις αλλαγές των καθεστώτων στην Τυνησία, Λιβύη και Αίγυπτο, η οικονομική ύφεση που προκλήθηκε στις χώρες αυτές αποτελεί μια μελανή πλευρά. Έτσι στην Τυνησία η ανάπτυξη του ΑΕΠ κατά το 2011 έπεσε από 3% στο μηδέν, στην Αίγυπτο από 5% σε 1%, ενώ στη Λιβύη σημειώθηκαν ζημιές ύψους 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ο πληθωρισμός και η ανεργία βρίσκονται σε μεγάλη άνοδο. Για παράδειγμα στην

⁸⁸ Rabobank, Economic Research Department “The Arab Spring”, Ιούνιος 2011 (Ανακτήθηκε την 27 Ιανουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.rabobank.com)

Αίγυπτο η ανεργία αυξήθηκε από 10% σε 15%, ενώ στους νέους αγγίζει το 25%. Μεγάλη ζημιά έχει υποστεί ο τουρισμός της Αιγύπτου, καθώς επίσης και της Τυνησίας. Και στις τρεις χώρες το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η έλλειψη ξένων επενδύσεων. Έτσι στην Αίγυπτο οι ξένες επενδύσεις από 6,4 δισεκατομμύρια δολάρια το 2010 έπεσαν στα 500 εκατομμύρια δολάρια το 2011 και στη Λιβύη από τα 3,8 δισεκατομμύρια δολάρια έπεσαν σχεδόν στο μηδέν. Σύμφωνα με οικονομικούς αναλυτές οι αιτίες της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης είναι η αστάθεια, οι συνεχείς απεργίες, οι ελλιπείς κρατικοί μηχανισμοί και οι σχέσεις κάποιων εταιρειών με τα παλιά καθεστώτα.⁸⁹

Η υποστήριξη που πρόσφεραν οι χώρες της Δύσης σε πολλά δικτατορικά καθεστώτα στην περιοχή έχει έρθει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Ο κύριος λόγος αυτής της υποστήριξης ήταν ότι εξασφάλιζαν την σταθερότητα στην περιοχή αυτή. Αυτό πρόσφερε δύο μεγάλα πλεονεκτήματα. Το πρώτο ήταν η ενεργειακή ασφάλεια, με τη μείωση του κινδύνου η ενέργεια να χρησιμοποιηθεί ως μοχλός πίεσης κατά της Δύσης. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι αυτά τα φιλικώς διακείμενα καθεστώτα προσέφεραν κάποια μορφή προστασίας στο Ισραήλ από το αντι-ισραηλινό αίσθημα που επικρατεί στους πληθυσμούς.

⁸⁹ Τα στοιχεία αντλήθηκαν από σχετικό άρθρο που δημοσιεύθηκε την 18 Φεβρουαρίου 2010 στην ηλεκτρονική εφημερίδα "Τα Νέα online" και ανακτήθηκαν την 16 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.axortagos.gr/araviki-anoiksi-efere-xeimona-stis-oikonomies-trion-xoron.html

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Ίσως ένα από τα μεγαλύτερα σύγχρονα εμπόδια στην παραγωγή, διανομή και προμήθεια της ενέργειας δεν είναι τα τυχόν διπλωματικά αδιέξοδα, αλλά περισσότερο η παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια. Η έννοια της ασφάλειας που κληρονομήθηκε μετά τους δύο παγκόσμιους πολέμους και τον ψυχρό πόλεμο, έχει υποστεί σημαντική μεταβολή τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς μεταβλήθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά και η έννοια της απειλής. Για παράδειγμα πριν την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 ήταν αδύνατο να διανοηθεί κανείς ότι μια αεροπειρατεία θα ήταν δυνατό να καταλήξει στην πρόσκρουση του αεροσκάφους σε έναν ουρανοξύστη. Όμως, δεν αρκεί το γεγονός ότι πλέον τα κράτη έχουν αντιληφθεί την διαφοροποίηση της απειλής μέσω των επίπονων αποτελεσμάτων τρομοκρατικών ενεργειών, όπως η επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου (τους δίδυμους πύργους όπως είναι ευρύτερα γνωστό), ή αυτή του 2005 στο μετρό του Λονδίνου. Η διεθνής κοινότητα θα πρέπει να αντιληφθεί τους κινδύνους και να ενεργοποιηθεί για την εξασφάλιση της διεθνούς ασφάλειας, αλλά και ειδικότερα την προστασία της προμήθειας και χρήσης της ενέργειας.

Για πολλά χρόνια η ενεργειακή ασφάλεια ήταν στενά συνυφασμένη με την ύπαρξη επαρκών ποσοτήτων ενέργειας σε ικανοποιητικές τιμές. Η πιο πάνω οπτική για την ενεργειακή ασφάλεια είναι κατά κάποιο τρόπο περιορισμένη και μονομερής, καθόσον αντανακλά τις απαιτήσεις των καταναλωτριών χωρών. Από την πλευρά των χωρών που παράγουν ενέργεια η ενεργειακή ασφάλεια αφορά στη μακροχρόνια ύπαρξη αγοραστών, οι οποίοι να έχουν τη βούληση και την δυνατότητα να πληρώνουν για την παρεχόμενη ενέργεια σε τιμές οι οποίες εξασφαλίζουν το επιθυμητό κέρδος για τους παραγωγούς. Συνεπώς, η ενεργειακή ασφάλεια σήμερα αντιμετωπίζεται με δύο διαφορετικές οπτικές. Αφενός ως ασφάλεια παραγωγής για τους καταναλωτές και αφετέρου ως ασφάλεια κατανάλωσης για τους παραγωγούς. Όμως, στα πλαίσια του ενεργειακού συστήματος ασφαλείας υπάρχουν και οι αποκλίνουσες περιπτώσεις κρατών τα οποία για να εξασφαλίσουν την ενεργειακή τους ασφάλεια αντιμετωπίζουν τους ενεργειακούς πόρους με εθνικιστικό τρόπο. Το φαινόμενο αυτό περιγράφεται στη διεθνή αλληλογραφία ως “εθνικισμός των πόρων” και οδηγεί σε συγκρούσεις καθώς η ενέργεια χρησιμοποιείται κυρίως σαν όπλο πολιτικού εκβιασμού.

Ο πρώτος λόρδος του Ναυαρχείου Sir Winston Churchill είχε δηλώσει ότι “η ασφάλεια και η βεβαιότητα [βρίσκονται] στο πετρέλαιο...στην ποικιλία και μόνο σε αυτή”.⁹⁰ Αυτά τα σχόλια έγιναν λίγο πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μετά την

⁹⁰ Yergin, D., “Ensuring Energy Security.” *Foreign Affairs* (Vol. 85, No. 2) Washington, D.C., Council on Foreign Relations, 2006, σελ.2

ιστορική απόφασή του για την αλλαγή του ενεργειακού μέσου για την κίνηση του βρετανικού στόλου και τη μετάβαση από το κάρβουνο στο πετρέλαιο. Ο Churchill είχε καταλάβει ένα πράγμα που αρκετοί σημερινοί ηγέτες προσπαθούν να αντιληφθούν τώρα: ότι το να βάλεις όλα τα αυγά στο ίδιο καλάθι δεν είναι συνετό διότι είναι επιβλαβές και αυτό έχει απόλυτη εφαρμογή στα θέματα ενέργειας.

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση νέων κινδύνων της διεθνούς ασφάλειας, οι οποίοι λαμβάνουν πλήθος διαφορετικών μορφών, από τον ισλαμικό εξτρεμισμό μέχρι την πιθανότητα απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής από το Ιράν.

ΝΕΕΣ ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥΣ

Για τις δεκαετίες που θα ακολουθήσουν προβάλλει το άγχος και ο προβληματισμός ότι η παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου έχει φθάσει στο υψηλότερο σημείο της (peak oil) και ότι ίσως δεν θα υπάρξει αρκετή ενέργεια για την ικανοποίηση των αναγκών κάθε κράτους. Ωστόσο, αυτές οι δικαιολογημένες ανησυχίες δεν είναι δυστυχώς οι μοναδικές. Νέες απειλές ασφαλείας εμφανίζονται σε αφθονία και δεν αφορούν μόνο στο πετρέλαιο. Ίσως προάγγελος των εξελίξεων που πιθανόν να υπάρξουν αποτελούν και οι διακοπές ηλεκτρικής ενέργειας και στις δύο ακτές των Ηνωμένων Πολιτειών, στη Ρωσία και σε ορισμένα τμήματα της Ευρώπης. Επιπλέον, όσο αφορά στο φυσικό αέριο η ζήτηση συνεχώς αυξάνεται και αυτό παρακινεί τις Ηνωμένες Πολιτείες να εμπλακούν ακόμα πιο έντονα στην παγκόσμια αγορά.

Στην κορυφή αυτών των ανησυχιών και των προβληματισμών βρίσκεται αυτό που το τρομοκρατικό δίκτυο της Al Qaeda δήλωσε απροκάλυπτα ότι θα επιτεθεί στο μέλλον. Και αυτό δεν είναι άλλο από τη βάση της παγκόσμιας οικονομίας, δηλαδή ο ενεργειακός τομέας, καθώς ο κόσμος ολοένα και περισσότερο καθίσταται εξαρτημένος από την ενέργεια, η οποία στο μεγαλύτερο μέρος της προέρχεται από άλλες χώρες, οι οποίες δεν έχουν υιοθετήσει τα προβλεπόμενα και απαιτούμενα μέτρα ασφαλείας, ή ακόμη δεν έχουν καθόλου. Αυτές οι νέες απειλές περιλαμβάνουν εκτός από τρομοκρατικές δράσεις, κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές, πολέμους, τεράστια προσφυγικά κύματα και την πειρατεία. Ακόμη και φυσικά φαινόμενα, όπως οι τυφώνες Katrina και Rita, έχουν και αυτά το μερίδιό τους ως πιθανές απειλές της διεθνούς ασφάλειας, οι οποίες μπορούν να καταστρέψουν ή να απενεργοποιήσουν τις ενεργειακές υποδομές για εβδομάδες, μήνες, ή ακόμη και χρόνια.⁹¹

Όπως υποστήριξε ο Churchill, η διαφοροποίηση και ο κατακερματισμός των πηγών ενέργειας ίσως αποτελεί κάποια λύση, αλλά δεν είναι τέτοια λύση η οποία μπορεί να ακυρώσει πλήρως τις υπάρχουσες απειλές. Ένα επιπλέον εμπόδιο όπως

⁹¹ Όπως παραπάνω, σελ.70

διαβεβαιώνει η Lynn – Jones είναι ο εθνικισμός, ο οποίος εμποδίζει τις πολυεθνικές προσπάθειες για την διατήρηση της ενεργειακής ασφάλειας. Η παραπάνω επιστήμονας υποστηρίζει ότι ο δομικός ρεαλισμός υπαγορεύει τις συνθήκες της διεθνούς πολιτικής και εκείνα τα κράτη που επιθυμούν να παραμείνουν αυτόνομα χρησιμοποιούν τον εθνικισμό για το συμφέρον τους, αλλά όχι όμως απαραίτητα για το παγκόσμιο συμφέρον, εμποδίζοντας έτσι τις διεθνείς προσπάθειες για την καταστολή των απειλών κατά της ενεργειακής ασφάλειας. Τα κράτη θα είναι υπερβολικά αφοσιωμένα στις δικές τους προσπάθειες για την επίτευξη ασφάλειας και τυχόν επιτυχημένες προσπάθειες και αποτελέσματα θα γίνονται αντικείμενο μίμησης από άλλα. Αυτό εμποδίζει την πραγματική και ουσιαστική διεθνή συνεργασία και οδηγεί στη μνησικακία, πικρία και ζήλια μεταξύ των διαφόρων κρατών σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτοί που επιζητούν την πρόκληση προβλημάτων στην προμήθεια ενέργειας να μπορέσουν να βρουν το κατάλληλο παράθυρο ευκαιρίας, ώστε να προκαλέσουν καταστροφή.⁹²

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου ο εθνικισμός εμποδίζει μια πραγματικά παγκόσμια προσπάθεια, αποτελεί η περίπτωση εκείνων των χωρών στενά συνδεδεμένων με τη Ρωσία, όπως είναι η Γερμανία, η Αυστρία, η Ιταλία και η Γαλλία. Οι χώρες αυτές πεισματικά αντιτίθενται σε οποιαδήποτε κοινή ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική που θα περιορίζε τις δραστηριότητες των ενεργειακών επιχειρήσεων τους και επιπλέον καμία από αυτές δεν φαίνεται ικανή ή πρόθυμη να παραδεχθεί τυχόν ευθύνες και λάθη για την πολιτική της.⁹³ Αυτές οι χώρες δεν είναι, φυσικά, οι μόνες χώρες που είναι απρόθυμες να βγούνε από τα εθνικιστικά τους καβούκια.

Επιπρόσθετα, η κάθε χώρα έχει τα δικά της κίνητρα για ενεργειακή ασφάλεια, τα οποία μπορεί είτε να είναι συμβατά, είτε όχι, με αυτά των γειτονικών τους χωρών, ή των άλλων καταναλωτριών χωρών. Για παράδειγμα οι εξαγωγείς προτιμούν περισσότερο την “ασφάλεια της ζήτησης”, λαμβάνοντας υπόψη το μεγάλο μερίδιο εσόδων που προκύπτει μέσω της ικανοποίησης της ζήτησης. Έτσι λοιπόν σκοπός της Ρωσίας είναι να επιβάλει ξανά την ισχύ της και να ελέγξει πλήρως τα κράτη που κηδεμόνευε, τους στρατηγικούς ενεργειακούς πόρους και τους αγωγούς διακίνησης πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η Κίνα και η Ινδία, από την πλευρά τους, προσπαθούν να προσαρμοσθούν στην νέα κατάσταση της ολοένα και μεγαλύτερης εξάρτησής τους από την παγκόσμια αγορά προμήθειας ενέργειας, και αυτό αποτελεί μια σημαντικότερη μεταβολή από τις προηγούμενες πολιτικές της αυτοσυντήρησής τους. Η Ιαπωνία κάνει μεγάλες προσπάθειες στους τομείς της εξασφάλισης εναλλακτικών πηγών προμήθειας, της επένδυσης στην ενέργεια, και του εμπορίου. Δεν υπάρχει αμφιβολία για το γεγονός ότι η κύρια προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η συνέχιση του εφοδιασμού της με τις αναγκαίες ποσότητες φυσικού αερίου, η προμήθεια του οποίου, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, παρουσίασε

⁹² Lynn-Jones, S. and S. Miller, “Global Dangers: Changing Dimensions of International Security.” Cambridge, MIT Press, 1995, σελ.288 - 290

⁹³ Smith K., “Russia-Europe Energy Relations: Implications for U.S. Policy.” Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.3

προβλήματα κατά το παρελθόν εξαιτίας της επέμβασης ενός τρίτου κράτους στον αγωγό διακίνησης του φυσικού αερίου. Η Γαλλία και η Φιλανδία πρέπει να αποφασίσουν κατά πόσο θα συνεχίσουν την χρησιμοποίηση της πυρηνικής ενέργειας και οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να αντιμετωπίσουν το δυσάρεστο γεγονός ότι έχουν γίνει, ως ο μεγαλύτερος καταναλωτής φυσικών ενεργειακών πόρων, όλο και περισσότερο εξαρτημένες από ξένες πηγές ενέργειας για την ικανοποίηση των αναγκών τους. Ταυτόχρονα, το κύριο θέμα που απασχολεί τις υπανάπτυκτες χώρες είναι οι όροι πληρωμής της ενέργειας που προμηθεύονται.⁹⁴ Επειδή τα κίνητρα όλων αυτών των κρατών είναι απομονωμένα από αυτά των λοιπών κρατών, εθνικιστικά και μερικές φορές αλληλοσυγκρουόμενα, η πραγματική και ειλικρινής παγκόσμια συνεργασία είναι δύσκολο να επιτευχθεί.

Ο ρόλος της γεωπολιτικής σε σχέση με την διεθνή ενεργειακή ασφάλεια είναι σημαντικός, όπως στην περίπτωση της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης. Ο Smith υποστηρίζει ότι η περιφερειακή συνεργασία είναι απαραίτητη, διότι χωρίς αυτή τίποτε δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί. Έτσι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2007 πέρασε με μεγάλη ευκολία ένα ψήφισμα για την υιοθέτηση κοινής ενεργειακής στρατηγικής και συνδυασμένης υποστήριξης προς εκείνα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αντιμετωπίζουν ενεργειακό εκβιασμό. Στο άρθρο 194 της συνθήκης της Λισαβόνας την 13 Δεκεμβρίου 2007, αναφέρεται ότι η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της ενέργειας έχει ως στόχο να διασφαλίζει την αγορά ενέργειας και τον ενεργειακό εφοδιασμό της ΕΕ, να προωθεί την ενεργειακή αποδοτικότητα και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τέλος να προωθεί την διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων.⁹⁵ Τον Μάρτιο του 2010 ο νέος ευρωπαϊός επίτροπος για την ενέργεια Guenther Oettinger ανακοίνωσε σχέδια για την υποστήριξη της κατασκευής του αγωγού South Stream, κατά παράβαση των προταθέντων σχεδίων από τη Ρωσία, ενός Τουρκο – Αυστριακού αγωγού φυσικού αερίου.⁹⁶

Ένα ακόμη πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι, δεν υπάρχει καμία απαίτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα κράτη-μέλη να παρέχουν προειδοποίηση σε άλλα κράτη-μέλη σχετικά με ενεργειακές συμφωνίες που βρίσκονται σε εξέλιξη. Τα αποτελέσματα αυτής της πολιτικής είναι ότι οι Ρώσοι ηγέτες έχουν τη δυνατότητα να παρακάμψουν την Ευρωπαϊκή Ένωση ως θεσμό και να επιχειρήσουν τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων ξεχωριστά με κάποια κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς τα λοιπά να έχουν γνώση. Το κέρδος από τη διακρατική συνεργασία είναι συνήθως ένας αγωγός μεταφοράς ενέργειας, ενώ οι πρώην σοβιετικοί δορυφόροι προσελκύονται μέσα από τις εκκλήσεις της κοινής “Σλαβικής αλληλεγγύης”.⁹⁷

⁹⁴ Yergin, D., “Ensuring Energy Security.” *Foreign Affairs* (Vol. 85, No. 2) Washington, D.C., Council on Foreign Relations, 2006, σελ.71

⁹⁵ Consolidated Reader – Friendly Edition of the Treaty on European Union and the Treaty of the Functioning of the European Union, as amended by the Treaty of Lisbon (2007), Foundation for EU Democracy, 2008, σελ. 108. Η Συνθήκη της Λισαβόνας υπογράφηκε την 13 Δεκ 2007 στη Λισαβόνα και άρχισε να ισχύει από την 1^η Δεκεμβρίου 2009. (Ανακτήθηκε την 20 Ιουνίου 2013 από την ιστοσελίδα http://www.europe.bg/upload/docs/Consolidated_LISBON_TREATY_3.pdf)

⁹⁶ Smith, K., “Bringing Energy Security to East Central Europe.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.4

⁹⁷ Όπως παραπάνω, σελ.5

Όσον αφορά άλλες απειλές ασφαλείας, η πρώην υπουργός εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Condoleezza Rice δήλωσε το 2007: *“Η πολιτική του Ιράν συνιστά ίσως τη μεγαλύτερη πρόκληση για τα αμερικανικά συμφέροντα ασφαλείας στη Μέση Ανατολή, και πιθανώς σε ολόκληρο τον κόσμο...”*. Τα σχόλια αυτά τα έκανε η πρώην υπουργός κατά την κατάθεσή της στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Αντιπροσώπων,⁹⁸ και είναι ενδεικτικά της πιθανότητας δημιουργίας σοβαρών προβλημάτων ασφαλείας, ιδίως για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Επιπρόσθετα, σε μια έκθεση του υπουργείου εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών τον Απρίλιο του 2009, το Ιράν περιγράφονταν ως “το κράτος που είναι ο πιο ενεργός υποστηρικτής της τρομοκρατίας” στον κόσμο.⁹⁹

Με δεδομένη την πυρηνική απειλή, αλλά και την απειλή της τρομοκρατίας θα ήταν μεγάλο λάθος να μην δοθεί η επιβαλλόμενη προσοχή σε ένα δύστροπο κράτος. Η Εθνική Πληροφοριακή Εκτίμηση (National Intelligence Estimate) των Ηνωμένων Πολιτειών για το Ιράν, που εκδόθηκε το 2007, απέδειξε ότι ενώ το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν έχει σταματήσει από την άνοιξη του 2003, τον Ιανουάριο του 2006 ξανάρχισαν οι εργασίες εμπλουτισμού αερίου. Αυτό, σύμφωνα με την εκτίμηση, θα επέτρεπε στο Ιράν να δημιουργήσει μέχρι το τέλος του 2009 ποσότητα σχάσιμου υλικού επαρκή για την κατασκευή πυρηνικού **όπλου**.¹⁰⁰ Στο μεταξύ η εξέλιξη συστημάτων εκτόξευσης και μεταφοράς οπλισμού είχε συνεχισθεί χωρίς καμία παύση. Ακόμα περισσότερο ανησυχητικό ήταν το γεγονός ότι λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές του Ιουνίου 2009, το Ιράν είχε εκτοξεύσει επιτυχώς ένα πύραυλο στερεού καυσίμου, δύο σταδίων. Ο ίδιος ο πρόεδρος του Ιράν, ο Ahmadinejad είχε αναφέρει αυτή την εξέλιξη ως μέρος του πυρηνικού προγράμματος της χώρας.¹⁰¹ Σημαντική σημασία είχε το γεγονός ότι σύμφωνα με την Εθνική Πληροφοριακή Εκτίμηση, το Ιράν θα μπορούσε να αναπτύξει πυρηνικό όπλο μεταξύ των ετών 2010 και 2015. Το Ιράν από την πλευρά του ισχυρίζεται ότι ο εμπλουτισμός του ουρανίου γίνεται για ειρηνικούς σκοπούς. Όμως, πολλοί επιστήμονες επισημαίνουν ότι αν το ουράνιο εμπλουτισθεί αρκετά, είναι σίγουρο ότι μπορεί να δημιουργηθεί πυρηνικό όπλο. Στην πραγματικότητα, το να διασχίσει κανείς τη διαχωριστική γραμμή είναι σχετικά εύκολο, ιδίως εφόσον το πυρηνικό πρόγραμμα για ειρηνικούς σκοπούς είναι επαρκώς επιστημονικά προηγμένο.¹⁰²

Στην σημερινή εποχή η τρομοκρατία δεν γνωρίζει σύνορα. Αναπτύσσεται παντού, τόσο στις δυτικές μητροπόλεις, όσο και στις ίδιες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Ιδιαίτερα στις χώρες του λεγομένου ισλαμικού τόξου έχει αποκτήσει μια νέα ιδεολογία, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με τον θρησκευτικό

⁹⁸ Ebel, R., “Geopolitics of the Iranian Nuclear Energy Program.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.1

⁹⁹ Όπως παραπάνω, σελ.8

¹⁰⁰ US National Intelligence Estimate “Iran: Nuclear Intentions and Capabilities”, Office of the Director of National Intelligence, November 2007, σελίδες 6 και 7. (Ανακτήθηκε την 30 Μαΐου 2013 από την ιστοσελίδα http://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/20071203_release.pdf)

¹⁰¹ Ebel, R., “Geopolitics of the Iranian Nuclear Energy Program.”, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010, σελ.9

¹⁰² Όπως παραπάνω.

φανατισμό. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και του Συμφώνου της Βαρσοβίας απελευθέρωσε εθνικιστικές και θρησκευτικές τάσεις σε όλο τον κόσμο. Επιπρόσθετα, γεωστρατηγικοί και γεωοικονομικοί ανταγωνισμοί για την παραγωγή, την μεταφορά και γενικότερα την εκμετάλλευση των πηγών ενέργειας και ενεργειακών πόρων στις περιοχές του Καυκάσου, της Κασπίας και του Περσικού Κόλπου περιπλέκουν την κατάσταση ακόμη περισσότερο.

Το κατεστημένο μίσος ενάντια σε οτιδήποτε δυτικό – το οποίο είχε αναπτυχθεί κατά την διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών της αποικιοκρατίας και εξαιτίας της πολιτικής των δυτικών κρατών στις περιοχές αυτές – σε συνδυασμό με τον Ισλαμικό φονταμεταλισμό, έχουν συντείνει στη δημιουργία της ψυχολογίας του “αυτόχειρα τρομοκράτη” και του αυταρχικού, δεσποτικού και επιθετικού “ηγέτη” που οι τοπικές κοινωνίες αναδεικνύουν ή ανέχονται. Η πολιτική αποτελεσματικότητα της τρομοκρατίας είναι υπό διερεύνηση και ακόμα λιγότερα είναι γνωστά σχετικά με τα πιθανά αποτελέσματά του στην ενεργειακή βιομηχανία. Αλλά όμως, όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό από τη μελέτη των σχετικών στοιχείων, το ανθρώπινο κόστος της τρομοκρατίας δεν είναι καθόλου αμελητέο.

Από το 1992 μέχρι το 2005 έχουν γίνει πάνω από 3.583 πειρατικές επιθέσεις παγκοσμίως. Σε αυτές τις επιθέσεις 343 άνθρωποι – είτε μέλη πληρωμάτων, είτε επιβάτες πλοίων – έχουν χάσει τη ζωή τους και 464 έχουν τραυματισθεί. Μόνο κατά το έτος 2005 σημειώθηκαν 150 επιθέσεις με τραυματισμούς και 650 μέλη πληρωμάτων έχουν κρατηθεί ως όμηροι.¹⁰³

Η πειρατεία είναι ένα έγκλημα τόσο παλιό όσο και η ναυσιπλοΐα. Όμως το έγκλημα της πειρατείας έχει έρθει στην επιφάνεια και έχει αναζωπυρωθεί τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω των μεγάλων κερδών που αποφέρει. Στη σημερινή εποχή η πειρατεία έχει λάβει μεγάλες και ανησυχητικές διαστάσεις σε ορισμένες περιοχές όπως στην Ινδονησία, στα στενά της Μάλακα και τη Σομαλία. Ένας μεγάλος αριθμός από τα πλοία που πέφτουν θύματα των πειρατών μεταφέρουν φορτία ενέργειας, όπως πετρέλαιο, υγροποιημένο φυσικό αέριο, γαιάνθρακες κλπ. Σε αυτές τις περιπτώσεις, παρά το γεγονός ότι συνήθως δεν υπάρχουν ανθρώπινα θύματα, το οικονομικό κόστος είναι μεγάλο, λόγω των μεγάλων ποσών που πρέπει να καταβληθούν ως λύτρα, με αποτέλεσμα αφενός την αύξηση του κόστους των μεταφερόμενων φορτίων (λόγω υψηλών ασφαλίσεων), αλλά και τη πρόκληση δυσχερειών στον εφοδιασμό των κρατών με την απαιτούμενη ενέργεια στον κατάλληλο χρόνο. Η πρόσφατη αύξηση των κρουσμάτων πειρατείας στην περιοχή της Σομαλίας θέτει προβλήματα στην ενεργειακή ασφάλεια και είναι αρκετά ανησυχητική. Παρά το γεγονός ότι οι επιθέσεις αυτές κατά μεγάλο μέρος διεξάγονται από νεαρούς αφρικανούς με προβλήματα επιβίωσης, η τάση περεταίρω εξάπλωσης του φαινομένου είναι πολύ πιθανή λόγω των μεγάλων κερδών που επιφέρει.

¹⁰³ House of Commons: Transport Committee, “Piracy”, Eighth Report of Session 2005 – 06, 6 Ιουλ 2006, σελ.3 (Ανακτήθηκε την 10 Απριλίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmtran/cmtran.htm>)

Τέλος, η πειρατεία μπορεί να είναι ιδιαίτερα ελκυστική και για κάποιους τρομοκράτες, διότι με μικρή οργάνωση και με περιορισμένο εξοπλισμό μπορούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Καλά οργανωμένοι και αποφασισμένοι τρομοκράτες μπορούν να αρπάξουν κάποιο πλοίο για την ικανοποίηση διάφορων σκοπών. Έτσι, πλοία που μεταφέρουν επικίνδυνα φορτία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως όπλα στα χέρια τρομοκρατών, με συνέπειες που δεν μπορούν να εκτιμηθούν.¹⁰⁴

Με δεδομένη την άμεση και στενή σχέση μεταξύ της προμήθειας ενέργειας και της ασφάλειας των κρατών – μελών της συμμαχίας του NATO, η ενεργειακή ασφάλεια είναι ένα από τα κύρια θέματα που απασχολούν το NATO. Άλλωστε η στενότητα στην αγορά πετρελαίου και οι πρόσφατες αυξήσεις στην τιμή, σε συνδυασμό με την απειλή τρομοκρατικών επιθέσεων εναντίον κρίσιμης υποδομής, κάνουν την ενεργειακή ασφάλεια ένα θέμα στρατηγικής σημασίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η συμμαχία έχει το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να επιλαμβάνεται για οποιοδήποτε θέμα αφορά τους συμμάχους, καθώς επίσης και το γεγονός ότι όλα τα κράτη – μέλη και ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες, είναι πλήρως εξαρτημένα από τη συνεχή και αδιάκοπη προμήθειά τους με πετρέλαιο και φυσικό αέριο, γίνεται φανερό ότι ένας από τους κύριους αντικειμενικούς σκοπούς της πολιτικής του NATO είναι η εξασφάλιση της ύπαρξης και διαθεσιμότητας των απαιτούμενων ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου για την ικανοποίηση των ενεργειακών αναγκών, πρωταρχικά των κρατών – μελών της συμμαχίας και δευτερευόντως των λοιπών αναπτυσσόμενων κρατών. Όπως αναφέρει ο Jamie Shea στο σχετικό άρθρο του, η αναζήτηση της εξασφάλισης εγγυημένων διαθέσιμων ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου μπορεί σταδιακά να διαμορφώσει τις εξωτερικές πολιτικές και τις προτεραιότητες των κρατών μελών του NATO καθώς επίσης και όλων των άλλων κρατών.¹⁰⁵

Για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι πάντοτε πιθανή η ενεργή εμπλοκή του NATO στην προσπάθεια ενίσχυσης και βελτίωσης της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας και αντιμετώπισης τυχόν έκτακτων καταστάσεων. Τέτοιοι τομείς όπου το NATO μπορεί να εκδηλώσει σχετικές πρωτοβουλίες μπορεί να είναι οι εξής:

Πρώτον, η παρακολούθηση και εκτίμηση της κατάστασης ενεργειακής ασφάλειας μέσω της δημιουργίας ενός μόνιμου μηχανισμού που θα παρακολουθεί προσεκτικά τις εξελίξεις που σχετίζονται με την ενεργειακή ασφάλεια. Το NATO θα μπορούσε επίσης να αναπτύξει στενή συνεργασία με άλλους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ και η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και μεμονωμένα κράτη, για την ανταλλαγή πληροφοριών και την εκτέλεση κοινών ενεργειών για την επαύξηση της ενεργειακής ασφάλειας.

¹⁰⁴ Όπως παραπάνω, σελ.27

¹⁰⁵ Jamie Shea, "Energy Security: NATO's Potential Role", NATO Review, Autumn 2006 (Ανακτήθηκε την 26 Απριλίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>)

Δεύτερον, η παροχή βοήθειας για θέματα ενεργειακής ασφάλειας στα κράτη – μέλη του. Αυτή η βοήθεια μπορεί να περιλαμβάνει ευέλικτα μέτρα που θα κυμαίνονται από την παροχή βοήθειας σε θέματα ενεργειακής ασφάλειας προς ένα σύμμαχο, ή σε μια ομάδα συμμάχων, μέχρι ακόμη και την διεξαγωγή μιας επιχείρησης όταν αυτό παραστεί αναγκαίο, για την εξασφάλιση ευπαθούς υποδομής που σχετίζεται με την ενέργεια. Το NATO μπορεί να αναπτύξει, πιθανώς κάτω από το άρθρο 4 συγκεκριμένα “Πακέτα βοήθειας για ασφάλεια” για την υποστήριξη ενός ή και περισσότερων συμμαχικών κρατών.

Τρίτον, η εκτέλεση επιχειρήσεων για την επιτήρηση της ναυσιπλοΐας και την καταπολέμηση της πειρατείας. Ήδη τα τελευταία χρόνια το NATO διαδραματίζει ενεργό ρόλο σε αυτό τον τομέα. Την 19 Μαρτίου 2012 το NATO αποφάσισε να επεκτείνει για δύο ακόμη έτη, μέχρι το τέλος του 2014 την ναυτική επιχείρηση για την καταπολέμηση της πειρατείας με την επωνυμία Ocean Shield, που διεξάγεται στο Κέρασ της Αφρικής για την προστασία της ποντοπόρου ναυτιλίας από επιθέσεις πειρατών.

Τέταρτος πιθανός ρόλος για το NATO μπορεί να είναι η εκτέλεση επιχειρήσεων αποτροπής. Αυτές είναι στρατιωτικές επιχειρήσεις αποκλειστικά σχεδιασμένες για να διασφαλίσουν την προμήθεια πετρελαίου ή φυσικού αερίου σε μια πραγματική κρίση ή σε μια κατάσταση σύγκρουσης. Μια επιχείρηση αποτροπής του NATO μπορεί να περιλαμβάνει επιχειρήσεις βραχυπρόθεσμης ναυτικής συνοδείας, την προστασία περιοχών άντλησης πετρελαίου, την βοήθεια προς εθνικές αρχές για την προστασία εγκαταστάσεων διύλισης, αποθήκευσης και μεταφοράς πετρελαίου.¹⁰⁶

Δύο τουλάχιστον ιστορικές εξαγγελίες που έγιναν στο παρελθόν από Προέδρους των Ηνωμένων Πολιτειών μας δίνουν μια ένδειξη για τον τρόπο με τον οποίο προτίθεται η χώρα αυτή να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε μελλοντική απειλή στην ενεργειακή της ασφάλεια. Σύμφωνα με το Δόγμα Κάρτερ κάθε προσπάθεια από μια εξωτερική δύναμη να κερδίσει τον έλεγχο της περιοχής του Περσικού Κόλπου θα θεωρηθεί ότι προσβάλλει τα ζωτικά συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών. Τέτοια δράση θα πρέπει να αντιμετωπισθεί με όλα απαραίτητα μέσα, συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης στρατιωτικής δύναμης.¹⁰⁷ Η εξαγγελία αυτή έγινε από τον αμερικανό Πρόεδρο Τζίμμι Κάρτερ σε μία ομιλία του προς το Κογκρέσο τον Ιανουάριο του 1980, λόγω της περιφερειακής απειλής που έθεσε το Ιράν μετά το 1979 στην περιοχή του Περσικού Κόλπου. Επιπρόσθετα, ο Πρόεδρος Τζορτζ Μπους ανακοίνωσε ένα νέο, επιθετικότερο από ποτέ στρατιωτικό δόγμα, διακηρύσσοντας το δικαίωμα των Ηνωμένων Πολιτειών να πλήξουν προκαταρκτικά

¹⁰⁶ Όπως παραπάνω.

¹⁰⁷ Slocombe, W., “The Countervailing Strategy.”, *International Security* (Vol. 5, No. 4, Spring, pp. 18-27). Cambridge, MIT Press, 1981

και χωρίς προειδοποίηση οποιοδήποτε κράτος θέτει σοβαρή απειλή στην εθνική ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών.¹⁰⁸

ΑΡΧΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Επειδή η ενέργεια είναι βασικός παράγοντας για την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου τόσο των αναπτυσσόμενων, όσο και των αναπτυσσόμενων κρατών, η εξασφάλιση επαρκών αποθεμάτων, ενός αξιόπιστου συστήματος εφοδιασμού και της μικρότερης δυνατής επίδρασης στο περιβάλλον, σε συνδυασμό με λογικές τιμές, αποτελεί το ζητούμενο για τα κράτη και ολόκληρη την ανθρωπότητα. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου σημαντικότερο ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη και διατήρηση της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας, που μπορεί να επιτευχθεί μέσω της στενής συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων στην παραγωγή, μεταφορά και κατανάλωση της ενέργειας.

Για να υπάρξει και να διατηρηθεί η ενεργειακή ασφάλεια είναι απαραίτητη η θέσπιση και εφαρμογή κάποιων αρχών. Οι αρχές αυτές καθορίστηκαν από την ανάλυση και σύνθεση στοιχείων που συνέλεξε η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Agency) από τα κράτη – μέλη του G8 κατά την διάρκεια της Συνόδου Κορυφής του G8, το 2006 στο St. Petersburg.¹⁰⁹ Οι όροι συλλογής των στοιχείων συμφωνήθηκαν ομόφωνα από τα κράτη – μέλη και συλλέχθηκαν δεδομένα, τα οποία δόθηκαν από το κάθε κράτος. Επιπλέον, περαιτέρω ανάλυση έγινε από ανεξάρτητες πηγές. Οι αρχές αυτές χρησιμεύουν ως οδηγός για τα κράτη στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την ενεργειακή τους ασφάλεια και είναι οι παρακάτω:

Διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας, αλλά και των πηγών κατανάλωσης.

Ευκαμψία στην προμήθεια της ενέργειας και αντιμετώπιση τυχόν διακοπών με την διατήρηση αποθεμάτων ασφαλείας.

Αναγνώριση της ύπαρξης μίας και μόνο ενοποιημένης αγοράς πετρελαίου και μίας αναδυόμενης αγοράς φυσικού αερίου.

Αναγνώριση της αξίας και της σημασίας των πληροφοριών.

Παγκοσμιοποίηση του συστήματος ενεργειακής ασφάλειας με την συμμετοχή και νέων χωρών όπως η Ινδία και η Κίνα.

¹⁰⁸ Jervis, R., "Understanding the Bush Doctrine." *Political Science Quarterly*. (Vol. 118, No.3, Fall, pp. 365-388). Boston, The Academy of Political Science, 2003

¹⁰⁹ Περισσότερα στοιχεία σχετικά με τα συμφωνηθέντα στον τομέα της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας, στη σύνοδο κορυφής των μελών του G8, που διεξήχθη στην Αγία Πετρούπολη τον Ιούλιο 2006, είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2006stpetersburg/energy.html>

Προστασία του δικτύου μεταφοράς της ενέργειας και των ενεργειακών υποδομών, καθώς και ανάπτυξή του με τρόπο ώστε να υλοποιείται η αρχή της διαφοροποίησης.

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι εισαγωγέας ενέργειας, από την περιφέρειά της, ιδιαίτερα από τη Ρωσία, την Μέση Ανατολή, τη Βόρειο Αφρική και τον Καύκασο και συνεπώς είναι ενεργειακά εξαρτημένη από τις χώρες αυτές. Ο βαθμός αυτής της εξάρτησης, έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, με σημαντικές επιπτώσεις στο τομέα της ασφάλειας. Η ενεργειακή εξάρτηση την έχει υποχρεώσει να προσδώσει ουσιαστική σημασία στην πολιτική και οικονομική ανάπτυξη των χωρών που την προμηθεύουν προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να δημιουργήσει σ' αυτές συνθήκες σταθερότητας και ασφάλειας, ώστε να διασφαλιστεί η αδιάκοπη προμήθεια ενέργειας.¹¹⁰ Παράλληλα προσπαθεί, μέσω της φιλελευθεροποίησης των εσωτερικών αγορών ενέργειας, με την εφαρμογή των αρχών του ανταγωνισμού και της άρσης των περιορισμών στην διακίνηση της ενέργειας να διαφοροποιήσει ακόμα περισσότερο τις πηγές προμήθειας ενέργειας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζεται σε εξωτερικές πηγές σε ποσοστό 50% για την ικανοποίηση των ενεργειακών της αναγκών, και οι περισσότερες εκτιμήσεις προβλέπουν ότι μέχρι το 2030, η εξάρτησή της θα ανέλθει σε επίπεδα 90% για το πετρέλαιο και 70% για το φυσικό αέριο.¹¹¹ Αυτή η τάση για την Ευρωπαϊκή Ένωση υποδηλώνει και υποδεικνύει συνάμα την ανάγκη για αξιόπιστες, προσιτές και βιώσιμες πηγές παροχής ενέργειας, καθώς επίσης και την αδήριτη ανάγκη διαφοροποίησης των πηγών ενεργειακού εφοδιασμού, ώστε οι εισαγωγές της να μην προέρχονται αποκλειστικά από ασταθείς περιοχές και αναξιόπιστους προμηθευτές.

Τα προβλήματα της παραγωγής, μεταφοράς και χρήσης της ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο, σε συνδυασμό με την αλματώδη αύξηση της ζήτησης ενέργειας στις αναπτυσσόμενες χώρες (κυρίως Κίνα, Ινδία και Βραζιλία), τις καθεστωτικές αλλαγές στις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, τον συνεχιζόμενο εμφύλιο πόλεμο και την επικείμενη επέμβαση στη Συρία, καθώς και τις ανησυχίες για την κλιματική αλλαγή, δημιουργούν μεγάλη ανασφάλεια ως προς τον συνεχή ενεργειακό εφοδιασμό με αποτέλεσμα, σε αρκετές περιπτώσεις, την ανεξέλεγκτη πορεία των τιμών των καυσίμων. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση από τις αρχές του 2008 υιοθέτησε ένα νέο στρατηγικό στόχο για την ενεργειακή της πολιτική, γνωστό και ως “τα τρία 20 έως το 2020”. Τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμφώνησαν στην επίτευξη ορισμένων στόχων μέχρι το έτος 2020. Αυτοί οι στόχοι

¹¹⁰ Gault, J., “The European Union: Energy Security and the Periphery”, στο Occasional Paper Series, No.40, John Gault, SA, Geneva (Ανακτήθηκε την 22 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9)

¹¹¹ Η Ε.Ε. εξαρτάται αυτή την στιγμή κατά τα δύο τρίτα των εισαγωγών της σε φυσικό αέριο από την Ρωσία και την Αλγερία. Η αναλογία αυτή θα αυξηθεί στο άμεσο μέλλον, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των προς ένταξη υποψηφίων χωρών. (Α. Χριστοδουλάκης, ΤΟ ΒΗΜΑ, «Το μεγάλο ενεργειακό παιχνίδι του 2003», 05-01-2003, σελ. Α22)

αφορούν στη μείωση των εκπομπών των αερίων θερμοκηπίου κατά 20%, στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κατά 20%, στην αύξηση του ποσοστού διείσδυσης των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας στο 20% της τελικής κατανάλωσης και στη συμμετοχή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις μεταφορές σε ποσοστό 10%. Στόχος της ενεργειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η διαμόρφωση μιας οικονομίας με χαμηλή κατανάλωση ενέργειας, πιο βιώσιμης, πιο ασφαλούς και πιο ανταγωνιστικής. Επομένως, η κοινή ενεργειακή πολιτική είναι επιβεβλημένη για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των σημερινών ενεργειακών προκλήσεων, που είναι κοινές σε όλα τα κράτη – μέλη.¹¹²

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τη νέα ενεργειακή στρατηγική που υιοθετήθηκε την 10 Νοεμβρίου 2010 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθορίζονται πέντε προτεραιότητες. Αυτές περιλαμβάνουν την μείωση της χρησιμοποιούμενης ενέργειας από την Ευρώπη, την δημιουργία μιας πανευρωπαϊκής ενοποιημένης αγοράς ενέργειας, την επίτευξη του υψηλότερου δυνατού επιπέδου ασφάλειας, την επέκταση της ευρωπαϊκής πρωτοπορίας για την ανάπτυξη της τεχνολογίας και καινοτομίας στον ενεργειακό τομέα, και την ενδυνάμωση της εξωτερικής διάστασης της ενεργειακής αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹¹³

Από την πλευρά της, η Ελλάδα για την ικανοποίηση των ενεργειακών της αναγκών είναι εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από το πετρέλαιο το οποίο παραμένει η κύρια πηγή ενέργειας, αντιστοιχώντας σε ποσοστό 55% της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας για το έτος 2008. Η ενεργειακή εξάρτηση της χώρας μας είναι πολύ μεγαλύτερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο¹¹⁴ και αγγίζει το 72% το 2006, κυρίως εξαιτίας των εισαγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου.¹¹⁵ Η κύρια εγχώρια πηγή ενέργειας για την Ελλάδα είναι ο λιγνίτης, ο οποίος χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την παραγωγή ηλεκτρισμού. Η Ελλάδα διατηρεί καλές σχέσεις με το Ιράν, το οποίο μέχρι τα μέσα του έτους 2012, οπότε εφαρμόσθηκε το εμπάργκο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ήταν ο κύριος προμηθευτής της χώρας μας σε αργό πετρέλαιο. Έτσι κατά το έτος 2011, το 65% περίπου του αργού πετρελαίου που εισήγαγε η χώρα μας για την ικανοποίηση των ενεργειακών αναγκών της προέρχονταν από το Ιράν.¹¹⁶ Από τα μέσα του 2012 και μετά, το κενό που προέκυψε λόγω της διακοπής πετρελαίου από το Ιράν, καλύφθηκε με αύξηση των εισαγωγών από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και τη Ρωσία.¹¹⁷

¹¹² Τα στοιχεία αυτά έχουν αντληθεί την 22 Απριλίου 2013 από την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Ενέργειας Κύπρου www.cie.org.cy/sxoliko.html#

¹¹³ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί ο ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο διαδίκτυο και συγκεκριμένα στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0024_en.htm

¹¹⁴ Η εξωτερική ενεργειακή εξάρτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 57% για την EU(15) και 54% για την EU(27).

¹¹⁵ Υπουργείο Ανάπτυξης, "Το Ελληνικό Ενεργειακό Σύστημα", Φεβρουάριος 2009 (Ανακτήθηκε την 12 Απριλίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.cres.gr/kape/publications/download.htm>)

¹¹⁶ Καραγιώργη, Ε., "Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: Τα Αιώνια Συμφέροντα", 9 Ιανουαρίου 2011, ΚΕΜΜΙΣ (Ανακτήθηκε την 26 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.cemmis.edu.gr)

¹¹⁷ Άρθρο, της ηλεκτρονικής έκδοσης της εφημερίδας ΚΕΡΔΟΣ, με τίτλο "ΕΛΠΕ: Στροφή σε Νέες Πηγές Προμήθειας Αργού", της 10 Απριλίου 2012. (Ανακτήθηκε την 28 Μαρτίου 2013, από την ιστοσελίδα <http://www.kerdos.gr/oldarticles.aspx?artid=1706732>)

Σύμφωνα με την εκτίμηση των παγκόσμιων απειλών, που παρουσιάστηκε την 12 Μαρτίου 2013 από τον Διευθυντή Εθνικών Πληροφοριών James R. Clapper, σε επιτροπή της αμερικανικής Γερουσίας, οι τιμές του πετρελαίου θα παραμείνουν εξαρτώμενες σε υψηλό βαθμό από την πολιτική αστάθεια στη Μέση Ανατολή, τις τεταμένες σχέσεις με το Ιράν και την παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη. Κατά το 2012 η αύξηση της παραγωγής από τις ΗΠΑ, το Ιράκ και τη Λιβύη, σε συνδυασμό με την μειωμένη οικονομική ανάπτυξη, συνέβαλαν στη διατήρηση των τιμών.¹¹⁸

Για την Ελλάδα προτεραιότητα και στόχος της ενεργειακής της πολιτικής είναι η εξεύρεση, η εξασφάλιση και η διαχείριση ενεργειακών πόρων, με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η ασφαλής, ομαλή, αδιάλειπτη και αξιόπιστη κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας, σε όλη της την επικράτεια, και με τους καλύτερους δυνατούς όρους για τους πολίτες. Δεύτερος στόχος είναι η δημιουργία ενεργειακών αποθεμάτων, συμμαχιών και εναλλακτικών οδών για την κάλυψη των αναγκών της εγχώριας ενεργειακής αγοράς σε περιόδους ενεργειακών κρίσεων και η προστασία των καταναλωτών μέσω εφαρμογής μηχανισμών εξομάλυνσης εξωγενών, έκτακτων αποσταθεροποιητικών φαινομένων και τάσεων. Τρίτος στόχος είναι η βιώσιμη και αειφόρος ανάπτυξη του φάσματος του ενεργειακού τομέα, σε όλες του τις μορφές, από την παραγωγή μέχρι την τελική χρήση, μέσα από το πρίσμα της προστασίας της φύσης και της διαφύλαξης του περιβάλλοντος.¹¹⁹

Η στρατηγική για την ικανοποίηση των ενεργειακών αναγκών και την επίλυση του ενεργειακού ζητήματος στην Ελλάδα, επιτυγχάνεται με τη διαμόρφωση του αναγκαίου ρυθμιστικού και νομικού καθεστώτος, το οποίο επικεντρώνεται σήμερα στις παρακάτω γενικές κατευθύνσεις:

Δυνατότητα χρήσης ποικίλων ενεργειακών πόρων.

Κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου στα πλαίσια διεθνών δικτύων.

Αυξημένη εκμετάλλευση ενδογενών ενεργειακών πηγών και αποθεμάτων. Απεξάρτηση από μεμονωμένες εισαγόμενες μορφές ενέργειας υψηλού ρίσκου.

Ανάπτυξη εγκαταστάσεων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και παροχή κινήτρων.

Χρήση και διάδοση καθαρών και αποδοτικών τεχνολογιών που σέβονται το περιβάλλον.

¹¹⁸ Clapper, James, "Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community", Director of National Intelligence, March 12, 2013, σελ. 12. Η εκτίμηση αυτή παρουσιάστηκε στην αρμόδια επιτροπή της Γερουσίας. (Ανακτήθηκε την 10 Αυγούστου 2013, από την ιστοσελίδα <http://www.intelligence.senate.gov/130312/clapper.pdf>)

¹¹⁹ Τα στοιχεία έχουν αντληθεί την 26 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής www.ypeka.gr)

Απελευθέρωση της αγοράς, διεύρυνση της ανταγωνιστικότητας, κατάργηση των μονοπωλίων στις αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου.

Δημιουργία θετικού επενδυτικού κλίματος σε ιδιώτες και επιχειρήσεις στους τομείς παραγωγής και προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας.

Εξοικονόμηση ενέργειας σε βιομηχανία, μεταφορές, κτήρια και κατοικίες.

Θέσπιση εθνικών στόχων για αύξηση της διείσδυσης της παραγόμενης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την μείωση των αερίων θερμοκηπίου και την εξοικονόμηση ενέργειας.¹²⁰

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣΦΑΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΕΕ

Πλέον των απειλών για την ενεργειακή ασφάλεια που αναφέρθηκαν παραπάνω, ιδιαίτερη απειλή για την ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η επικρατούσα αστάθεια στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και οι τεταμένες σχέσεις του Ιράν με τη Δύση. Η «διαρκής επανάσταση», από τις αρχές του 2011, που ανατρέπει κυβερνήσεις στην Αίγυπτο (Μουμπάρακ, Μόρσι) και ο αιματηρότατος εμφύλιος πόλεμος στη Συρία για την ανατροπή του καθεστώτος του Άσαντ, σε συνδυασμό με τις συνεχιζόμενες διαδηλώσεις στην Τουρκία, την εύθραυστη πολιτική κατάσταση στην Τυνησία, Μαρόκο, Μπαχρέιν, Υεμένη, Ιράκ, και τη συγκρουσιακή και αντιδυτική πολιτική του Ιράν, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα σχετικά με την παραγωγή και τη διανομή υδρογονανθράκων από αυτή την περιοχή, γεγονός που επηρεάζει άμεσα την ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Βόρεια Αφρική αν και είναι λιγότερο σημαντική για το παγκόσμιο ενεργειακό σύστημα, συγκρινόμενη με τα λοιπά κράτη της Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου, αποτελεί μια περιοχή η οποία διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης και της Ελλάδας. Αυτό γίνεται εύκολα φανερό, λαμβάνοντας υπόψη ότι το 35% των υδρογονανθράκων που προμηθεύεται η Ευρωπαϊκή Ένωση διακινούνται μέσω της διώρυγας του Σουέζ. Επιπλέον το 14% των εισαγωγών πετρελαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2010 προέρχονταν από την Λιβύη και την Αλγερία, ενώ το 17% του εισαγόμενου φυσικού αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση για το 2010, προέρχονταν από την Αλγερία, την Αίγυπτο και την Λιβύη που αποτελούν, μετά τη Ρωσία, τον δεύτερο μεγαλύτερο προμηθευτή φυσικού αερίου.¹²¹

Όλες οι εξελίξεις που σημειώνονται στην Βόρειο Αφρική και στη Μέση Ανατολή δημιουργούν ένα περιβάλλον ρευστό, όπου επικρατεί η αβεβαιότητα για την κατεύθυνση προς την οποία θα οδηγήσουν. Παρά το γεγονός ότι, όπως πολλοί

¹²⁰ Όπως παραπάνω.

¹²¹ Τσακίρης, Θ., "Το Ενεργειακό Παιχνίδι στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο", Περιοδικό Foreign Affairs (The Hellenic Edition), 27 Ιανουαρίου 2012 (Ανακτήθηκε την 23 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://foreignaffairs.gr>)

υποστηρίζουν, μετά την ολοκλήρωση της αραβικής άνοιξης τελικά θα επικρατήσει στη Μέση Ανατολή η “Δημοκρατική Ειρήνη”,¹²² όπου θα υπάρξει μια περίοδος ομαλότητας, συνεργασίας και οικονομικής ανάπτυξης, αυτή η διαδικασία μετάβασης δεν είναι εξασφαλισμένη και δεν θα είναι σύντομη.

Έτσι στην Αίγυπτο, μετά την ανατροπή του καθεστώτος Μουμπάρακ, ήρθε η σειρά και της κυβέρνησης Μόρσι στις 3 Ιουλίου 2013, μετά από διαδοχικές μαζικές διαδηλώσεις. Αποδεικνύεται λοιπόν, ότι η διαδικασία μετάβασης προς τη δημοκρατία δεν είναι εύκολη και απλή και πάντοτε ενέχει ο κίνδυνος επικράτησης των ακραίων στοιχείων. Η συνεχιζόμενη ρευστή κατάσταση στη χώρα αυτή είναι πιθανό να θέσει σε κίνδυνο την περιφερειακή σταθερότητα στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Επιπρόσθετα, τυχόν επαναπροσέγγιση με το Ιράν και αντιδυτική στροφή της Αιγυπτιακής εξωτερικής πολιτικής θα μπορούσε προκαλέσει την μεταστροφή της αιγυπτιακής ενεργειακής πολιτικής με αρνητικά αποτελέσματα για την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια.

Από την άλλη πλευρά ο εμφύλιος πόλεμος που προκάλεσε την ανατροπή του Καντάφι και την καθεστωτική αλλαγή στη Λιβύη, είχε ως αποτέλεσμα την μείωση της παραγωγής πετρελαίου το 2011 κάτω από το μισό. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι μέχρι το 2010 η Λιβύη ήταν ο τέταρτος μεγαλύτερος εξαγωγός πετρελαίου προς την Ευρωπαϊκή Ένωση (μετά τη Ρωσία, τη Νορβηγία και τη Σαουδική Αραβία), αλλά και από τους πιο ελπιδοφόρους φυσικού αερίου. Το 2010 το 25% των ιταλικών αναγκών σε πετρέλαιο, το 16% των γαλλικών, το 15% των ελληνικών και το 13% των ισπανικών καλύπτονταν από εισαγωγές πετρελαίου από την Λιβύη, ενώ μέσω του υποθαλάσσιου αγωγού Green Stream¹²³ η Ιταλία κάλυπτε με λιβυκό φυσικό αέριο το 12% περίπου των αναγκών της.¹²⁴ Από ενεργειακής πλευράς η ανάκαμψη της Λιβύης ως μεγάλης εξαγωγικής χώρας πετρελαίου και φυσικού αερίου προς την Ευρώπη είναι ζωτικής σημασίας για τη σταθερότητα τόσο του ευρωπαϊκού, όσο και του διεθνούς ενεργειακού συστήματος. Η επανάκαμψη αυτή της Λιβύης στην αγορά πετρελαίου προσλαμβάνει ακόμη μεγαλύτερη σημασία λόγω των επιπρόσθετων ενεργειακών προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά την επιβολή από τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμπάργκο στις εισαγωγές πετρελαίου από το Ιράν. Ιδιαίτερα για την Ελλάδα τα προβλήματα που προκύπτουν από το εμπάργκο είναι ακόμη πιο έντονα αν λάβουμε υπόψη ότι το 65% των ελληνικών εισαγωγών πετρελαίου, πριν την επιβολή του

¹²² Σύμφωνα με τα όσα υποστηρίζει η φιλελεύθερη παράδοση της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων, από τον Κάντ μέχρι και τους σύγχρονους επιστήμονες, οι Δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Michael Doyle ο μοντέρνος φιλελευθερισμός βασίζεται σε δύο κληρονομίες, οι οποίες επηρεάζουν τα κράτη ανεξάρτητα αν αυτά είναι ειρηνιστικά ή ιμπεριαλιστικά. Η πρώτη είναι η ειρήνευση των διεθνών σχέσεων μεταξύ των φιλελεύθερων κρατών. Αυτό γίνεται φανερό από την εξέταση των σχέσεων των φιλελεύθερων κρατών τα τελευταία 200 χρόνια. Έτσι μεταξύ φιλελεύθερων κρατών επικρατεί μια διαρκής ειρήνη με δυνατότητα διάδοσή της σε παγκόσμιο επίπεδο, χωρίς όμως να εξαλείφεται εντελώς η πιθανότητα πολέμου. Η δεύτερη κληρονομιά αφορά στο γεγονός ότι οι σχέσεις των φιλελεύθερων κρατών με άλλα όχι φιλελεύθερα δεν είναι πάντα ειρηνικές και πολλοί τέτοιοι πόλεμοι έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν, αν και οι περισσότεροι ήταν αναγκαστικοί για τις φιλελεύθερες χώρες στα πλαίσια της άμυνάς τους έναντι απειλών και επιθέσεων από άλλες μη φιλελεύθερες. Για περισσότερες λεπτομέρειες μπορεί κανείς να ανατρέξει στο παρακάτω άρθρο: Doyle, Michael, “Liberalism and World Politics”, *The American Political Science Review*, Vol.80, No.4 (Dec., 1986), pp. 1151-1169 από την ιστοσελίδα <http://www.jstor.org/stable/1960861> (accessed 11/02/2010 10:23)

¹²³ Για λεπτομέρειες σχετικά με τον αγωγό Greenstream, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Παράρτημα “Α” της παρούσας εργασίας.

¹²⁴ Όπως υποσημείωση με αριθμό 108.

εμπάργκο, προέρχονται από το Ιράν.¹²⁵ Το θετικό είναι ότι τον Νοέμβριο 2011 η παραγωγή πετρελαίου της Λιβύης έφθασε τα 800.000 βαρέλια ημερησίως φθάνοντας δηλαδή στο μισό της προπολεμικής της παραγωγής, ενώ κατά το 2012 η παραγωγή πετρελαίου της Λιβύης άγγιξε τα επίπεδα του 2010, φθάνοντας το 1,5 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως.¹²⁶

Ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, που μαίνεται για δύο χρόνια περίπου, εκτός από τις τεράστιες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές και τον μεγάλο αριθμό προσφύγων¹²⁷, έχει σημαντική επίπτωση και στους ενεργειακούς πόρους της χώρας. Έτσι η παραγωγική δυναμικότητα της χώρας σε πετρέλαιο, η οποία κατά το έτος 2010 κάλυπτε το 0,4% των παγκοσμίων αναγκών μειώθηκε το έτος 2012 στο 0,2%. Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία της εταιρείας BP, η παραγωγή πετρελαίου κατά το 2012 ανήλθε σε 164.000 βαρέλια ημερησίως σημειώνοντας μείωση κατά 49,9% σε σχέση με το 2011 που παράγονταν 327.000 βαρέλια ημερησίως. Αντίστοιχα, η παραγωγή φυσικού αερίου το 2012 μειώθηκε κατά 13,4% σε σχέση με το 2011, καλύπτοντας το 0,2% των παγκόσμιων αναγκών σε φυσικό αέριο.¹²⁸ Όμως η μείωση της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου δεν άσκησε καμία επίδραση στην παγκόσμια αγοράς ενέργειας, για δύο λόγους. Πρώτον, η παραγωγή της Συρίας καλύπτει πολύ μικρό ποσοστό των παγκόσμιων αναγκών. Δεύτερον, η Συρία δεν διαθέτει, ούτε ελέγχει σημαντικές οδούς μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου. Παρόλα αυτά, το γεγονός ότι ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία μετατρέπεται σε μια περιφερειακή σύγκρουση για τον έλεγχο της Συρίας¹²⁹, σε συνδυασμό με την επικείμενη επίθεση των Ηνωμένων Πολιτειών, θα αυξήσει ακόμη περισσότερο την αστάθεια στην Μέση Ανατολή, με πιθανές αρνητικές επιδράσεις, μεταξύ των άλλων, στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας.

Ένας άλλος τομέας της ενεργειακής ασφάλειας της Ελλάδας, που συνδέεται άμεσα με τα εθνικά της συμφέροντα και ο οποίος είναι πιθανό να επηρεασθεί αρνητικά από τις συντελεσθείσες καθεστωτικές αλλαγές στην Αίγυπτο και τη Λιβύη αφορά στις συμφωνίες για την χάραξη και οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ), μεταξύ Ελλάδας – Αιγύπτου και Ελλάδας – Λιβύης. Λόγω της αβεβαιότητας του τελικού πολιτικού προσανατολισμού των καθεστώτων που θα προκύψουν και θα παγιωθούν στην ηγεσία της Αιγύπτου και της Λιβύης είναι ορατός ο κίνδυνος της αδυναμίας προσέγγισης και επίτευξης συμφωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων των χωρών αυτών και της Ελλάδας για την οριοθέτηση

¹²⁵ Καραγιώργης, Ε., "Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: Τα Αιώνια Συμφέροντα", 9 Ιανουαρίου 2011, ΚΕΜΜΙΣ (Ανακτήθηκε την 26 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα www.cemmis.edu.gr)

¹²⁶ BP Statistical Review of World Energy, June 2013, σελ. 8. (Ανακτήθηκε την 24 Ιουλ 2013, από την ιστοσελίδα http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf)

¹²⁷ Σύμφωνα με εκτιμήσεις οι άνθρωποι που εγκατέλειψαν τις εστίες τους λόγω του εμφυλίου πολέμου ανέρχονται σε 7 εκατομμύρια (μέχρι τον Αύγουστο 2013). Από αυτούς τα 2 εκατομμύρια αναζήτησαν τη σωτηρία στο εξωτερικό, ενώ τα 5 εκατομμύρια έχουν μετακινηθεί εντός της χώρας.

¹²⁸ Όπως παραπάνω, σελ. 8 και 22

¹²⁹ Ρούσσο, Σωτήρης, "Ο Πόλεμος στη Συρία ή ο Πόλεμος για τη Συρία", Κέντρο Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 5 Σεπτεμβρίου 2013 (Ανακτήθηκε την 6 Σεπτεμβρίου 2013 από την ιστοσελίδα http://www.cemmis.edu.gr/files/o_polemos_sth_syria_h_o_polemos_gia_thn_syria.pdf)

της ΑΟΖ σε περίπτωση ανακήρυξής της από την Ελλάδα, παίζοντας έτσι το παιχνίδι της Τουρκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΝΟΨΗ – ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΝΟΨΗ

Στη σύγχρονη εποχή ο ενεργειακός τομέας διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στην παγκόσμια οικονομία, καθόσον επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την πλειονότητα των τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας, ιδιαίτερα στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Βασική προϋπόθεση για τη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη κάθε χώρας αποτελεί η επίτευξη της ενεργειακής ασφάλειας. Η εξασφάλιση της συνεχούς ροής της ενέργειας, στην ποσότητα και στον χρόνο που απαιτείται και σε ικανοποιητικές τιμές, χωρίς την ύπαρξη και την επένδυση άλλων αποσταθεροποιητικών παραγόντων, αποτελεί την βάση για την ανάπτυξη και την ευημερία ενός κράτους.

Η ενέργεια, μέσω της σημαντικής επίδρασης που ασκεί στην οικονομία – κρατική και παγκόσμια – επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την ασκούμενη από τα κράτη εξωτερική πολιτική. Αν λάβουμε υπόψη τον μεγάλο βαθμό εξάρτησης των αναπτυσσόμενων οικονομιών, όπως για παράδειγμα των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από την ενέργεια, εύκολα γίνεται αντιληπτή η μεγάλη γεωπολιτική σημασία των χωρών της ευρύτερης Μέσης Ανατολής. Στην περιοχή αυτή του πλανήτη ευρίσκεται το μεγαλύτερο μέρος των αποδεδειγμένων αποθεμάτων υδρογονανθράκων και επιπλέον αποτελεί τον μεγαλύτερο προμηθευτή ενέργειας για τα αναπτυσσόμενα κράτη. Κατά συνέπεια, στη σύγχρονη εποχή αυτός που ελέγχει την παραγωγή και την ροή των υδρογονανθράκων από τα κράτη παραγωγούς προς τα κράτη καταναλωτές, ελέγχει την παγκόσμια οικονομία. Αυτός άλλωστε είναι και ο πραγματικός λόγος της διακήρυξης του δόγματος Κάρτερ το 1980, σύμφωνα με το οποίο οποιαδήποτε προσπάθεια, από οποιαδήποτε δύναμη να ελέγξει το χώρο του Περσικού Κόλπου θεωρείται ως επίθεση κατά των ζωτικών συμφερόντων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Μέσα στο περιβάλλον της κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας, η οποία ξεκίνησε το 2008, προέκυψε και ένα άλλο σημαντικότατο γεγονός το οποίο επιβάρυνε τα συνέπειες της κρίσης αυτής και έκανε πιο δυσχερή για τα κράτη την αντιμετώπιση και υπέρβασή της. Το σημαντικότατο γεγονός ήταν αυτό που μερικοί αργότερα – καλώς ή κακώς – ονόμασαν “Αραβική Άνοιξη” και αφορά σε ένα τεράστιο και ορμητικό κύμα κοινωνικών εκρήξεων και εξεγέρσεων πληθυσμών ορισμένων αραβικών χωρών, που ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2010 από την Τυνησία και εξαπλώθηκε και σε άλλες αραβικές χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Οι προσπάθειες των λαών που εξεγέρθηκαν για την εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων σε χώρες οι οποίες επί σειρά ετών κυβερνούσαν από απολυταρχικά καθεστώτα, συνεχίζονται μέχρι και σήμερα. Έτσι η περιοχή ευρίσκεται σε μια φάση μετάβασης προς τον εκδημοκρατισμό, μια κατάσταση

ιδιαίτερα ρευστή, όπου επικρατεί η αβεβαιότητα για την τελική έκβαση των προσπαθειών. Αυτή η ρευστή και αβέβαιη κατάσταση επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο από την κρίση των σχέσεων των δυτικών χωρών με το Ιράν, λόγω των πυρηνικών φιλοδοξιών του και ιδιαίτερα την εμφανή εχθρότητα μεταξύ της χώρας αυτής και των Ηνωμένων Πολιτειών που ενέχει τον κίνδυνο ακόμη και της πολεμικής αναμέτρησης μεταξύ των χωρών αυτών.

Αυτό το ρευστό και εκρηκτικό σκηνικό στις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής δημιουργεί προβλήματα για την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υφιστάμενη αστάθεια στην παραγωγή έχει επιπτώσεις στις τιμές τόσο του πετρελαίου όσο και του φυσικού αερίου. Επειδή οι τιμές των υδρογονανθράκων εξαρτώνται από την υπάρχουσα και την αναμενόμενη ζήτηση των προϊόντων αυτών, οι πολιτικές αναταραχές στις χώρες αυτές, οι οποίες έχουν τεράστιο μερίδιο στην παγκόσμια αγορά υδρογονανθράκων, αναμφισβήτητα οδηγεί τις τιμές όλο και πιο ψηλά.

Η άμεση εξάρτηση της ενεργειακής ασφάλειας της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις εξελίξεις στην υπόψη περιοχή γίνεται εύκολα αντιληπτή αν ληφθεί υπόψη ότι κατά το έτος 2010 το 14% των εισαγωγών πετρελαίου των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης προέρχονταν από τη Λιβύη και την Αλγερία, ενώ το 17% των εισαγωγών φυσικού αερίου γίνεται από την Αλγερία, Αίγυπτο και Λιβύη. Επιπρόσθετα, η χώρα μας μέχρι τα μέσα του 2012 ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη ενεργειακά από το Ιράν, από το οποίο κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών της σε πετρέλαιο.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η γεωπολιτική είναι μια έννοια απτή, αλλά και αφηρημένη. Από την άποψη του αφηρημένου, η γεωπολιτική καταδεικνύει την αιτιώδη σχέση μεταξύ της ισχύος ενός κράτους και της γεωγραφικής του θέσης. Από την πλευρά του απτού, η γεωπολιτική είναι δηλωτική της στρατηγικής σημασίας ενός κράτους σε σχέση με τη θάλασσα ή χερσαία ισχύ του και την ύπαρξη (ή έλλειψη) φυσικών ενεργειακών πόρων. Στην εποχή μας η γεωπολιτική της ενέργειας καθορίζει σφαίρες επιρροής και χώρους ζωτικών συμφερόντων.

Αν η παγκόσμια κοινότητα επιμένει να πιστεύει ότι το σχετικά ήρεμο ενεργειακό σκηνικό το οποίο υπήρξε τις δύο τελευταίες δεκαετίες, όσον αφορά τις σχετικά αρμονικές – αν και περιοδικά δριμείες – αλλά όχι λιγότερο περίπλοκες σχέσεις, τότε ίσως γίνει αυτάρεσκη (ικανοποιημένη από τον εαυτό της) και ανίκανη να λάβει σκληρές αποφάσεις σχετικά με τα ενεργειακά θέματα. Τα ορυκτά καύσιμα θα συνεχίσουν να καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό της παγκόσμιας ζήτησης για ενέργεια, τουλάχιστον για αρκετές δεκαετίες ακόμα, μέχρι να ανακαλυφθεί, η να εφευρεθεί κάποιο κατάλληλο καύσιμο για να την αντικατάστασή τους. Ποιος όμως θα μπορούσε να προβλέψει τι θα συμβεί όταν θα στερέψουν τα παγκόσμια αποθέματα; Επιπρόσθετα, νέες απειλές ασφάλειας έχουν εμφανισθεί στον

παγκόσμιο ορίζοντα, οι οποίες θέτουν σοβαρότατα προβλήματα στον εφοδιασμό των κρατών με την απαιτούμενη ενέργεια και αυτές οι απειλές θα πρέπει να αντιμετωπισθούν άμεσα με τη συνεργασία τόσο σε επίπεδο κρατών, όσο και σε επίπεδο οργανισμών και θεσμών, στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας.

Ένα από τα πιο σημαντικά γεωπολιτικά ερωτήματα που απασχολούν τη Δύση και ιδιαίτερα την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το κατά πόσο η Μέση Ανατολή θα είναι στο μέλλον ένας αξιόπιστος εξαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου. Αυτό δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί σε μια περιοχή που έχει σημαδευτεί με πλήθος συγκρούσεων και αναταραχών, με σοβαρά οικονομικά προβλήματα, η οποία βρίσκεται σε αναταραχή και σε μια διαρκή προσπάθεια συμβιβασμού της προοδευτικής δυτικής πολιτικής οπτικής με τη συντηρητική ισλαμική κουλτούρα.

Κάτω από τις υφιστάμενες συνθήκες και το νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής τα τελευταία χρόνια, κυρίως λόγω της Αραβικής Άνοιξης, αλλά και της κρίσης του Ιράν, η Ευρώπη στα πλαίσια της αντιμετώπισης των δυνητικών απειλών της ενεργειακής της ασφάλειας, είναι αναγκαίο να προβεί σε ορισμένες ενέργειες. Έτσι η πρώτη λογική αντίδρασή της στη διαμορφούμενη κατάσταση θα πρέπει να είναι η στροφή της προς άλλους αξιόπιστους εταίρους. Τέτοιοι μπορούν να είναι η Ρωσία και η Νορβηγία οι οποίες κάλυψαν μεγάλο μέρος των ελλείψεων σε φυσικό αέριο λόγω του εμφυλίου πολέμου στη Λιβύη. Έτσι η Ρωσία με μεγάλη ευκολία αντικατέστησε άμεσα τις ποσότητες φυσικού αερίου που προμηθευόταν η Ιταλία από την Λιβύη, αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο ότι είναι ο πιο αξιόπιστος προμηθευτής “έσχατης καταφυγής” της Ευρώπης. Δεύτερο, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να προσπαθήσει να ελαχιστοποιήσει τη διαμετακομιστική εξάρτησή της από άλλα κράτη με την κατασκευή αγωγών που θα ελέγχονται κατά το δυνατό περισσότερο από την ίδια. Τέλος, η πιο σημαντική αντίδραση της Ευρώπης για την αντιμετώπιση των δυνητικών απειλών θα πρέπει να είναι η μέγιστη δυνατή αξιοποίηση των αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου που βρίσκονται στο υπέδαφος των κρατών – μελών της, ώστε να μειωθεί κατά το δυνατόν η ενεργειακή της εξάρτηση από άλλους διεθνείς δρώντες. Σε αυτή την προσπάθεια θα πρέπει να ενταχθεί τόσο η αξιοποίηση των κοιτασμάτων που βρέθηκαν στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και η εντατικοποίηση των προσπαθειών για συστηματικές έρευνες και εξόρυξη των υδρογονανθράκων στον ελληνικό χώρο.

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη οποιουδήποτε κράτους αποτελεί η επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας. Όμως η ενέργεια πέρα από την αυτονόητη αναπτυξιακή της διάσταση έχει αποκτήσει και μια διπλωματική και πολιτική διάσταση. Η ενεργειακή ασφάλεια είναι έντονα συνδεδεμένη με την παραγωγή και με τα δίκτυα διανομής της ενέργειας, δηλαδή με την διπλωματία των αγωγών.

Βασική επιλογή των μικρών κρατών που έχουν αποθέματα υδρογονανθράκων θα πρέπει να είναι η προσέλκυση κεφαλαίων και τεχνογνωσίας

για την εξόρυξη, εκμετάλλευση και μεταφορά αυτών των ενεργειακών πόρων. Στην προσπάθειά τους αυτή τα μικρά κράτη θα πρέπει να ενεργήσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρήσουν ισορροπίες, αποφεύγοντας την μονομερή επιλογή κρατών ή συνασπισμού κρατών με τα οποία θα συνεργασθούν, επιδιώκοντας την εξασφάλιση της συνεργασίας με εταιρείες όσο το δυνατό περισσότερων και διαφορετικών κρατών. Από την άλλη μεριά, τα μικρά κράτη που δεν έχουν αποθέματα υδρογονανθράκων θα πρέπει να επιδιώκουν να συμμετέχουν σε συμμαχίες και συνασπισμούς, μέσω των οποίων θα μπορέσουν να ικανοποιήσουν την ενεργειακή τους ασφάλεια. Στα πλαίσια αυτής της επιλογής θα πρέπει να εφαρμόζουν την αρχή της διαφοροποίησης των πηγών ενεργείας πάντα στα πλαίσια υλοποίησης της πολιτικής του συνασπισμού ή στην περίπτωση έλλειψης τέτοιας ενεργώντας με τρόπο που δεν βλάπτει τα συμφέροντα των μεγάλων παικτών.

Η επικρατούσα ενεργειακή κατάσταση στην Ελλάδα εμφανίζει ορισμένα προβλήματα. Πρώτον την μεγάλη εξάρτηση της χώρας από ενεργειακές εισαγωγές, πράγμα που προκαλεί τεράστια συναλλαγματική εκροή για αγορές πετρελαίου, και φυσικού αερίου και ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή όπου οι τιμές είναι ιδιαίτερα αυξημένες λόγω των εξελίξεων στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, ενώ η δημοσιονομική κατάσταση του κράτους είναι δυσχερής. Δεύτερο, την ενεργειακή εξάρτηση από προμηθευτές που είναι είτε πολιτικά ασταθείς ή ολιγοπωλιακοί, με αποτέλεσμα την εμφάνιση αυξημένων κινδύνων για την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας μας και μάλιστα σε μια εποχή όπου η οικονομία της ευρίσκεται σε βαθιά κρίση.

Προς το παρόν η χώρα μας δεν έχει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης άλλων πηγών ορυκτών καυσίμων εκτός από το λιγνίτη. Άλλωστε οι ποσότητες πετρελαίου που παράγονται από την γεώτρηση του Πρίνου θεωρούνται αμελητέες. Ο λιγνίτης, στο βαθμό που επιτρέπουν τα εναπομείναντα αποθέματα θα συνεχίσει να αποτελεί μια από τις βασικές πηγές για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Τυχόν υπάρχοντα αποθέματα υδρογονανθράκων στον ελληνικό χώρο είναι δυνατό στο μέλλον να αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα προς την κατεύθυνση της ενεργειακής απεξάρτησης της χώρας μας, αλλά και για την άμβλυση των προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας.

Στο πλαίσιο των υφιστάμενων παγκόσμιων και περιφερειακών οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων, που επέφερε η παγκόσμια οικονομική κρίση και η πολιτική κατάσταση στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, καθώς επίσης και η ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην Κυπριακή ΑΟΖ και η πιθανότητα ύπαρξης αποθεμάτων στη χώρα μας, η Ελλάδα θα πρέπει να εξετάσει, μελετήσει και να αναλύσει την υφιστάμενη κατάσταση, ώστε να σχεδιάσει και να εφαρμόσει την κατάλληλη ενεργειακή πολιτική που θα την μετατρέψει σε ένα ενεργειακό κόμβο. Σημαντικό και πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή αποτελεί η κατασκευή του αγωγού TAP (Trans Adriatic Pipeline). Συνεπώς, κρίνεται απαραίτητη η χάραξη μιας μακροπρόθεσμης και ολοκληρωμένης ενιαίας εθνικής στρατηγικής.

Από την άλλη πλευρά η προσπάθεια προς την κατεύθυνση της όσο το δυνατό μεγαλύτερης ενεργειακής απεξάρτησης της χώρας μας είναι αναγκαίο να στραφεί προς την εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που παρέχει στη Ελλάδα η γεωγραφική της θέση με την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Στον τομέα αυτό ο βαθμός αξιοποίησης και εκμετάλλευσης υπολείπεται πολύ του δυνατού και του επιθυμητού. Επιπρόσθετα, λαμβάνοντας υπόψη το δεδομένο ότι η Τουρκία προχωρεί στην κατασκευή εργοστασίων πυρηνικής ενέργειας, αλλά και ότι υπάρχουν σχέδια για κατασκευή νέων εργοστασίων πυρηνικής ενέργειας στα γειτονικά μας Βαλκανικά κράτη και σε συνδυασμό με την πιθανότητα εξάντλησης των παγκόσμιων αποθεμάτων υδρογονανθράκων στο απώτερο μέλλον, θα πρέπει επίσης να εξετασθεί σοβαρά από το ελληνικό πολιτικό σύστημα η έναρξη διαλόγου για ενδεχόμενη παραγωγή ενέργειας από πυρηνική σχάση, ως συμπληρωματικής της ενέργειας που θα προέρχεται από άλλες μορφές ενέργειας, όπως οι ανανεώσιμες.

Παρά τις αισιόδοξες προβλέψεις ότι τελικά οι καθεστωτικές αλλαγές στις χώρες της ευρύτερης Μέσης Ανατολής θα φέρουν την Δημοκρατία, την ειρήνη, την πρόοδο και την ευημερία, είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι στις χώρες που σημειώθηκαν οι πολιτικοί θρίαμβοι της εκδίωξης των προηγούμενων αυταρχικών καθεστώτων, μέχρι στιγμής σημειώθηκαν οικονομικές αποτυχίες με την επικράτηση οικονομικής ύφεσης, την αύξηση της ανεργίας και τη μείωση των ξένων επενδύσεων. Αποτελεί αδήριτη ανάγκη η κατάσταση αυτή να αναστραφεί το δυνατόν ενωρίτερα, διότι σε διαφορετική περίπτωση προβλέπονται αρνητικές εξελίξεις στην πορεία των κρατών αυτών προς τον εκδημοκρατισμό, γεγονός που θα επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην ενεργειακή ασφάλεια της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τυχόν απογοήτευση των προσδοκιών των δοκιμαζομένων, οικονομικά και κοινωνικά λαϊκών αραβικών μαζών, από τα δύο προαναφερθέντα μοντέλα διακυβερνήσεως, σε συνδυασμό με την δημογραφική έκρηξη των λαών αυτών και την παγκόσμια αύξηση των τιμών των υδρογονανθράκων, εκτιμάται ότι θα προκαλέσει μαζικό μεταναστευτικό ρεύμα και μετάβαση στο ακραίο Ισλάμ. Στην περίπτωση αυτή οι δυσμενείς επιπτώσεις για την Ευρώπη και την χώρα μας θα είναι σημαντικές.

Για την Ελλάδα ιδιαίτερη σημασία έχει η διατήρηση και βελτίωση των παραδοσιακά καλών σχέσεων της με τον αραβικό κόσμο. Η χώρα μας θα πρέπει να εκμεταλλευθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις σχέσεις αμοιβαίας φιλίας και εμπιστοσύνης που έχουν καλλιεργηθεί και αναπτυχθεί στο παρελθόν με τις αραβικές χώρες, για να αποκομίσει όσο το δυνατό περισσότερα οφέλη. Εκτός από τις προοπτικές που διανοίγονται σε όλους τους τομείς της συνεργασίας (τουριστικός, κατασκευαστικός, πολιτιστικός, γεωργικός κλπ), υπάρχουν και σημαντικότερες προοπτικές συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα. Για παράδειγμα η δημιουργία αγωγού για τη μεταφορά φυσικού αερίου από την Λιβύη ή ακόμα και την Αίγυπτο προς την Ελλάδα και τις χώρες της Ευρώπης θα αναβαθμίσει όχι μόνο τις σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες αυτές, αλλά θα καταστήσει την χώρα μας την ενεργειακή αλλά και πολιτική γέφυρα της Ευρώπης με τον αραβικό κόσμο.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια των προσπαθειών της για την ενίσχυση της ενεργειακής της ασφάλειας θα πρέπει να προσπαθήσει για την διαφοροποίηση των πηγών εφοδιασμού της σε ενέργεια, από την άποψη της γεωγραφικής προέλευσης των ενεργειακών πόρων αλλά και σε σχέση με τις οδούς διαμετακόμισής τους. Θα πρέπει επίσης να διευκολύνει τη διατήρηση και αναβάθμιση των υφιστάμενων ενεργειακών υποδομών και την ανάπτυξη νέων, αλλά και να μεριμνήσει για την επίτευξη και διατήρηση της πολιτικής σταθερότητας στα κράτη που αποτελούν τους κύριους προμηθευτές της σε ενέργεια.

Η χάραξη της ενεργειακής πολιτικής της Ελλάδας θα πρέπει να βασίζεται σε ορισμένα κριτήρια, επιδιώξεις και ενέργειες. Πρώτον, στην ασφάλεια των ενεργειακών υποδομών της χώρας. Δεύτερο, στη διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών και προμηθευτών. Τρίτο, στη μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο και στην υποκατάστασή του όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό με το φυσικό αέριο. Τέταρτο, τον προσανατολισμό των προσπαθειών προς την κατεύθυνση της έρευνας, ανάπτυξης και χρήσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Πέμπτο, την περεταίρω βελτίωση των σχέσεων της χώρας μας με τις χώρες του αραβικού κόσμου και την ανάπτυξη της συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα με την κατασκευή αγωγού για την μεταφορά φυσικού αερίου από τις αραβικές χώρες της Βορείου Αφρικής προς την Ελλάδα και την Ευρώπη. Τέλος, στην άμεση κήρυξη της ελληνικής Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης, την επίσπευση και συστηματοποίηση των απαιτούμενων ενεργειών για την έρευνα ύπαρξης κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στον ελληνικό χώρο, ώστε να καταστεί δυνατό να επιτευχθεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η ενεργειακή απεξάρτηση της χώρας μας.

Βασική επιδίωξη της χώρας μας θα πρέπει να αποτελεί η ανάδειξή της σε ένα αξιόπιστο ενεργειακό κόμβο για τη μεταφορά των ενεργειακών πρώτων υλών της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής, αλλά και της ευρύτερης περιοχής της Κεντρικής Ασίας προς τις χώρες της Ευρώπης. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να ενταχθεί η προσπάθεια ενίσχυσης του άξονα Ελλάδα – Κύπρος – Ισραήλ, που μεταξύ των λοιπών ανταλλαγμάτων που θα αποκομίσει η χώρα μας θα έχει ως συνέπεια και την μεταφορά των ισραηλινών και κυπριακών υδρογονανθράκων, μέσω της ελληνικής επικράτειας, προς τις λοιπές χώρες της Ευρώπης. Προϋπόθεση όμως για το παραπάνω θα πρέπει να αποτελεί η προσπάθεια, όχι μόνο, της μη διατάραξης, αλλά και της βελτίωσης των σχέσεων της Ελλάδας με τις αραβικές χώρες. Η προσπάθεια προς την κατεύθυνση της κατασκευής αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου από την Βόρειο Αφρική προς την Ευρώπη και της κατασκευής του αγωγού TAP (Trans Adriatic Pipeline)¹³⁰ θα πρέπει επίσης να ενταχθεί στο πλαίσιο της ανάδειξης της χώρας μας σε σημαντικό ενεργειακό κόμβο.

¹³⁰ Για λεπτομέρειες σχετικά με τον αγωγό TAP, ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο Παράρτημα "Α" της παρούσας εργασίας καθώς και στην ιστοσελίδα <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/gr/>

Τέλος θα πρέπει να τεθεί σε κοινωνικό διάλογο η ανάπτυξη από την χώρα μας της δυνατότητας χρησιμοποίησης της πυρηνικής ενέργειας για παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, με φθηνότερο κόστος για τον καταναλωτή, αλλά και λιγότερο κόστος για το περιβάλλον, με την ταυτόχρονη απεξάρτηση από τον λιγνίτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ – ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Στην Ελληνική Γλώσσα

Brzezinski, Z., Η Μεγάλη Σκακιέρα, Μετάφραση Αστερίου Ελένη, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 1998.

Roberts, Paul, Το Τέλος του Πετρελαίου – Η Πτώση της Οικονομίας του Πετρελαίου και η Άνοδος μιας Νέας Ενεργειακής Τάξης, Μετάφραση Πυθαγόρας Μπίκος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2006

Ανδρεσάκης, Π., “Η Γεωπολιτική Διάσταση των Μεταφορικών Δικτύων στα Βαλκάνια. Αναπτυξιακές και Χωροταξικές Πτυχές των Προτεινόμενων Υποδομών”, Εξωτερικά Θέματα, τεύχος 13, Απρίλιος 2004

Γιαννακόπουλος, Β., Αραβική Άνοιξη και Μετανάστευση, Από την ιστοσελίδα www.geostrategy.com

Δελαστίκ, Γ., Αποκάλυψη Τώρα. Ο Δρόμος προς τη Μονοκρατορία, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2001

Ευρυβιάδης, Μ., και Ραγιές, Ι., Ερμηνευτικό Εγχειρίδιο Αγγλικών Όρων Στρατιωτικής Διπλωματίας, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 2000

Καραγιώργη, Ε., Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: Τα Αιώνια Συμφέροντα, 9 Ιανουαρίου 2011, ΚΕΜΜΙΣ

Κονδύλης Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου, Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

Κούτσης, Αλέξανδρος, Μέση Ανατολή: Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική Ανάπτυξη, Τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992

Μάζης Ι., Η Γεωπολιτική της ευρύτερης Μέσης Ανατολής και η Τουρκία, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2008.

Μάζης, Ι., Γεωπολιτική Ανάλυση του Εμπορευματικού Θαλάσσιου Διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου, Έκδοση ΟΡ097.019, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1998

Παπανδρέου, Δ., Σημειώματα για τη Μέση Ανατολή, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005

Παπασωτηρίου, Χ., Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945 - 2002, Εκδόσεις Ποιότητα, 4^η έκδοση, Αθήνα, 2009

Ρούσσος, Σ., Η Κινούμενη Άμμος της Ηγεμονίας, Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2008

Ρούσσος, Σ., Ο Πόλεμος στη Συρία ή ο Πόλεμος για τη Συρία, Κέντρο Μεσογειακών, Μεσανατολικών και Ισλαμικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, 5 Σεπτεμβρίου 2013

Τσακίρης, Θ., “Το Ενεργειακό Παιγνίδι στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο”, Περιοδικό Foreign Affairs (The Hellenic Edition), 27 Ιανουαρίου 2012

Υπουργείο Ανάπτυξης, “Το Ελληνικό Ενεργειακό Σύστημα”, Φεβρουάριος 2009

Φίλης, Κ., Το Παγκόσμιο Πετρελαϊκό Παζλ, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Συντονιστής Κέντρου Ρωσίας & Ευρασίας

Φούσκας, Β., Ζώνες Πολέμου, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2003

Ξενογλωσσα

Austvic, O., “Strategic Gas Reserves and EU Security of Supply”, από το Energy Studies Review, Vol. 12, No 2, The Berkeley Electronic Press, 2004

Blinick, A., Pipeline Diplomacy: Russian Gas and Putin’s Power, The New Atlantis. Washington, D.C., Ethics and Public Policy Center, 2008

BP Statistical Review of World Energy, June 2013

Clapper, James, Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community, Director of National Intelligence, March 12, 2013

Deffeyes, K., Hubbert’s Peak: The Impending World Oil Shortage, Princeton, Princeton University Press, 2001

Dietsch, Marcel, The Next Global Energy Cartel, Forbes

Downs, R., Books That Changed History, City, Signet Classics, 2004

Doyle, Michael, “Liberalism and World Politics”, The American Political Science Review, Vol.80, No.4 (Dec., 1986), pp. 1151-1169

Ebel, R, Geopolitics of the Iranian Nuclear Energy Program, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010

Fradkin, Hillel, The Greater Middle East: The New Geopolitical Environment and its Implications for Obama Administration Policies, Hudson Institute, Washington DC

Gault, J., "The European Union: Energy Security and the Periphery", Occasional Paper Series, No.40, John Gault, SA, Geneva

Glover, P., "Aramco Chief Debunks Peak Oil." Energy Tribune. Houston, Energy Tribune Press, 2008

Grant, R. "Strategic Planning in a Turbulent Environment: Evidence from the Oil Majors." Strategic Management Journal, Vol. 24, No.6, Hoboken, John Wiley & Sons, Inc, 2003

Hahn, P., Crisis and Crossfire: The United States and the Middle East since 1945, Potomacbooks, Inc., Issues in the History of American Foreign Relations.

Hirsch, R., και R. Bezdek, R. Wendling, Peaking of World Oil Production: Impacts, Mitigation & Risk Management, Washington, D.C., Department of Energy Publications, 2005

House of Commons: Transport Committee, "Piracy", Eighth Report of Session 2005 – 06, 6 Ιουλ 2006

Hubbert, M., Nuclear Energy and the Fossil Fuels, San Antonio: American Petroleum Institute, 1956

Jay, A., Dictionary of Political Quotations, Oxford University Press, 2η Έκδοση, New York, 2005

Jervis, R., "Understanding the Bush Doctrine." Political Science Quarterly. (Vol. 118, No.3, Fall, pp. 365-388). Boston , The Academy of Political Science, 2003

Keylor, W., The Twentieth Century World and Beyond, 5th Edition, Oxford University Press. Oxford – New York, 2006

Kuniholm, B., "The Geopolitics of the Caspian Basin." Middle East Journal. (Vol. 54, No. 4, Autumn) Washington, D.C., Middle East Institute, 2000

Levering, Ralph, The Cold War 1945 – 1987, Arlington Heights, 2nd Edition, IL: Harlan Davidson, 1988

Lloyd, B., The End of Oil, Otago, University of Otago, Department of Physics, 2005

Luft, G., Dependence on Middle East Energy and its Impact on Global Security, Institute for the Analysis of Global Security, Ιούνιος 2008

Lynn-Jones, S. and S. Miller, Global Dangers: Changing Dimensions of International Security, Cambridge, MIT Press, 1995

Mackinder, J., Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction, London, Constable and Co. Ltd, 1919

Morse, E. and J. Richard, "The Battle for Energy Dominance.", Foreign Affairs (Vol. 81, No. 2, Mar. - Apr.). Washington, D.C., Council on Foreign Relations, 2002

Mouawad, J., "Oil Innovations Pump New Life into Old Wells.", New York Times. New York: New York Times Company, 2007

Nazemroaya, Mahdi Darius, Plans for Redrawing the Middle East: The Project for a "New Middle East", Global Research, 18 Nov 2006

Rabobank, Economic Research Department, The Arab Spring, Ιούνιος 2011, Από την ιστοσελίδα www.rabobank.com

Rempel, Hilmar, "Geographical Distribution of Oil and Natural Gas Deposits", Pipeline Technology 2006 Conference, Federal Institute of Geosciences and Natural Resources, Germany

Salinger, P., "The United States, the United Nations, and the Gulf War.", Middle East Journal (Vol. 49, No. 4: 595), Washington, D.C., Middle East Institute, 1995

Shea, Jamie, "Energy Security: NATO's Potential Role", NATO Review, Autumn 2006

Slocombe, W., "The Countervailing Strategy.", International Security (Vol. 5, No. 4, Spring, pp. 18-27). Cambridge, MIT Press, 1981

Smith K., Russia-Europe Energy Relations: Implications for U.S. Policy, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies, 2010

Smith, K., Bringing Energy Security to East Central Europe, Washington, D.C., Center for Strategic and International Studies

Tang, J., With the Grain or Against the Grain? Energy Security and Chinese Foreign Policy in the Hu Jinto Era, Washington, D.C., The Brookings Institution, 2006

US National Intelligence Estimate, Iran: Nuclear Intentions and Capabilities, Office of the Director of National Intelligence, November 2007

World Trade Organization, European Union Profile, Οκτώβριος 2011.

World Trade Organization, Greece Profile, Οκτώβριος 2011

World Trade Organization, United States Profile, Οκτώβριος 2011

Yezid Sayich-Avi Shlaim, The Cold War and the Middle East, Oxford, Clarendon Press, 1996

Yergin, D., "Ensuring Energy Security." Foreign Affairs (Vol. 85, No. 2) Washington, D.C., Council on Foreign Relations, 2006

Zweig, D. and J. Bi "China's Global Hunt for Energy" Foreign Affairs (September/October 2005) Washington, D.C., Council on Foreign Relations

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Ελληνικός

Εφημερίδες:

A. Χριστοδουλάκης, , "Το Μεγάλο Ενεργειακό Παιχνίδι του 2003", Το Βήμα, 05 Ιανουαρίου 2003

Διάφορες ειδήσεις και άρθρα από τις εφημερίδες «Καθημερινή», «Το Βήμα», «Τα Νέα», «Μακεδονία», «Καθημερινή»

Περιοδικά:

«Γεωστρατηγική», «Foreign Affairs» (Ελληνική Έκδοση), «Στρατιωτική Επιθεώρηση»

Ξενόγλωσσος

Εφημερίδες:

Thierry Meyssan, "Colonialisme Démocratique-Bush Invente le «Grand Moyen-Orient »", Le Monde Diplomatique, φύλλο 22, Απρ 2004.

Διάφορα άρθρα και ειδήσεις από τις εφημερίδες «Le Monde», «Economist», «Guardian», «Washington Post»

Περιοδικά:

«Foreign Affairs», «Journal of International Affairs», «Middle Eastern Studies», «Armed Forces Journal»

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

<http://digitalcommons.mcmaster.ca>

http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/en0024_en.htm

<http://foreignaffairs.gr>

<http://history.state.gov/milestones/1953-1960/EisenhowerDoctrine>

http://iags.org/luft_dependence_on_middle_east_energy.pdf

http://pipelinesinternational.com/news/trans-mediterranean_pipeline/009342/

<http://stat.wto.org/CountryProfiles>

http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf

http://www.cemmis.edu.gr/files/o_polemos_sth_syria_h_o_polemos_gia_thn_syria.pdf

<http://www.cres.gr/kape/publications/download.htm>

http://www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Reports%20and%20Pubs/20071203_release.pdf

<http://www.eliamep.gr>

<http://www.forbes.com/2009/12/10/natural-gas-exporting-trade-opinions-contributors-marcel-dietsch.html?sp=true>

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/balfour.asp>

<http://www.g8.utoronto.ca/summit/2006stpetersburg/energy.html>

http://www.iea.org/index_info.asp?id=2397

<http://www.intelligence.senate.gov/130312/clapper.pdf>

<http://www.jstor.org/stable/1960861>

<http://www.mod.mil.gr>

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/english/special1.html>

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmtran/cmtran.htm>

<http://www.trans-adriatic-pipeline.com/gr/>

<http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm>

<http://www.unhcr.gr/ypati-armosteia-toy-oie-gia-toys-prosfyges.html>

http://stat.wto.org/CountryProfiles/US_e.htm

www.axortagos.gr/araviki-anoiksi-efere-xeimona-stis-oikonomies-trion-xoron.html

www.bp.com/statisticalreview

www.cie.org.cy/sxoliko.html#

www.geostrategy.com

www.gecf.org

www.hudson.org

www.iacenter.org

www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9

www.kathimerini.gr

www.pipeline-conference.com

www.rabobank.com

www.ypeka.gr

www.idis.gr/GR/index_gr.htm

www.stratfor.com

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

ΟΔΟΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ

ΟΔΟΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ¹³¹

Οι χώρες που παράγουν τους υδρογονάνθρακες καταναλώνουν ένα πολύ μικρό μέρος της παραγόμενης ενέργειας. Το πετρέλαιο και φυσικό αέριο που παράγεται στις χώρες αυτές διατίθεται στις διεθνείς αγορές. Επειδή πολλά από τα πετρελαιοπαραγωγά κράτη δεν έχουν άμεση πρόσβαση στη θάλασσα, μεγάλο τμήμα των παραγομένων υδρογονανθράκων μεταφέρεται από τις περιοχές άντλησης προς τις καταναλώτριες χώρες μέσω κατάλληλων αγωγών. Οι βασικές οδοί¹³² για τη μεταφορά του πετρελαίου είναι οι εξής:

Η οδός Ρωσίας-Αιγαίου (Αδριατικής)

Με την οδό αυτή, το πετρέλαιο αρχικά μεταφέρεται στο ρωσικό λιμάνι Νοβόροσισκ στη Μαύρη Θάλασσα (αγωγοί Μπακού-Νοβόροσισκ και Τενγκίζ-Νοβόροσισκ) και έπειτα μεταφέρεται στη Δύση μέσω του Αιγαίου Πελάγους ή σύμφωνα με ένα σενάριο, της Αδριατικής Θάλασσας (δια θαλάσσης μέσω των Στενών και μέσω των αγωγών Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολης ή Μπουργκάς-Αυλώνας). Η οδός αυτή υποστηρίζεται από τη Ρωσία. Ο αγωγός Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) – Νοβόροσισκ (Ρωσία) λειτουργεί από το 1997 με δυνατότητα μεταφοράς 300.000 bpd και έχει μήκος περίπου 870 χλμ. Αντίστοιχα, ο αγωγός Τενκίζ (Καζακστάν) – Νοβόροσισκ λειτουργεί από τον Ιούνιο 2001 και είναι ουσιαστικά πρώτος, από πλευράς δυναμικότητας, αγωγός για τα πετρέλαια της

Κασπίας, με δυνατότητα μεταφοράς 1.340.000bpd και έχει μήκος 930 μίλια. Ο αγωγός Μπουργκάς (Βουλγαρία) – Αλεξανδρούπολη (Ελλάδα) σχεδιάσθηκε να έχει μήκος 280 χλμ και δυνατότητα μεταφοράς 35 ως 50 εκατομμύρια τόνων πετρελαίου

¹³¹ Βλέπε σχετικούς χάρτες του Παραρτήματος “Γ”

¹³² Αθανάσιος Πλατιάς - Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, "Γεωπολιτική των πετρελαίων του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας και επιπτώσεις για την Ελλάδα". Για μια πρόσφατη και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα ανάλυση βλ. "Analysis of Various Pipeline Proposals", <http://www.stratfor.com/CIS/commentary/c0001260142.htm>.

ετησίως¹³³. Όμως το Δεκέμβριου 2011 η Βουλγαρική Κυβέρνηση ανακοίνωσε την οριστική της αποχώρηση από το έργο και πρότεινε σε Ελλάδα και Ρωσία τη λύση της σύμβασης. Ο αγωγός (AMBO) Μπουργκάς (Βουλγαρία) – Δυρράχιο (Αλβανία) θα έχει μεταφορική δυνατότητα 750.000bpd με δυνατότητα επέκτασης στα 1.000.000bpd και μήκος 550 μίλια. Ο αγωγός αυτός έχει το πλεονέκτημα ότι παρακάμπτει τα Στενά του Βοσπόρου, όπου η Τουρκία έχει θέσει τον περιορισμό των 150.000 τόνων επικαλούμενη λόγους περιβαλλοντικών κινδύνων, ενώ στην πραγματικότητα χρησιμοποιεί αυτό το επιχείρημα για να αυξήσει τη διαπραγματευτική της ικανότητα και να προωθηθούν λύσεις που την συμφέρουν¹³⁴. Ο στρατηγικός έλεγχος του αγωγού από τις ΗΠΑ εξασφαλίζει την αποδυνάμωση του ρόλου και της επιρροής της ΕΕ (κυρίως της Γερμανίας και της Γαλλίας) και τον αποκλεισμό της Ρωσίας από τα βαλκάνια και κατ' επέκταση, από τις θερμές θάλασσες. Επίσης ο AMBO από πλευράς εξόδων φαίνεται να συνιστά την καλύτερη επιλογή, μεταξύ των πολλαπλών αγωγών που προωθούνται από τις ΗΠΑ καθώς κοστίζει λιγότερο, είναι σύντομος και διασχίζει μια ασφαλή περιοχή πλην όμως ανταγωνίζεται τον αγωγό Μπακού-Τσεϊχάν, που υποστηρίζεται επίσης από τις ΗΠΑ και κατά συνέπεια περιορίζει τη δυνατότητα της Τουρκίας να αναδειχθεί σε σημαντικό περιφερειακό παράγοντα. Επιπλέον, ο αγωγός περνάει από τον 8ο διάδρομο (Corridor 8)¹³⁵, τον έναν από τους έξι πανευρωπαϊκούς διαδρόμους μεταφορών, που προσδιορίστηκαν στις πανευρωπαϊκές διασκέψεις των υπουργών Μεταφορών του ΟΟΣΑ και που περνούν μέσα από τη Βαλκανική καθιστώντας την κομβικό σημείο σύνδεσης Ανατολής -Δύσης¹³⁶. Αυτός ο Άξονας Ανατολής - Δύσης αποτελεί στρατηγικό δρόμο για το παγκόσμιο εμπόριο καθώς μέσω αυτού θα μεταφέρονται τα ενεργειακά αποθέματα της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας στη Δύση. Αποτελεί ανταγωνιστικό σχέδιο του αγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη.

¹³³ Η αρχική χωρητικότητα του αγωγού θα ανέρχεται στους 35 εκατ. τόνους ετησίως, με δυνατότητα περαιτέρω επέκτασης στα 50 εκατ. τόνους. Η κατασκευή του αγωγού αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί στα τέλη του 2011. Ο αγωγός αυτός θα κοστίσει περί το 1 δισ. ευρώ, θα έχει μήκος 276 χλμ. και θα συνδέει το βουλγαρικό λιμάνι του Μπουργκάς στη Μαύρη Θάλασσα με το ελληνικό της Αλεξανδρούπολης στο Αιγαίο εξασφαλίζοντας μια σημαντική θέση στον παγκόσμιο ενεργειακό χάρτη σε Ελλάδα και Βουλγαρία. (Μ. Λ. Μυριάνθης, «Η Θράκη ως ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο :Προβλήματα και προοπτικές» Εκδ. Ινστιτούτο Διεθνών και Οικονομικών Σχέσεων, τομ. 4, τευχ. 1., Ιουν. 1998)

¹³⁴ Μάζης, Ι.Θ., «Γεωπολιτική Ανάλυση του Εμπορευματοικού Θαλάσσιου Διαύλου Δαρδανελίων-Αιγαίου», Έκδοση ΟΡ097.019, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1998, σ. 11. (Ανακτήθηκε την 18 Φεβρουαρίου 2013 από την ιστοσελίδα <http://www.eliamep.gr/en/security-regional-developments/geopolitiki-analisi-tou-emporevmatikou-thalassiou-djavalou-dardanelion-egeou/>)

¹³⁵ Μετά την κρίση στο Κοσσυφοπέδιο και τη συνακόλουθη υπογραφή του συμφώνου σταθερότητας στα Βαλκάνια, τον Ιούνιο του 1999, ο διάδρομος VIII περιλήφθη στα προγράμματα άμεσης προτεραιότητας (Quick Start Programs), την εκπόνηση και χρηματοδότηση των οποίων έχει αναλάβει η παγκόσμια τράπεζα από κοινού με την ευρωπαϊκή τράπεζα επενδύσεων και σε συνεργασία με άλλους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς κυβερνήσεις και ιδιώτες. Το πρόγραμμα κατασκευής διαδρόμων (Corridors) καταρτίστηκε από την ΕΕ ήδη από τις αρχές του 1990 με σκοπό την προώθηση της οικονομικής και γεωγραφικής συσσωμάτωσης της Ανατολικής Ευρώπης με τις αγορές της Δυτικής Ευρώπης. Πρακτικά όλοι αυτοί οι στρατηγικής σημασίας άξονες καταλήγουν στην «καρδιά» της Ευρώπης δηλ. στη Γερμανία, όπου δικτυώνονται πυκνά. Στη συνέχεια, το 1997 η ευρωπαϊκή επιτροπή συνέστησε την πρωτοβουλία ΤΙΝΑ (Transport, Infrastructure Needs Assessment), με σκοπό το σχεδιασμό της επέκτασης των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών στις επικράτειες των νεοεισερχομένων ή υπό ένταξη χωρών στην ΕΕ. Στο δίκτυο περιλαμβάνονται ένα σύνολο διαφορετικών μέσων επικοινωνίας με τις χώρες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης : 18.683 χλμ. οδικών αξόνων, 20294 χλμ. σιδηροδρομικών γραμμών, 20 θαλασσίων λιμένων, 58 ποταμίων εγκαταστάσεων ελλιμενισμού, 4052 χλμ. ποταμίων διαδρόμων και ένας μεγάλος αριθμός αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, που με τη λειτουργία τους θα προωθήσουν τις επενδύσεις στην Ανατολή και από εκεί τη ροή ακατέργαστων πρώτων υλών και άλλων προϊόντων στις αγορές της Δύσης. Οι ΗΠΑ δεν κρύβουν την επιθυμία τους για τον στρατηγικό έλεγχο των βαλκανικών αξόνων και, κυρίως, των αξόνων VIII και X, με σκοπό να αποκλείσουν τη Σερβία και τη Ρωσία από τα Νότια Βαλκάνια, αλλά και να θέσουν υπό έλεγχο τη γερμανική διείσδυση στα Βαλκάνια. (Michael Collon, "Caspian Sea's Oil Reserves", από την ιστοσελίδα www.iacenter.org)

¹³⁶ Ανδρεσάκης, Παναγιώτης, «Η Γεωπολιτική Διάσταση των Μεταφορικών Δικτύων στα Βαλκάνια. Αναπτυξιακές και Χωροταξικές Πτυχές των Προτεινόμενων Υποδομών», Εξωτερικά Θέματα, τεύχ.13, Απρίλιος 2004, σ.118.

Η οδός Γεωργίας-Αιγαίου

Στην περίπτωση αυτή το πετρέλαιο μεταφέρεται στο γεωργιανό λιμάνι Σούπσα στη Μαύρη Θάλασσα (αγωγός Μπακού-Σούπσα) και στη συνέχεια ακολουθείται το ίδιο δρομολόγιο με της προηγούμενης οδού. Η οδός αυτή παρακάμπτει τελείως τη Ρωσία. Ο αγωγός Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) – Σούπσα (Γεωργία) βρίσκεται σε λειτουργία από το 1999, έχει δυνατότητα μεταφοράς 100.000bpd να δυνατότητα εξαπλασιασμού της μεταφορικής δυνατότητας και έχει μήκος 550 χλμ.

Η οδός Καυκάσου-Τουρκίας

Η οδός αυτή υποστηρίζεται από Τουρκία-ΗΠΑ και συνδέει την πρωτεύουσα του Αζερμπαϊτζάν Μπακού με το τουρκικό λιμάνι Τσεϊχάν στην Ανατολική Μεσόγειο. Από τις πλέον αντιοικονομικές επιλογές (λόγω του γεγονότος ότι διέρχεται μέσα από ασταθείς και επικίνδυνες περιοχές), υποστηρίζεται όμως για πολιτικούς λόγους (παράκαμψη Ρωσίας, ενίσχυση Τουρκίας-Γεωργίας-Αζερμπαϊτζάν). Ο αγωγός Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) – Τιφλίδα (Γεωργία) – Τσεϊχάν (Τουρκία) έχει δυνατότητα μεταφοράς 1.000.000bpd, έχει μήκος 1.100 μίλια και εγκαινιάσθηκε το 2006.

Η Ιρανική οδός

Η σύνδεση της περιοχής με το ανεπτυγμένο ιρανικό δίκτυο αγωγών και η εν συνεχεία μεταφορά του πετρελαίου στις ασιατικές αγορές είναι η οικονομικότερη οδός, τουλάχιστον για τα πετρέλαια της νότιας Κασπίας. Υπάρχουν σχέδια για κατασκευή ορισμένων αγωγών, που όμως είναι αμφίβολα αν θα υλοποιηθούν (αγωγοί Μπακού-Νέκα, Μπακού-Ταυρίδα, Αγκλού-Τουρκμένμπασι-Νέκα-Τεχεράνη). Η κατασκευή του αγωγού Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) – Νέκα (Ιράν) προτάθηκε από το Ιράν στο Αζερμπαϊτζάν, με σχεδιαζόμενη δυνατότητα μεταφοράς 300.000bpd και μήκος 350 χλμ. Το κόστος θα αναλάβει το Ιράν που επιθυμεί την κατασκευή του ως εναλλακτική λύση από αυτή του αγωγού Μπακού – Τσεϊχάν. Ο αγωγός Μπακού – Ταυρίδα (Ιράν) έχει προταθεί από την εταιρεία TotalFinaElf και θα συνδεθεί με το εσωτερικό δίκτυο των αγωγών του Ιράν με κατάληξη τον Περσικό Κόλπο. Ο αγωγός Αγκλού-Τουρκμένμπασι (Τουρκμενιστάν) – Νέκα (Ιράν) – Τεχεράνη (Ιράν) αν και χαμηλού σχετικά κόστους δεν φαίνεται να υλοποιείται, ενώ το τμήμα του που βρίσκεται εντός του Ιράν (Νέκα – Τεχεράνη) βρίσκεται σε στάδιο κατασκευής. Τα σχέδια για την Ιρανική οδό προσκρούουν στις προβληματικές σχέσεις του Ιράν με τη Δύση και κυρίως με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η οδός Καζακστάν-Κίνας

Η μεταφορά πετρελαίου από το Καζακστάν στη βορειοδυτική Κίνα (αγωγός Ακτιουμπίνσκ - Ξινκιάνγκ) έχει τεράστιο κόστος (3,5 δισεκατομμύρια δολάρια) και πληθώρα τεχνικών δυσκολιών. Παρόλα αυτά, εξακολουθεί να υφίσταται ως μακροπρόθεσμη κινεζική επιλογή.

Η οδός Ρωσίας (Ουκρανίας)-Κεντρικής Ευρώπης

Η οδός αυτή παρουσιάζει ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον. Ο ρωσικός της κλάδος προβλέπει την αναβάθμιση της ήδη υπάρχουσας σύνδεσης των πετρελαιοπηγών του Καζακστάν με το ρωσικό δίκτυο πετρελαιοαγωγών που συνδέουν τη Σιβηρία με την Κεντρική Ευρώπη (αγωγός Ατιράου - Σαμάρα). Ο αγωγός Ατιράου (Καζακστάν) – Σαμάρα (Ρωσία) έχει δυνατότητα 300.000bpd και μήκος 700 μίλια και αποτελεί το μόνο εξαγωγικό δρόμο του Καζακστάν προς την Ευρώπη. Ο ουκρανικός κλάδος, προβλέπει μεταφορά του πετρελαίου δια θαλάσσης από την Υπερκαυκασία στην Οδησσό και μετέπειτα μεταφορά του στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη (αγωγός Οδησσού - Μπρόντου και μελλοντικά Μπρόντου - Γκντανσκ). Ο ουκρανικός κλάδος της διόδου αυτής εκτός από μειωμένο κόστος παρέχει στη Δύση τα πολιτικά πλεονεκτήματα της παράκαμψης της Ρωσίας και της ενίσχυσης της Ουκρανίας.

ΑΓΩΓΟΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ¹³⁷

Το μεγαλύτερο μέρος των ποσοτήτων φυσικού αερίου που χρησιμοποιείται από την Ευρώπη, προέρχεται από τη Ρωσία¹³⁸. Οι ενεργειακοί αγωγοί φυσικού αερίου είναι οι εξής:

NORTH STREAM (Βόρειος Αγωγός)

Αποσκοπεί στη μεταφορά Φ/Α από τη Ρωσία μέσω Βαλτικής Θάλασσας προς τη Γερμανία. Ο αγωγός παρακάμπτει την Ουκρανία, που σήμερα είναι το διαμετακομιστικό κέντρο φυσικού αερίου προς Ευρώπη. Η στέρση αυτού του πλεονεκτήματος αποκαθίσταται εάν υιοθετηθεί άλλος αγωγός φυσικού αερίου - Γουάιτ Στρημ (White Stream) – υποθαλάσσια, μέσω Ευξείνου Πόντου, από Γεωργία προς Ουκρανία. Υφίστανται και εμπόδια από τις περιβαλλοντικές ανησυχίες των Βαλτικών χωρών για επιβάρυνση του ήδη βεβαρημένου υποθαλασσίου χώρου από τα συντρίμια πολεμικού υλικού από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Βαλτική Θάλασσα.

¹³⁷ Βλέπε σχετικούς χάρτες του Παραρτήματος "Γ"

¹³⁸ Τα κυριότερα αποθέματα βρίσκονται στο Τουρκμενιστάν. Το 80% του ρωσικού Φ/Α διοχετεύεται μέσω αγωγών από την Ουκρανία και το υπόλοιπο από τις λοιπές χώρες της Αν. Ευρώπης.

SOUTH STREAM (Νότιος Αγωγός)

Ο αγωγός **SOUTH STREAM**¹³⁹ μήκους 3600 χιλ , θα τροφοδοτεί με **φυσικό αέριο** την Ευρώπη, κυρίως την Ελλάδα και την Ιταλία, περνώντας από την Μαύρη Θάλασσα και τα Βαλκάνια επιτρέποντας στην Ρωσία να παρακάμψει την Ουκρανία. Η κατασκευή του έργου **αναμένεται να περατωθεί το 2015** και θα μεταφέρει 31-62 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

Πρωθείται από διεθνή κοινοπραξία εταιρειών με σημαντικότερες τη ρωσική εταιρεία GAZPROM και την Ιταλική ENI, με **έναρξη κατασκευής στο τέλος 2012**. Ήδη έχουν υπογραφεί οι σχετικές συμφωνίες μεταξύ Ρωσίας και Ιταλίας, Γαλλίας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Ελλάδας, Σλοβενίας,

Αυστρίας, Τουρκίας και Κροατίας, ενώ ενδιαφέρον για συμμετοχή έχουν εκφράσει ΠΓΔΜ, Μαυροβούνιο και Αλβανία. Στρατηγική σημασία για το υπόψη σχέδιο έχει η Βουλγαρία, στην οποία ο αγωγός διακλαδώνεται προς Νότια και Κεντρική Ευρώπη.

Η **πιθανότητα υλοποίησης** του South Stream εκτιμάται ως **αυξημένη** τόσο διότι έχουν υπογραφεί οι σχετικές συμφωνίες με όλες τις χώρες διελεύσεως αλλά και διότι η Ρωσία έχει εγγυηθεί την ύπαρξη διαθέσιμων ποσοτήτων φυσικού αερίου για την τροφοδοσία του αγωγού, ενώ έχει υποβάλλει προσφορά για τη δέσμευση επιπρόσθετων ποσοτήτων από το Αζερμπαϊτζάν (τα οποία επιδιώκει να δεσμεύσει και η κοινοπραξία του Nabucco). Οι σχετικές αποφάσεις αναμένονται περί το τέλος Μαρ 2012.

NABUCCO (Ναμπούκο)

Το πρόγραμμα του **αγωγού φυσικού αερίου NABUCCO** υποστηρίζεται από την ΕΕ και τις ΗΠΑ, ενώ για την τροφοδοσία του αγωγού γίνεται προσπάθεια για τη δέσμευση Αζερικών κοιτασμάτων, τα οποία δεν έχουν ακόμα εξασφαλιστεί. Στο πρόγραμμα συμμετέχουν Τουρκία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Αυστρία και Γερμανία, ενώ στο σχεδιασμό για τις χώρες από τις οποίες θα διέλθει ο αγωγός, δεν περιλαμβάνεται σε πρώτη φάση η Ελλάδα. Στοχεύει στη μεταφορά αερίου της Κασπίας και της Μ. Ανατολής από την Τουρκία στην Αυστρία, μέσω Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ουγγαρίας, Από τα 3300χιλ του αγωγού τα 2000χιλ θα βρίσκονται στην Τουρκία. Η κατασκευή του έργου **αναμένεται να περατωθεί το 2015**, ενώ το κόστος υπολογίζεται να ανέλθει σε 7,9 δις ευρώ και θα μεταφέρει 31 δις κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

¹³⁹ Εφημερίδα Καθημερινή της 29 Δεκεμβρίου 2011

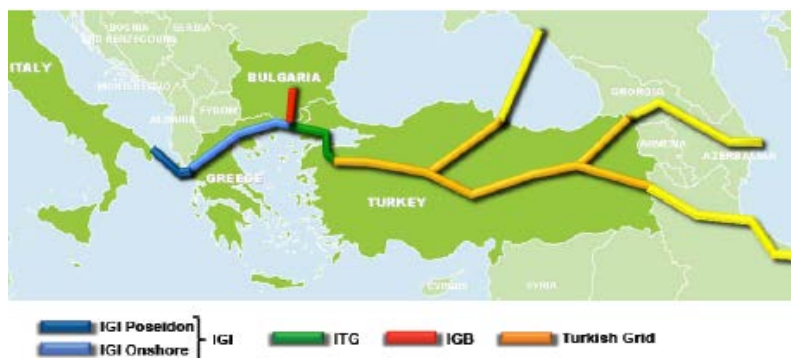
Έχει μειωμένες πιθανότητες υλοποίησης καθώς σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου, που θα μπορούσαν δυνητικά να χρησιμοποιηθούν για την τροφοδοσία του, δεσμεύθηκαν για την τροφοδοσία του αγωγού

TRANSANATOLIA (Τούρκο-γεωργιανά σύνορα – Τούρκο-βουλγαρικά σύνορα). Πιθανότερη εκδοχή είναι η συγχώνευση του NABUCCO με κάποιο άλλο ανταγωνιστικό σχέδιο.

TRANS ANADOLY¹⁴⁰

Την 26 Δεκεμβρίου 2011 υπογράφηκε η σχετική συμφωνία μεταξύ των Πρωθυπουργών της Τουρκίας και του Αζερμπαϊτζάν για την κατασκευή του αγωγού αυτού. Προβλέπεται να έχει δυνατότητα μεταφοράς 16 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα Shah-Deniz I και II του Αζερμπαϊτζάν δια μέσου της Τουρκίας προς την Νοτιοανατολική Ευρώπη και θα περατωθεί μέχρι το 2017.

Αγωγός Τουρκίας - Ελλάδας - Ιταλίας ή ITGI (Inter-connector Turkey Greece Italy)

Αποσκοπεί στην μεταφορά φυσικού αερίου από τα κοιτάσματα του Καυκάσου και της Κασπίας προς Τουρκία - Ελλάδα - Ιταλία και εκείθεν, προς Νότια Ευρώπη. Ένας αγωγός κόστους 300

εκατομμυρίων δολαρίων, θα ενώνει την Κομοτηνή με το Karakabey, κοντά στην Bursa, μεταφέροντας φυσικό αέριο και από το Ιράν. Από την Ελλάδα θα υπάρχουν δύο κλάδοι αγωγών που θα τροφοδοτούν τα Βαλκάνια και την Ιταλία. Ο πρώτος μήκους 600 χιλ ξεκινώντας από την Κομοτηνή και αφού θα διασχίζει την Δ. Μακεδονία και την Ήπειρο θα καταλήγει στην Ηγουμενίτσα. Από εκεί μέσω υποθαλάσσιου αγωγού 200χιλ θα τροφοδοτείται η Ιταλία. Ο δεύτερος από την Μακεδονία θα διέρχεται από τα Σκόπια, την Σερβία - Μαυροβούνιο, Βοσνία, Κροατία και θα καταλήγει στην Σλοβενία και από εκεί θα οδεύει προς Κεντρική

¹⁴⁰ Εφημερίδα Καθημερινή της 29 Δεκεμβρίου 2011

Ευρώπη.

Η κατασκευή του έργου **αναμένεται να περατωθεί το 2015**, με την ολοκλήρωσή του ο αγωγός θα έχει μήκος 2500 χλμ ενώ το κόστος υπολογίζεται να ανέλθει σε 1,1-1,5 δις ευρώ και θα μεταφέρει 12 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

TAP (Trans Adriatic Pipeline)

Η κατασκευή του αγωγού αυτού αποφασίσθηκε μετά από συμφωνία της ελβετικής EGL Γκρουπ και της Statoil. Ο αγωγός σχεδιάζεται να περάσει από την Ελλάδα και Αλβανία και μέσω Αδριατικής να καταλήγει στο Ιταλικό λιμάνι του Λέτσε. Η τροφοδοσία του αγωγού θα γίνεται από το κοίτασμα του Σαχ Ντενίζ, όπου είναι μέτοχος η Statoil η οποία μαζί με την Βρετανική BP ελέγχουν το 51% του κοιτάσματος του Σαχ Ντενίζ, αλλά και από το Ιράν. Η κατασκευή του έργου αναμένεται να περατωθεί το 2015, ενώ το κόστος υπολογίζεται να ανέλθει σε 1,5 δις ευρώ και θα μεταφέρει 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου. Ο αγωγός αυτός έχει πολύ υψηλό πολιτικό ρίσκο λόγω του Ναγκόρνο Καραμπάχ, των Γεωργιανών εθνοτικών συρράξεων και Αμερικανο-Ιρανικών σχέσεων.

Είναι σχέδιο ευθέως ανταγωνιστικό με τον ITGI, που διαφοροποιείται μόνο στο ότι ο υποθαλάσσιος αγωγός προς την Ιταλία κατασκευάζεται αντί για την Ελλάδα στην Αλβανία, δίδοντας προφανή στρατηγικά και

οικονομικά οφέλη στη γειτονική χώρα, σε βάρος των αντίστοιχων ελληνικών.

BLUE STREAM

Είναι υποθαλάσσιος αγωγός στην Μαύρη Θάλασσα και συνδέει το Τουάπσε της Ρωσίας με την Σαμψούντα της Τουρκίας. Λειτουργεί από το 2003. Υπάρχει σχεδιασμός για επέκτασή του μέχρι το Ισραήλ.

Αγωγός KORPETZHE - KURT KYI

Συνδέει το Τουρκμενιστάν με το Ιράν. Έχει τεθεί σε λειτουργία από το 1997. Με σιωπηρά συμφωνία των Αμερικανών προωθείται η μεταφορά του Τουρκμενικού φυσικού αερίου μέσω Ταυρίδας (Ιράν) προς το Έκαρεμ (Τουρκία).

TRANS - CASPIAN GAS PIPELINE (TCGP)

Είναι δύο υποθαλάσσιοι αγωγοί των οποίων οι εργασίες έχουν σταματήσει λόγω του προβλήματος διευθέτησης του νομικού καθεστώτος της Κασπίας και των αντιρρήσεων της Ρωσίας. Αυτοί προβλέπεται να συνδέουν ο μιν πρώτος το

Τουρκμενιστάν με το Αζερμπαϊτζάν και στην συνέχεια την Τιφλίδα και θα καταλήγει στο Ερζερούμ μήκους 1660 χλμ. και ο δεύτερος το Καζακστάν με το Μπακού και στη συνέχεια θα έχει την ίδια οδευση με τον πρώτο.

CENTRAL ASIA - CENTER PIPELINE

Ο αγωγός αυτός βρίσκεται σε λειτουργία από το 1997. Συνδέει το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν δια μέσου του Καζακστάν και καταλήγει στο Σαρατώφ της Ρωσίας, όπου στην συνέχεια συνδέεται με το εσωτερικό ρωσικό δίκτυο διανομής και οδεύει για την Ευρώπη.

CENTGAS

Είναι αγωγός της Κεντρικής Ασίας μήκους 1440 χλμ που πρόκειται να συνδέει το Τουρκμενιστάν, Αφγανιστάν και θα καταλήγει στο Μουλ Τάν του Πακιστάν. Μέσα στα σχέδια είναι μετά την κατασκευή το αγωγού, η σύνδεση να επεκταθεί μέχρι την Ινδία (άλλα 640 χλμ περίπου).

MAGHREB – EUROPE GAS (MEG)

Ο αγωγός αυτός έχει μήκος 1.450 χλμ και συνδέει το γιγαντιαίο πεδίο εξόρυξης Hassi R'mel στη Βόρεια Αλγερία με την Κόρντοβα της Ισπανίας, μέσω του Μαρόκου, διασχίζοντας υποθαλάσσια το στενό του Γιβραλτάρ. Στη συνέχεια ο αγωγός αυτός συνδέεται με τα δίκτυα φυσικού αερίου της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Μπήκε σε

λειτουργία το Νοέμβριο 1996 και έχει ετήσια δυναμικότητα 8,6 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα.

TRANS-MEDITERRANEAN (TransMed)¹⁴¹

Ο αγωγός αυτός συνδέει την Αλγερία με τη Σικελία, μέσω Τυνησίας και καταλήγει στην Ιταλία. Ξεκινάει από την Αλγερινή περιοχή εξόρυξης Hassi R'mel. Μια επέκτασή του τροφοδοτεί με αλγερινό αέριο τη Σλοβενία. Κατασκευάσθηκε σε δύο φάσεις (1978-1983 και 1991-1994). Η σημερινή δυναμικότητά του είναι 24

¹⁴¹ Στοιχεία έχουν ληφθεί την 14 Μαρτίου 2012 από την ιστοσελίδα http://pipelinesinternational.com/news/trans-mediterranean_pipeline/009342/

δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου.

MEDGAZ

Πρόκειται για αγωγό που ανήκει σε κοινοπραξία επτά εταιρειών (CEPSA, Endesa, BP, Gaz de France, Iberdrola, Total, Sonatrach). Ο αγωγός ξεκινά από την περιοχή Hassi R'mel και συνδέει την Αλγερία (λιμάνι Beni Saf) με υποθαλάσσιο αγωγό με την Ισπανία (ακτή Perdigal στην περιοχή της Αλμερίας). Το υποθαλάσσιο τμήμα έχει μήκος 200 χλμ και φθάνει μέχρι βάθους 2.160 μέτρων. Η αρχική δυναμικότητα του αγωγού είναι 8 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως. Το πρόγραμμα αυτό θεωρείται στρατηγικής σημασίας για την Αλγερία και την Ισπανία, αλλά και για την υπόλοιπη Ευρώπη.

GALSI (Gas Pipeline Algeria-Sardinia-Italy)

Το πρόγραμμα αυτό αφορά στην κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου από την περιοχή Hassi R'mel της Αλγερίας στην Ιταλία, μέσω της Σαρδηνίας. Το υποθαλάσσιο τμήμα του αγωγού έχει μήκος 310 χλμ σε μέγιστο βάθος 1.950 μέτρα. Το φυσικό αέριο φθάνει στην περιοχή της Τοσκάνης και από εκεί, μέσω του ιταλικού δικτύου διοχετεύεται στις αγορές της Ευρώπης. Η αρχική δυναμικότητα του αγωγού είναι 9 – 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως. Το συνολικό κόστος του προγράμματος ανέρχεται σε 2 δισεκατομμύρια ευρώ. Ο αγωγός τέθηκε σε λειτουργία το 2009.

GREENSTREAM

Είναι υποβρύχιος αγωγός φυσικού αερίου που συνδέει τη Λιβύη με την Ιταλία μέσω της Σικελίας. Είναι ο μεγαλύτερος σε μήκος υποθαλάσσιος αγωγός που έχει κατασκευασθεί στη Μεσόγειο, με μήκος 540 χλμ και έχει δυνατότητα μεταφοράς 8 δισεκατομμυρίων κυβικών μέτρων φυσικού αερίου και φθάνει σε μέγιστο βάθος 1.127 μέτρα. Το φυσικό αέριο που μεταφέρεται μέσω του αγωγού αυτού προέρχεται από δύο λιβυκά πεδία εξόρυξης, το Bahr Essalam και το Wafa.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

Η ΕΠΙΣΤΟΛΗ BALFOUR (1917)¹⁴²

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ARTHUR JAMES
BALFOUR
ΠΡΟΣ ΤΟΝ BARON DE ROTHSCHILNT

Foreign Office

November 2nd, 1917

Dear Lord Rothschild,

Arthur James Balfour

I have much pleasure in conveying to you. On behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet:

His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Zionist Federation.

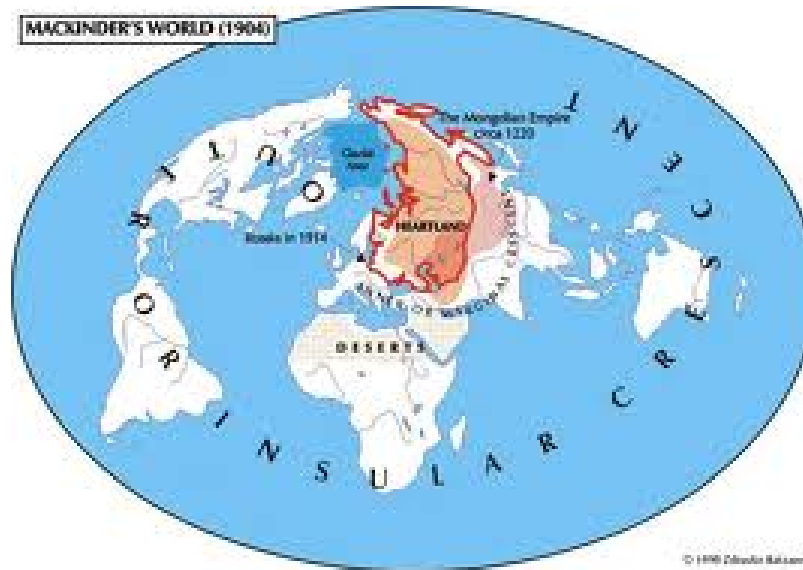
*Yours,
Arthur James Balfour*

¹⁴² Η παρούσα επιστολή ανακτήθηκε την 26 Αυγούστου 2013 από την ιστοσελίδα http://www.historylearningsite.co.uk/balfour_declaration_2.htm

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

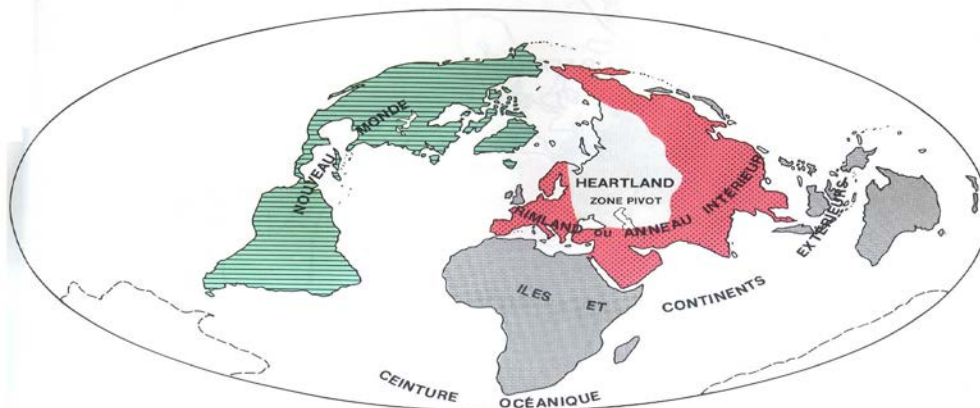
ΧΑΡΤΕΣ – ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΘΕΩΡΙΑ MACKINDER¹⁴³

ΘΕΩΡΙΑ SPYKMAN¹⁴⁴

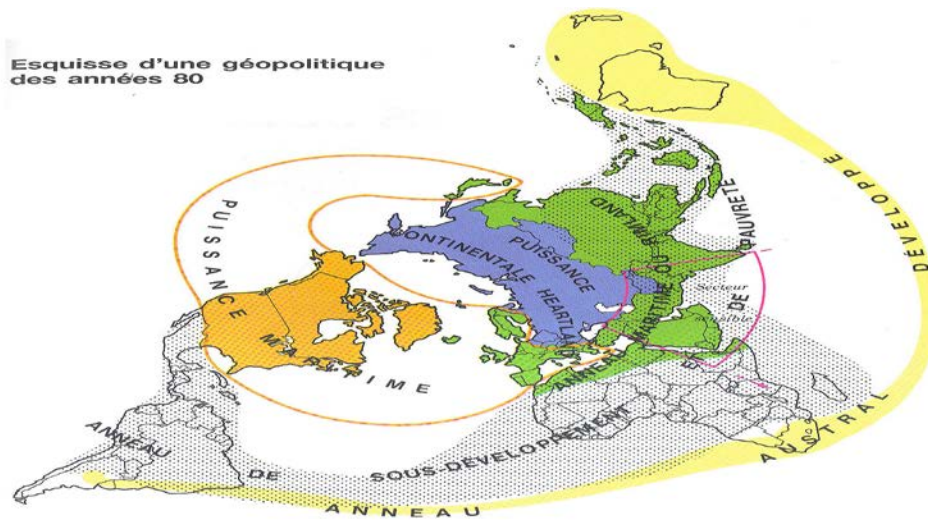
Spykman et l'importance de l'anneau maritime

¹⁴³ Ο χάρτης ανακτήθηκε την 16 Αυγούστου 2013 από την ιστοσελίδα <http://archives.lesmanantsduroi.com/articles2/article33155.php>

¹⁴⁴ Ο χάρτης ανακτήθηκε την 16 Αυγούστου 2013 από την ιστοσελίδα <http://books.google.gr/books?id=RkudVe9Z96QC&pg=PA4&lpg=PA4&dq=spykman+et+l'+importance+de+l'+anneau+maritime&source=bl&ots=bGraso1sHm&sig=wUL9xaG-NXDB8QSHFnrIpi3hs2o&hl=el&sa=X&ei=OQamUoC8HaHH7AbLwIHwCA&ved=0CDkQ6AEwAg#v=onepage&q=spykman%20et%20l'%20importance%20de%20l'%20anneau%20maritime&f=false>

ΕΞΕΛΙΞΗ ΘΕΩΡΙΑΣ SPYKMAN

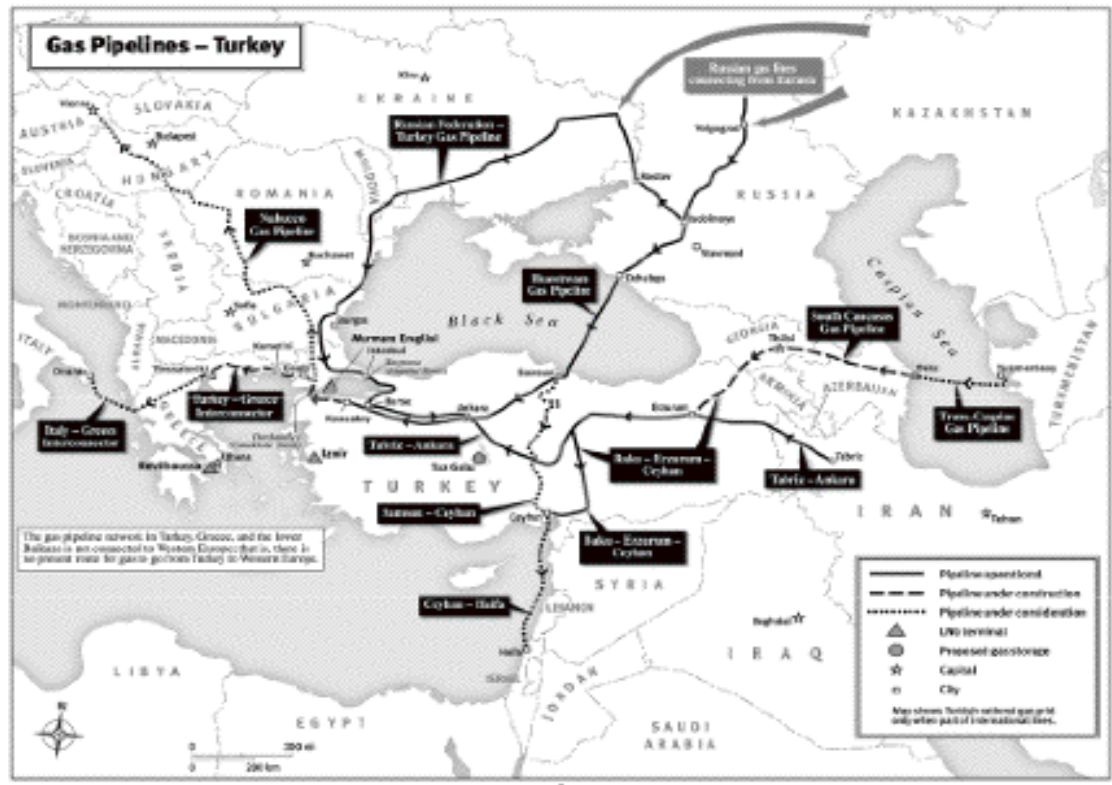

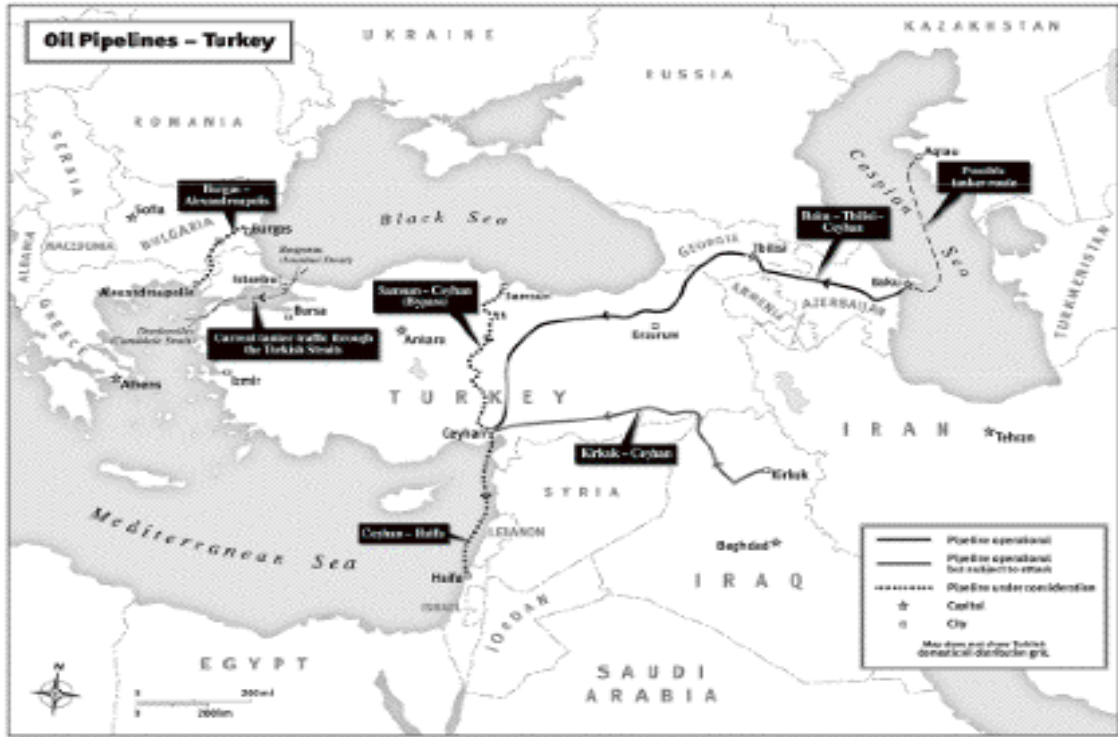
Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΛΛΙΨΗ¹⁴⁵

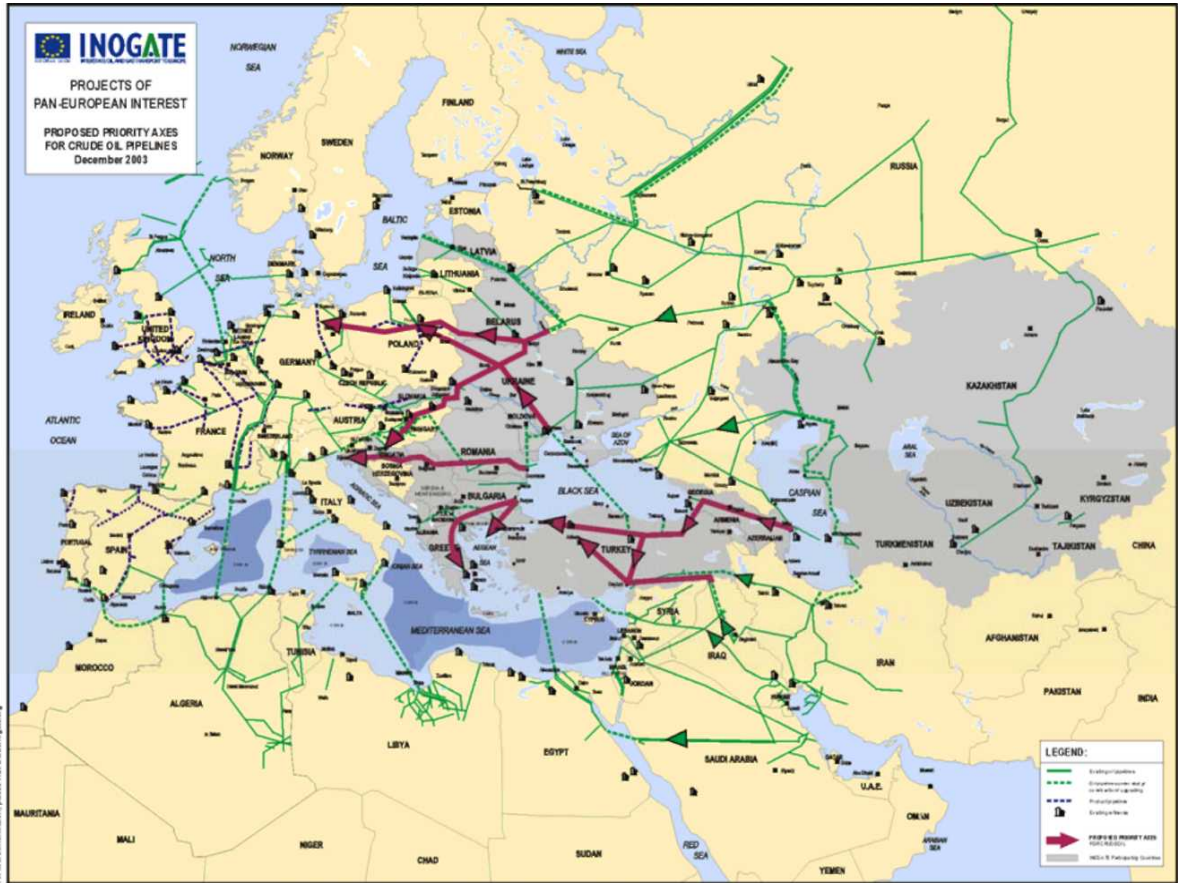
¹⁴⁵ <http://energyskeptic.com/2011/german-military-peak-oil-summary/> (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 25 Αυγ 2013).

ΑΓΩΓΟΙ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

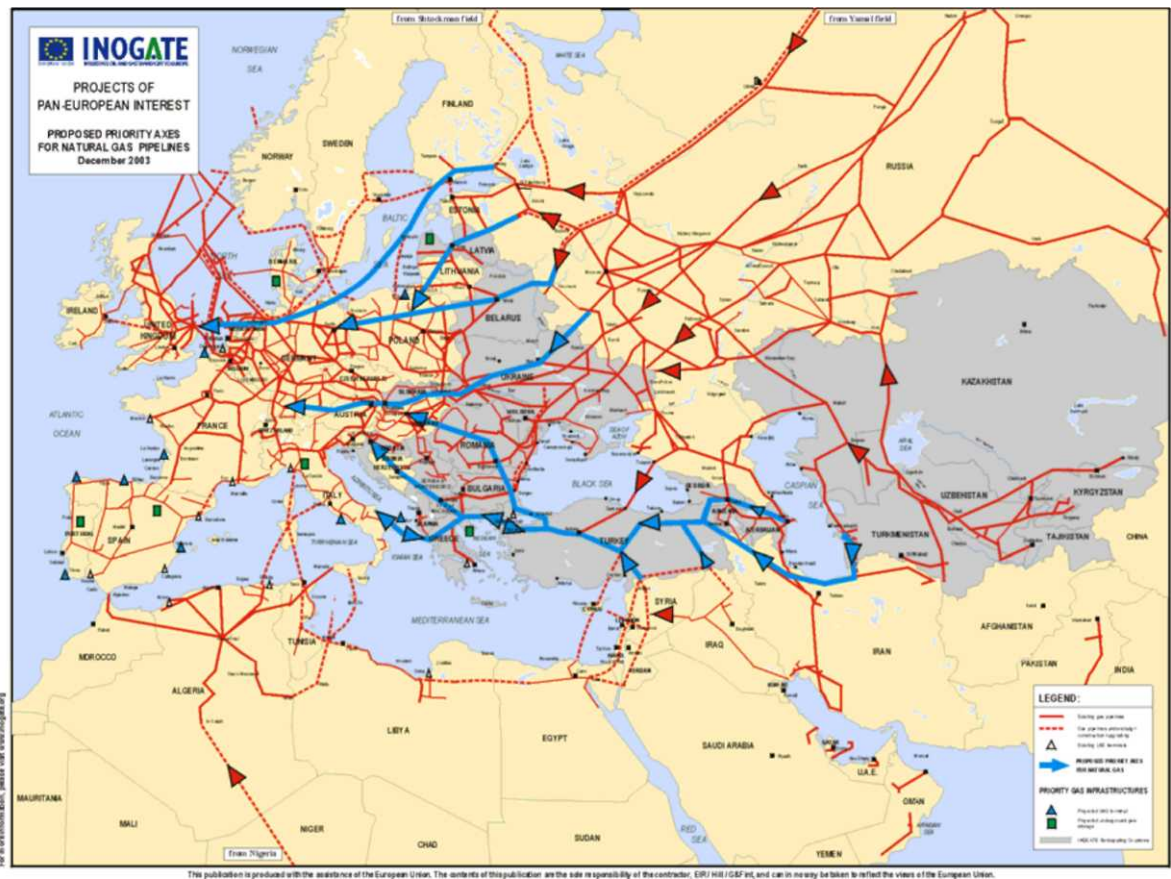

ΧΑΡΤΗΣ ΑΓΩΓΩΝ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ ΑΓΩΓΩΝ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ¹⁴⁶

¹⁴⁶ <http://worldregionsproject.wikispaces.com/Geography+of+the+Middle+East> (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 25 Αυγ 2013).

ΣΥΜΦΩΝΙΑ SYKES – PICOT (1916)¹⁴⁷

Sykes-Picot Agreement, 1916

Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA)

¹⁴⁷ http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/1916-sykes-picot-agreement.html (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 25 Αυγ 2013).

ΕΔΑΦΙΚΑ ΚΕΡΔΗ ΙΣΡΑΗΛ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1967¹⁴⁸

148 http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/1967-post-june-war-israel.html (Ανακτήθηκε από το διαδίκτυο την 25 Αυγ 2013).